

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ
VE
BEKLENTİLER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
Deniz SÖNMEZ

DANISMAN
Dr. Mehmet Deniz YENER

İSTANBUL - 2008

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	IV
GİRİŞ	1
1. TEMEL KAVRAMLAR VE SOSYAL GÜVENLİK ARAÇLARI	2
1.1. Temel Kavramlar	2
1.1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı	2
1.1.2. Sigorta Kavramı	5
1.1.2.1. Özel Sigorta Kavramı	7
1.1.2.2. Sosyal Sigorta Kavramı	8
1.2. Sosyal Güvenlik Araçları	8
1.2.1. Sigortalar	9
1.2.1.1. Sigorta Türleri	9
1.2.1.1.1. Özel Sigortalar	9
1.2.1.1.1.1. Hayat Sigortası	10
1.2.1.1.1.1.1. Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortası	11
1.2.1.1.1.1.2. Sağlık Sigortası	12
1.2.1.1.1.2. Bireysel Emeklilik	12
1.2.1.1.2. Sosyal Sigortalar	13
1.2.1.1.2.1. Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortası	13
1.2.1.1.2.2. Hastalık ve Analık Sigortası	14
1.2.1.1.2.3. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası	15
1.2.1.1.2.4. İşsizlik Sigortası	16
1.2.1.1.3. Özel ve Sosyal Sigortaların Kıyaslanması	16
1.2.1.1.3.1. Benzerlikler Açısından Kıyaslama	16
1.2.1.1.3.2. Farklılıklar Açısından Kıyaslama	28
1.2.1.2. Sigortaların Tarihsel Gelişimi	23
1.2.1.2.1. Özel Sigortaların Tarihsel Gelişimi	23
1.2.1.2.2. Sosyal Sigortaların Tarihsel Gelişimi	25
1.2.2. Sosyal Yardımlar	26
1.2.3. Sosyal Hizmetler	28

2. TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ	29
2.1. Türkiye’de Emeklilik Sisteminin Yapısı	29
2.1.1. Sosyal Sigorta Kurumları	29
2.1.1.1. Emekli Sandığı	30
2.1.1.2. Sosyal Sigortalar Kurumu	30
2.1.1.3. Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu	31
2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi	31
2.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı	32
2.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı ve Kapsamı	33
2.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri	34
2.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı	35
2.2.4.1. Emeklilik Şirketleri	35
2.2.4.1.1. Emeklilik Şirketinin Kuruluşu	36
2.2.4.1.2. Emeklilik Şirketinin Organları	38
2.2.4.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılma	39
2.2.4.3. Emeklilik Sözleşmesi Taraflarının Hak ve Yükümlülükleri	42
2.2.4.3.1. Katkı Payına İlişkin Hak ve Yükümlülükler	42
2.2.4.3.2. Birikimlere İlişkin Hak ve Yükümlülükler	44
2.2.4.3.3. Emekliliğe İlişkin Hak ve Yükümlülükler	47
2.2.4.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansman Kaynakları	49
2.2.4.4.1. Katılımcının Katkı Payı Ödemeleri	49
2.2.4.4.2. Katılımcının Gider Ödemeleri ve Gider Kesintileri	50
2.2.4.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergi Düzenlemeleri	52
2.2.4.6. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim Mekanizması	54
2.2.4.6.1. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Yapılan Denetim	54
2.2.4.6.2. Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından Yapılan Denetim	55
2.2.4.6.3. Emeklilik Gözetim Merkezince Yapılan Günlük Gözetim ve Denetim	56
2.2.4.6.4. Bağımsız Dış Denetim	57
2.2.4.6.5. Aktüeryal Denetim	57

2.2.4.6.6. İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim	58
3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE HAYAT SİGORTALARI	59
3.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ile Birikimli Hayat Sigortası Kıyaslaması	60
3.2. Bireysel Emeklilik ile Hayat Sigortasının Etkileşimi	65
4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TARAFLARINI İLGİLENDİREN BEKLENTİLER	69
4.1. Bireyleri İlgilendiren Beklentiler	69
4.2. Emeklilik Şirketlerini İlgilendiren Beklentiler	70
4.3. Devleti İlgilendiren Beklentiler	72
4.4. Piyasaları İlgilendiren Beklentiler	73
SONUÇ	75
KAYNAKLAR	77

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1	17
TABLO 2	36
TABLO 3	62

GİRİŞ

Kişilerin hastalık, kaza, yaşlılık, ekonomik kriz gibi sebeplere bağlı olarak işlerini kaybetme ve bu bağlamda kendi ve ailelerinin geçimi için ihtiyaç duydukları gelirden yoksun kalma korkusu sosyal güvenlik ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanmasıyla birlikte “sosyal devlet” kavramı 18.yy dan itibaren dünyada kabul görmeye başlamış ve devletlerin temel görevlerinden biri haline gelmiştir. Sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanma yöntemleri devletlerin yönetim biçimleri ve refah düzeylerine göre değişmektedir. Bazı ülkelerde Türkiye ‘de de olduğu gibi devlet sosyal güvenlik sisteminde hem düzenleyici, hem uygulayıcı hem de denetleyici konumundayken bazı ülkelerde ise sadece düzenleyici ve denetleyici konumunda olup, uygulamayı tamamen sistem dâhilindeki kurumlara bırakmıştır.

Ama günümüzde gerek demografik yapıda gerekse küreselleşmeyle birlikte uluslar arası finansman ve sermaye piyasalarında yaşanan değişimler, sosyal güvenlik sisteminin artık yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olan emeklilik sistemi, son yıllarda özel sigorta şirketlerinin bu alanda faaliyet göstermeye başlamaları ile bireysel emeklilik sistemi ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ekonomilerde özel emeklilik fonları ve hayat sigortası fonları yatırımların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin uygulanmaya konulmasındaki amaç uygulanmakta olan sosyal güvenlik sisteminin yetersizliğinin ve kişilerin emekliliklerinde meydana gelen gelir kayıplarının bir ölçüde azalmasını sağlamaktır. Bireysel emeklilik sistemine geçilmesi ile birlikte sosyal güvenlik sisteminin tamamlanmasına katkı sağlanacaktır.

Bu konulardan yola çıkarak hazırlamış olduğum bu çalışmanın ilk bölümünde sosyal güvenlik ve sosyal güvenlik araçları incelenmiştir. İkinci bölümde bireysel emeklilik sistemi detaylı olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde hayat sigortaları ile bireysel emeklilik sistemi kıyaslanmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise bireysel emeklilik sisteminden beklentiler üzerinde bir çalışma yapılmıştır.

1. TEMEL KAVRAMLAR VE SOSYAL GÜVENLİK ARAÇLARI

Tarih boyunca insanlar; hastalık, sakatlık, kaza, yaşlılık, işsizlik, ölüm vb. istenmeyen çok sayıda tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. İnsanların her zaman maruz kalabileceği bu tehlikeleri olabildiğince ortadan kaldırmak, hiç değilse etkilerini azaltabilmek için bir takım tedbirler alınmış ve mümkün olduğunca bireylerin başkasına muhtaç olmaksızın yaşamlarını devam ettirebilmelerinin çareleri aranmıştır. İnsanların düşünce yapısı geliştikçe, geleceğini güvence altına alma isteği de güçlenerek vazgeçilmez bir gereksinim haline almıştır. İnsanların geleceğini güvence altına alma arayışları, sosyal güvenlik düşüncesini doğurmuş¹ ve söz konusu düşünce de zaman içinde olgunlaşarak sosyal güvenliğin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bireyin iradesi dışında karşılaşılabileceği ve yaşamı için tehlike oluşturan olaylar gelecek nesiller için de söz konusu olduğundan, her dönem ve her toplum için zamandan ve mekandan uzak evrensel bir ihtiyaç olarak kabul edilmiş olan sosyal güvenlik², toplum huzuruna sağladığı pozitif katkı ile çağdaş uygarlığın simgelerinden birisi olmuştur. Bu tespitten hareketle çalışmamızın birinci bölümünde önce sosyal güvenlik kavramı olmak üzere konu ile ilgili temel kavramlar açıklanmaktadır. Daha sonra sosyal güvenlik araçları tanıtılmakta ve en yaygın olarak kullanılan sigortalar incelenmektedir. Bu kapsamda; sigortaların türleri ve sigortaların tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmektedir.

1.1. Temel Kavramlar

Çalışmamızı doğrudan ilgilendiren temel kavramlar; sosyal güvenlik kavramı, sigorta kavramı, özel sigorta kavramı ve sosyal sigorta kavramıdır. Aşağıda söz konusu kavramlar ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

1.1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı

Sosyal güvenlik; hızla gelişen ve demokratikleşen dünya ülkelerinde, kişiyi ekonomik hayatta yalnız bırakmadan, ekonomik ve sosyal yapıda değişikliği öngörerek, ekonomik ve sosyal yaşama müdahale eden sosyal devlet³ anlayışının bir ürünüdür. Bireyler ve onların aileleri için ekonomik ve sosyal tehlikelerin meydana gelmesini önlemek veya önlenemeyen tehlikelerle karşılaştıklarında onların hayat standartlarında azalmanın meydana gelmesini önleyecek bir koruma

¹ TUNCAY, A. Can: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 10. Bası, İstanbul, 2002, s.XXV.

² GÜZEL, Ali: "Sosyal Güvenliğin Çağdaş Dinamikleri", Toprak İşveren, S:43, Eylül 1999, s.6; ALPER Yusuf:

"Yeniden Yapılanmanın (Dönüşümün) Eşiğindeki Sosyal Güvenlik", Mercak Dergisi, MESS, Temmuz 1998, s.56-57.

³ SÖZER, Ali Nazım: Türkiye'de Sosyal Hukuk, II. Baskı, Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 1998, s.15.

garantisi vermek için faaliyet göstermektedir⁴. Fertlerin vazgeçilmez haklarından olan ve herhangi bir meslek veya sosyal risk nedeniyle gelirinde azalma meydana gelen bireylerin, başkalarının yardımına muhtaç olmaksızın hayatlarını idame ettirebilmelerini amaç edinmiş⁵ olan sosyal güvenlik terimi resmi olarak ilk defa, 1935 tarihli Sosyal Güvenlik Kanunu başlıklı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) mevzuatında kullanılmış ve kapsamına; yaşlılık, ölüm ve işsizlik risklerini almıştır. Yeni Zelanda'da 1938 yılında kabul edilen bir kanunla daha çok faydayı kapsayan ve daha da geniş bir kavramı ifade eder şekilde ortaya çıkan sosyal güvenliğin⁶, her biri birbirini bir duvarın tuğlaları gibi tamamlayan çok sayıda tanımı bulunmaktadır.

En yaygın ve geniş tanımıyla sosyal güvenlik; bir ülke halkının bugününü ve geleceğini güven altına alma hedefiyle birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyumun tesis edildiği kurumlar vasıtasıyla⁷, toplumun tüm bireyleri için; mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerin oluşumunu engellemeyi amaçlayan ve alınan tedbirlere rağmen söz konusu risklerin meydana gelmeleri halinde, geliri geçici ya da sürekli kesilmiş bireylere sigorta yardımları vasıtasıyla destek sağlayan; yani, bir ülkede yaşayan bütün vatandaşların geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını kadere terk etmeyerek, başkalarının lütfu ve yardımlarına gerek kalmaksızın hep birden karşılayan bir sistemi⁸ ifade etmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik; bireylerin geleceğe güvenle bakması için bireyi ve toplumu çeşitli tehlikelere karşı koruyan ve sosyal adaleti gerçekleştiren bir güvenlik sistemi olarak, ekonomik açıdan güçsüz olanları ve insanca yaşamak için yeterli kazancı olmayan kişileri koruyarak yoksullukla mücadeleyi amaçlamaktadır⁹.

Söz konusu kavram; toplumları oluşturan fertler arasında ayırım yapmaksızın, bütün fertlerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını giderecek şekilde bugünlerini ve geleceklerini güvence altına almayı ve kişilerin yaptıkları iş ne olursa olsun; hastalık, kaza, analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm ve çocuk yetiştirme gibi durumlarda meydana gelebilecek gider artışlarını ya da gelir kayıplarını telafi etmeyi amaç edinerek kişilerin güvenliklerinin sağlandığı bir sistemler

⁴ ALPER, Yusuf-TATLIOĞLU İsmail: 21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Bursa, 1994, s.18-19.

⁵ DİLİK, Sait: "Sosyal Güvenliğin Karşıladığı Riskler ve Türkiye'de Durum", İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kamu-İş, C:2, S:1, Temmuz 1989, s.3; TANRIVERDİ Hüseyin: Sendikal Profilden Türkiye Gerçekleri, Hizmet İş Sendikası Eğitim Yayınları No: 29, Ankara, Ocak 2000, s.136.

⁶ JÜTTING, Johannes: Strengthening Social Security Systems in Rural Areas of Developing Countries, ZEF-Discussion Papers on Development Policy No. 9, Center for Development Research (ZEF), Bonn, June 1999, s.5.

⁷ TALAS, Cahit: Toplumsal Ekonomi, 7.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, Haziran 1997, s.398.

⁸ TUNA, Orhan-YALÇINTAŞ Nevzat: Sosyal Siyaset, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991, s.129.

⁹ SAPANCALI, Faruk: Sosyal Dışlanma, DEÜ, İİBF, İzmir, 2003, s.189.

bütününüdür. Bu yönüyle sosyal güvenlik; toplumu oluşturan bireylerin karşılaşacakları tehlikelerin zararlarından kurtarılmasının garanti edilmesi, yani tehlikeler karşısında insanları ihtiyaçlarının esiri olmaktan kurtarma ideali doğrultusunda insanlara verilmiş bir sosyal politika garantisidir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (UÇÖ) göre sosyal güvenlik; toplumun kendi üyelerine bir takım kamusal tedbirlerle, hastalık, analık, iş kazası, işsizlik, hastalık, yaşlılık ve ölümden kaynaklanan tamamen veya esaslı bir şekilde kazanım kaybının neden olacağı ekonomik ve sosyal zorluklara karşı sağladığı koruma, tıbbi bakım tedariki ve çocuklu ailelerin desteklenmesidir. Yani UÇÖ, insanların karşılaşabilecekleri zararlara; hastalık, iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, işsizlik, malullük, yaşlılık, ölüm ve aile gelirlerinin yetersiz kalması olmak üzere dokuz tehlikenin neden olabileceğini belirterek, söz konusu tehlikelerin meydana gelmesi durumunda; çalışma gücünü kaybederek, çalışma gücünün kaybına bağlı olarak gelirini yitirerek ve diğer dönemlere göre giderlerinde artışlar meydana gelerek zarara uğrayanların bu zararların giderilmesi ile ilgili faaliyetlerin bütününü sosyal güvenlik olarak tanımlamaktadır¹⁰.

1980'li yılların ortalarına kadar devam eden sosyal güvenlik anlayışını ifade eden UÇÖ'nün söz konusu tanımı üç açıdan önemli görülmektedir. Birincisi, sosyal güvenliğin büyük ölçüde kamu kuruluşlarınca organize edilmesi gerekmektedir. İkincisi; söz konusu tanım, toplum üyelerinin halihazırda kabul edilebilir bir hayat standardına ulaştığını farz etmekte ve dolayısıyla, sosyal güvenliğin ana hedefini, toplum üyelerini daha yüksek bir hayat standardına ulaştırmaya yardım etmek değil, kendi standartlarındaki bir düşüşe karşı korumak olarak belirlemektedir. Üçüncüsü; UÇÖ tanımında sıralanan riskler, gelişmiş ülkelerde rastlanan ekolojik ve sosyo-ekonomik özel durumları ilgilendirmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik; kuraklık, depresyon, sel baskını, salgın hastalık gibi çevresel ve tıpsal olasılıklara bağlı riskleri kapsamamaktadır.

Sosyal güvenlik, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. maddesinde düzenlemiştir. Söz konusu madde; herkesin gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım, gerekli toplumsal hizmetler dahil olmak üzere sağlık ve refahını teminat altına alacak uygun bir yaşam düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından iradesi dışında

¹⁰ ALPER, Yusuf: "Sosyal Güvenlikte Yeni Eğilimler" Tebliğler, Küreselleşme Sürecinde Türk Çalışma Hayatı ve Sendikalar, 19-21 Haziran 1997, Balıkesir, Öz İplik-İş Sendikası Eğitim Yayınları, Genel Dizi: 17, Eğitim Serisi:14, s.78.

yoksun bırakacak diğer hallerde güvenlik hakkına sahip olduğunu; evlilik içinden veya dışından doğsun bütün çocukların aynı toplumsal korunmadan yararlanmaları gerektiğini ifade etmektedir¹¹.

Yukarıdaki tanımlardan ve yaklaşımlardan da anlaşıldığı üzere; sosyal güvenliği, gelişmiş ülkelerden geri kalmış ülkelere kadar bağımsız ülke olmanın ve modern devlet anlayışının vazgeçilmez unsurlarından biri haline getiren faktör; gelirin yeniden dağılımını sağlayarak sosyal hayatın devamlılığını ve bütünlüğünü temin etmeye yönelik tedbirleri alması, yani sosyal politikanın en geniş kapsamlı aracı olmasıdır. Sosyal politikanın en kapsamlı aracının sosyal güvenlik olmasının nedenleri arasında ilk olarak, sosyal güvenliğin hiçbir şahsi istisna olmaksızın toplumun tamamını ilgilendirmesi; ikinci olarak, sosyal güvenliğin insanın doğumundan ölümüne kadar bütün hayatını ilgilendirmesi ve üçüncü olarak, analık ve ölüm halleri için sağlanan yardımlar dikkate alındığında sosyal güvenliğin ilgi alanının insan hayatı ile sınırlı kalmaması bulunmaktadır.

1.1.2. Sigorta Kavramı

Sigorta kavramı, kişilerin hayatta bazı koşullar altında karşılaşacakları zarar ve giderlere neden olan olayların ekonomik sonuçlarından kendilerini korumak için önceden önlem alma ihtiyacından doğmuştur¹². Yani; insanların yaşamları boyunca karşılaştıkları tehlikelerin çoğunu önlemenin imkansız olduğunu anlamalarından sonra, tehlikenin meydana getirdiği zararları en aza indirmek düşüncesi önem kazanmış ve sigorta denilen kavram ortaya çıkmıştır. Sigortanın da sosyal güvenlik gibi çok sayıda tanımı vardır.

Sigorta, yasa ve sözleşme ile tespit edilen belirli bir riskin aynı derecede tehdidi altında bulunan çok sayıda ve benzer risklerle karşı karşıya olanların, tesadüfi olarak meydana gelen, para birimi ile ölçülmesi ve istatistiki olarak kavranması mümkün hasar olayını, birlikte karşılamak üzere oluşturdukları bir organizasyondur. Diğer bir ifade ile sigorta, aynı tür tehlikeye maruz kişilerin, sadece o tehlikeye bilfiil maruz kalanların zararının telafisinde kullanılması için belirli bir miktar para toplamak amacıyla oluşturdukları gruplaşma ile zarar veya insan yaşamındaki tehlikeli bir olayın gerçekleşmesi durumunda önceden kararlaştırılan parayı ödemeyi öngörerek akdettikleri bir

¹¹ TALAS, Cahit: Toplumsal Politika, 5.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.214.

¹² KENDER, Rayegan: Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku I Sigorta Müessesesi-Sigorta Sözleşmesi, 6.Baskı, İstanbul, 1999, s.1; TUNCAY, 2002, s.11.

akittir¹³. Ancak, para prim denen bir ücret karşılığında tehlikenin meydana gelmesinden önce toplanmaktadır.

Söz konusu kavram; belli bir grubun maruz kaldığı belirli tesadüfi olayların, dar limitler arasında tahmin edilmesini sağlayan, mal ya da kişisel grubu bir yönetim altında bir araya getirerek riski azaltmayı amaçlayan ekonomik bir kurum¹⁴ altında faaliyet gösteren ve aynı zarara maruz kalabilecekken her nasılsa kalmamış benzer konumdaki başka kişilerce, söz konusu zarara maruz kalabilecek bir kişinin zararın tazminini olanaklı kılan bir sistemdir.

Sigorta en geniş tanımıyla; olası zararların karşılanması amacı ile taraflar arasında yapılan bir özel sözleşme ile hukuksal bir kurum altında faaliyet gösteren, belirli bir prim karşılığında, kişi hayatının ya da organlarının veya kişi ve kuruluşların para ile ölçülebilir değerlerinin, sigorta kural, kanun ve yönetmeliklerince belirlenmiş tesadüfi rizikoların gerçekleşmesinden doğacak maddi hasarlarını, aynı rizikonun tehdidi altında bulunan kişileri ya da kuruluşları bir araya getirerek, ölçülen değer üzerinden ve gerçekleşen hasar oranında karşılayarak, sosyo-ekonomik zararları dağıtan ve önleyen, yatırımlara aktarılan fonları ve ikrazları ile ekonomiye kaynak sağlayan işlemler bütünüdür¹⁵.

Kanundaki tanım ise şöyledir: “Sigorta bir akittir ki bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli birtakım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır.”

Meydana gelecek hasara engel olarak değil, meydana gelen hasarı grup üyeleri arasında dağıtarak hasar yükünü grubun her üyesi için katlanılabilir hale getirme amacı taşıyan¹⁶ sigortanın bir emniyet ve tasarruf aracı olması, kredi sağlamayı kolaylaştırması ve sermaye birikimine de aracı olması, toplumsal dayanışmayı ve güveni sağlaması, girişimcilerin kararlarını etkilemesi, rizikolara karşı atıl tutulması gerekecek sermaye miktarını en aza indirmesi, mal ve hizmetlerin fiyatlarının daha gerçekçi oluşmasına katkıda bulunması, sosyo-ekonomik zararları önlemesi, uluslararası

¹³ ARSEVEN, Haydar: Sigorta Hukuku Ana Prensipler Genel Hükümler, 2.Baskı, İstanbul, 1991, s.20.

¹⁴ SÖNDÜRMEZ, Günay: Sosyal Sigortalarda Aktüarya Tekniği, İzmir, T.Y., s.6.

¹⁵ GÜVEL, Enver Alper/GÜVEL, Afıtap Öndaş: Sigortacılık, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s.25-26.

¹⁶ GÜVEL, s. 23.

ekonomik ilişkilerin ve ticaretin genişlemesine yardım etmesi, ekonomi içinde önemli bir yeri olması nedeniyle vergi kazandırması gibi çok sayıda faydası bulunmaktadır¹⁷.

1.1.2.1. Özel Sigorta Kavramı

Özel sigorta; münferit kişilerin özel çıkarlarının çeşitli risklere karşı güvence altına alınması için kendi hür iradeleriyle sigorta sözleşmesi denilen akitle meydana getirdikleri iradi bir riziko teminatıdır¹⁸. Aynı riskin tehdidi altında bulunanların bir araya getirilerek bu riskin neden olabileceği zararı, karşılıklı dayanışma esasına göre, birlikte karşılamak üzere oluşturdukları ticari bir niteliğe sahip organizasyondur. Özel sigortalar esas olarak, kişinin ve çevresinin ekonomik varlığını güvence altına almaktadır. Kişi, kendi durumuna göre gereken güvenceyi sağlamak sorumluluğunu taşıdığından özel sigortanın hareket noktasını bireyin malvarlığının korunması oluşturmaktadır. Özel sigortanın bu fonksiyonunun neticesinden yalnız birey değil, aynı zamanda toplum da geniş ölçüde faydalanmaktadır.

Özel sigortalarda, özünde rizikoların eşitlenmesinin bulunduğu sigortacılık tekniği kullanılmaktadır¹⁹. Bir zararın meydana gelmesi durumunda ilgili sigortalının duyacağı gereksinimler, diğer bütün üyelerin organizasyona ödemekte oldukları primlerle karşılanmaktadır. Yani sigortacılık tekniği, riskin mali sonuçlarını bir topluluk arasında yayma ilkesine dayanmaktadır. Ancak, her sigortalının ödemekte olduğu prim miktarı, kendi kişisel rizikosuna bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle özel sigortalarda hiçbir sigortalıyı bir diğerine göre daha zengin ya da daha fakir duruma getirmeyen bir zarar eşitlemesi yani, kendi kendine yardım söz konusu olmaktadır. Ayrıca, özel sigortalarda gelirin yeniden dağılımı meydana gelmemekte ve her sigortalı kendi rizikosuna uygun olarak ödediği primler karşılığında korunmakta, dolayısıyla sigortalının ödediği prim miktarıyla özel sigortanın karşıladığı risk miktarı arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Sosyal güvenliğin özel sigortalar vasıtasıyla sağlanabilmesi için; özel sigortalarca, sosyal güvenliği tehdit eden bütün risklere karşı sigorta hizmetlerinin verilmesi, sosyal risklerin tehdidi altında bulunan kişilerin gerekli primleri ödeyecek güce sahip olması, kişilerin kendi hür irade ve talepleri ile gerekli sigorta sözleşmesini yapmaları ve primlerini ödemeleri gerekmektedir²⁰.

¹⁷ GÜVEL/GÜVEL, s. 29-32.

¹⁸ İZVEREN, Adil: Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968, s.170.

¹⁹ DİLİK, Sait: "Sosyal Güvenlik Kurumlarının Asıl Fonksiyonları Dışındaki İşlerle Uğraşmaları Akılcı Değildir", İşveren, C:XXXII, S:8, Mayıs 1994, s.5.

²⁰ DİLİK, s. 57 ve 65.

1.1.2.2. Sosyal Sigorta Kavramı

Sosyal sigortalar; ekonomik yönden zayıf olanları ve çalışanların işgücünü, belirli sosyal risklere karşı koruyarak geleceklerini garanti etmek ve böylece toplum hayatında sosyal güvenliği sağlamak amacıyla tesis edilen teşkilatlı bir zorunlu sigortadır²¹. Böylece; belirli mesleksi, fizyolojik, ekonomik ve sosyal riskleri karşılamak için, öngörülen önlemlerin giderlerine toplu olarak karşı koyulmaktadır.

Sosyal sigortalarda, aynı nitelikteki tehlikenin tehdit ettiği kişilerin karşılaşması olası zararlarını aralarında paylaşmak amacıyla bir araya gelerek bir topluluk oluşturmaları ve meydana gelen zararı ödedikleri primlerden karşılamaları prensibi bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile sosyal sigortalara ödenen primler, belli hizmetlerden yararlanmanın bedeli olup; sigortalılar ödedikleri primlerin kapsamında bulunan rizikolara karşı korunmaktadır.

Sosyal sigorta, sosyal risklere karşı korunacak kişilere, kendilerinin ve işverenlerinin ödedikleri primler yanında istisnai hallerde finansmana yapılan devlet katkıları karşılığında, sözü edilen risklerle karşılaşmaları durumunda, tutar ve nitelikleri kanunlarla genel bir şekilde önceden belirlenmiş sosyal gelir sağlamaktadır²². Sosyal sigortalar, esas itibariyle Kamu Hukuku zorunlu sigortasıdır. Kişiler, sosyal sigortalara tabi olup olmama serbestisine sahip olmayıp kanuna göre işe alınmalarıyla kendiliklerinden sigortalı olmaktadır. Zira, Kanunda “Çalıştırılanlar işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olurlar. Sigortalılar ile bunların işverenleri hakkında sigorta hak ve yükümleri sigortalının işe alındığı tarihten itibaren başlar. Bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılmaz ve vazgeçilemez. Sözleşmelere sosyal sigorta yardım ve yükümlerini azaltmak veya başkasına devretmek yolunda hükümler konulamaz” denilmektedir.

1.2. Sosyal Güvenlik Araçları

Sosyal güvenliğin sağlanmasında esas olarak sigortalar, sosyal yardımlar ve de sosyal hizmetlerden yararlanılmaktadır. Sigortalar, prime dayalı olarak sosyal güvenlik hizmeti verirken, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler ise prime dayalı olmadan sosyal güvenlik hizmeti vermektedir. Aşağıda, primli sosyal güvenlik aracı olan sigortalar hakkında detaylı bilgi verilirken primsiz sosyal güvenlik araçları olan sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler kısaca tanıtılmaktadır.

²¹ İZVEREN, s. 163.

²² DİLİK, s. 8.

1.2.1. Sigortalar

Özellikle, 20. yüzyılın sonlarından itibaren sosyal güvenlik sistemlerinde görülmeye başlayan krizler; gerek gelişmiş ülkelerde olsun, gerekse gelişmekte olan ülkelerde olsun, sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Yeniden yapılandırma çalışmalarında en çok sigorta yöntemi üzerinde durulmuştur. Çünkü, sosyal güvenliğin sağlanmasında kullanılan en yaygın ve en gelişmiş araç sigortalardır. Sigortaların çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Her şeyden önce sigortacılık ülkenin sosyal güvenlik sistemini önemli ölçüde desteklemektedir. Ekonomide sağladığı tasarruflar sayesinde, bir dayanışma organizasyonu olarak faaliyet göstermekte, sosyal ve ekonomik çöküntülerin önlenmesinde etkili olmaktadır. Aşağıda sigorta türleri ve sigortaların tarihsel gelişimi konusunda ayrıntılı bilgi verilmektedir.

1.2.1.1. Sigorta Türleri

Sigortalar, çeşitli açılardan sınıflandırılabilir. Çalışmamızda özel sigorta ve sosyal sigorta olmak üzere iki ana kolda sınıflandırma yapılmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi, temelde sosyal sigortalar üzerine kurulu gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede sosyal güvenlik sistemi krizinden çıkış, sosyal sigortalar üzerinde yapılacak reformlarla özdeşleştirmiştir. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde yaşanan nüfusun sosyal güvenliği üzerinde yapılan tartışmalarda, mevcut emeklilerin emekli aylıklarını dağıtım yöntemiyle finanse eden ve herkese zorunlu olan sosyal sigortaların rolü mevcut çalışanların kuşağına sordurulmaya çalışılmıştır. Bu düşüncedeki yaklaşım sahipleri, özel emeklilik gelirlerinin daha büyük role sahip olmasını önermeye başlamıştır. Kimi reform önerileri çok radikal olmuş ve sosyal sigortaların kaldırılarak, bu işin tamamen özel sigortalara yapılmasına kadar varmıştır. Aşağıda, özel ve sosyal sigortaların türleri incelenmekte ve kıyaslamaları yapılmaktadır.

1.2.1.1.1. Özel Sigortalar

Sosyal güvenlik yöntemi olarak kullanılabilen özel sigortalar, temelde sosyal sigortaları ikame edici olarak değil, tamamlayıcı olarak faaliyet göstermektedirler. Çalışanların yaşlılık hallerinde temel güvencesi olan sosyal sigortalara ek olarak güvence sağlayan özel sigorta uygulamaları giderek önem kazanmaktadır. Bunun sebeplerinin başında, sosyal sigorta sistemindeki reformlar sonucu sigorta edimlerinin düzeyinin düşürülmesi gelmektedir. Uzun süren tartışmalar sonucunda pek çok ülkede zorunlu kamu emeklilik programlarının yanlarında zorunlu veya gönüllü özel emeklilik programlarına dayalı bir sistem oluşturulması fikri uygulamaya geçmiştir. Çeşitli

yöntemlerin kullanıldığı tamamlayıcı özel sigorta sistemlerinde güvence; ya işveren tarafından sağlanmakta, ya bağımsız yardım sandıklarınca sağlanmakta ya da hayat sigortası yapan bir şirkete işçilerin sigortalanması şeklinde olmaktadır.

Özel sigortalar, çeşitli türlerde sınıflandırılmakla beraber uzun vadeli sigorta açısından genel olarak, hayat sigortası ve bireysel emeklilik sigortası olmak üzere iki türde sınıflandırılmaktadır. Hayat sigortacılığı adı altında sağlık, kaza, yaşlılık, malullük, ölüm vb. risklere karşı sigorta yapılmaktadır. Özel sigortaların diğer bir türü olan bireysel emeklilik ile bireylerin hem tasarruf yapmaları teşvik edilmekte hem de belli koşulları sağlayan bireylere emeklilik hakkı tanınmaktadır.

1.2.1.1.1.1. Hayat Sigortası

Hayat sigortası; insanların bireysel olarak önlemekte güçlük çektikleri veya tümüyle yetersiz kaldıkları ölüm, maluliyet, yaşlılık gibi olaylar karşısında, sigorta süresi sonunda sigortalıya veya yakınlarına, sigorta priminin belli bir süre içinde ödenmesi şartıyla tazminat veya gelir sağlama amacıyla kurulmuş özel sigorta türlerinden birisidir²³. Hayat sigortası; birey için, sigortalının prim ödemesi karşılığında çeşitli güvenceler sağlayan bir sigorta sözleşmesi; toplum için ise, bir birey veya grubun yaşamlarına ilişkin mali riskleri transfer ettikleri ve söz konusu transferler sebebiyle bunların belirsiz mali zararlarını karşılamak için fon biriktirilmesiyle uğraşan sosyal bir araçtır.

Yaşlılık halinde kendisinin, ölümü halinde ise geride bıraktığı aile bireylerinin sıkıntıya düşmeden hayatını sürdürmesini sağlamaya yönelik güvence veren hayat sigortası, gerek yaşlılığı güvenceye altına almak, gerekse geride kalan aile fertlerinin hayatlarını sıkıntıya düşmeden devam ettirme amacıyla olsun, bugünden yarına bir tasarruf sağlamaktadır. Bu nedenle hayat sigortaları; sosyal açıdan bir güvence, ekonomik açıdan ise bir tasarruf kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Hayat sigortalarının hem kişisel güvence sağlaması hem de fon yaratarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunması nedeniyle geliştirilmekte ve de desteklenmektedir. Zira hayat sigortalarında, sigortalının ölmesi halinde sigortalının yakınları belli miktarda para aldığından bir çeşit sosyal dayanışma sağlanmış olmaktadır. Böylece hayat sigortaları, diğer finansal araçların aksine toplumun çekirdeği olan aileleri beklenmedik risklerin sonuçlarına karşı korumaktadır. Bireylerin uzun vadeli düşünmelerini sağlayarak plan yapmalarını sağlayan hayat sigortaları sayesinde bireylerin küçük tasarrufları, zaman içinde büyük meblağlara ulaşmakta ve söz konusu birikimler portföy dağılımı

²³ PEKİNER, s. 81.

nedeniyle yatırım riskini azaltmaktadır. Devletin sosyal güvenlik hizmetine ilave emeklilik geliri sağlayan hayat sigortaları, bu yönüyle kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlamaktadır.

Bireylerinin kendi gelirlerinden tasarrufa ayıramadığı bölümleri, hayat sigortası sayesinde belirli aralıklarla ve düzenli bir şekilde biriktirmektedir. Söz konusu birikimlerin oluşturduğu fonlar, gelişmiş ekonomilerin en büyük finansman kaynağını oluşturmaktadır²⁴. Bu itibarla hayat sigortaları, çağdaş toplumlarda bir yandan bireylerin geleceklerini güvence altına almak amacıyla onların küçük birikimlerini değerlendirip yönlendirirken, bir yandan da topladığı fonlarla yatırımlara yön vermekte ve ülke ekonomisine büyük yararlar sağlamaktadır. Yani, koruma ve tasarruf fonksiyonları bulunan hayat sigortalarının özellikle tasarruf fonksiyonu; uzun vadeli, periyodik ve düzenli nakit girişi ile güçlü bir fon meydana getirme kapasitesine sahip bulunmaktadır.

Kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi belirli bazı olayların meydana gelmesiyle kişisel gelirin kesintiye uğraması veya son bulması biçiminde ortaya çıkan rizikolara karşı yapılan hayat sigortalarının sosyal sigorta türleri ile kapsam açısından kıyaslamasının daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki şekilde bir sınıflandırma yapılabilmesi mümkündür.

1.2.1.1.1.1. Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortası

Yaşlılık; gelirleri azaltıcı, giderleri artırıcı bir riziko olduğundan sigortalının ölünceye kadar sıkıntıya düşmeden yaşamını sürdürebilecek gelir güvencesine ihtiyacı bulunmaktadır. Yaşlılığı teminat altına almak için, tasarrufa bağlı hayat sigortaları kapsamında gelir sigortası yapılabilmektedir. Sigortalı, elinde toplu olarak bulundurduğu parayı sigortacıya vererek bir poliçe almakta ve poliçe sözleşmesinde belirtilen tarihten sonra kendisine sürekli bir gelir bağlanmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte sigortalı, belirli zaman aralıklarıyla sigorta şirketine prim ödemekte ve kendisine belirli bir tarihte başlamak üzere gelir bağlanmasını isteyebilmektedir.

Hayat sigortalarında kişinin ölmesi, hayatta kalması durumlarına göre sigorta yapılmaktadır. Sigortalının sözleşme süresi içerisinde hayatta kalması halinde kendisine, ölmesi halinde ise mirasçılara ödeme yapılmaktadır²⁵. Bazı sözleşmelerle kaza sigortaları da kapsama alınabilmektedir. Geniş kapsamlı poliçeler ile sigortalının vücudunda kaza ve hastalık sebebiyle meydana gelen malullüğün giderilmesi için yapılacak ameliyat, tedavi ve bakım giderlerinin

²⁴ KAHYA, s. 22 ve 28.

²⁵ ERGENEKON, Reasürör, s. 6; AKMUT, s. 16.

karşılanması veya çalışma yeteneğini kaybetmesi olasılığına karşılık kendisinin ve yakınlarının güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Bu amaçla kaza sigortası poliçelerinin kapsamında, çalışma yeteneğinin kaybedilmesi halinde toptan ödeme yapılması veya yıllık gelir bağlanması, ölüm riskine karşı sigortalı yakınlarının güvence altına alınması, yaralanma riskine karşı tedavi ile ilgili bütün ameliyat, tedavi ve hastane giderlerinin karşılanması bulunmaktadır²⁶.

1.2.1.1.1.2. Sağlık Sigortası

Genellikle devletin sağlamış olduğu teminatlara ek güvence vermek, daha kaliteli sağlık kuruluşlarında tedavi olanakları sağlamak, sosyal sigortaların kapsamadığı alanları teminat almak amacıyla kurulan özel sağlık sigortaları, 1991 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlamış, özellikle özel sektör işletmelerinin grup sigortaları uygulaması ile kapsamını genişletmiştir. Sağlık sigortalarının bugünkü durumu, gelişmiş ülkelere göre istenilen düzeyde olmamakla beraber, sağlık sigortasının son yıllardaki gerek teminat kapsamı, gerekse iş hacmi açısından gelişimi, diğer sigorta branşları arasındaki yerini güçlendirdiğini göstermekte ve sağlık sigortaların gelecekte önemli bir yer alacağını işaret etmektedir²⁷.

Kaza ve sağlık sigortalarında yapılacak ödentiler, sözleşme süresi, sigortalının mesleği, yaşı, cinsiyeti, sağlık yönünden geçmişi ve ailesinin sağlık durumu dikkate alınarak yapılmaktadır. Sağlık sigortaları; ameliyat, hastane, ilaç, tedavi ve ölüm giderlerini karşılamak ve çalışılmayan günler için belirli oranda gelir kaybını önlemek amacıyla yapılmaktadır²⁸.

1.2.1.1.1.2. Bireysel Emeklilik

Sosyal güvenlik sistemleri içinde, bireysel tasarruf esasına dayalı bireysel emekliliğin özel bir yeri ve önemi vardır. Temel sosyal sigorta kurumları, gelirin yeniden dağılımına ve sigorta fonksiyonuna ağırlık verdiği için; tasarruf fonksiyonunu tam olarak yerine getirememektedir. Primlerin ve aylıkların belirlenmesinde getirilen sınırlamalar nedeniyle, daha çok prim ödeyerek daha çok sosyal güvenlik garantisi sağlamak isteyenlere cevap verilememektedir. Tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumları bu eksikliğin giderilmesi için; bireysel farklılıkları dikkate alarak ve tasarruf fonksiyonuna öncelik vererek, temel sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik

²⁶ AKMUT, s. 17.

²⁷ METEZADE, Zihni: "Sağlık Sigortaları", Birlik'ten Dergisi, Şubat 2001, S:14, s.10.

²⁸ YÜCEL, Eylül 1991, s.10-11; AKMUT, s. 18.

garantisinin üzerine ek bir garanti sağlamayı amaç edinmektedir²⁹. Söz konusu amaç doğrultusunda, emeklilik dönemlerinde de bireylerin çalışma hayatındayken sahip oldukları gelir seviyesini korumak veya sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı gelir seviyesinin daha üstünde bir hayat standardı sağlamak için sosyal sigortaları tamamlayıcı nitelikte bir takım düzenlemeler yapılmaktadır.

Bireysel emeklilik, en gelişmiş ve en kapsamlı tamamlayıcı sosyal güvenlik vasıtaları olarak bireysel tasarruf esasına dayandığı ve ferdi inisiyatife çok önem verdiğinden; modern sosyal güvenlik kurumlarının eşitleyici düzenlemelerinin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır³⁰. Bireysel emeklilik sisteminde bireylerin sosyal güvenlik ihtiyacı, devletin önderliğinde kurulan ve denetlenen fakat; özel sektör tarafından işletilen, sigorta tekniğine dayalı ve bireysel katkılarla oluşturulan bir fonla sağlanmaktadır.

1.2.1.1.2. Sosyal Sigortalar

Aşağıda, sosyal güvenliğin sağlanmasındaki en önemli araç olan sosyal sigortaların türleri incelenmektedir.

1.2.1.1.2.1. Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortası

Yaşlılık, çalışma gücünü önemli ölçüde azaltan ve her insan için kaçınılmaz olan uzun vadeli bir sosyal tehlikedir. Sosyal sigortalarda, yaşlılık tehlikesinin zararlarına karşı mücadele etmek için; belirli bir süre prim ödeme ve belirli bir süre sigortalı olma şartı aranmaktadır. Yaşlılık sigortası; yaşlanma sebebiyle çalışma gücünü kaybeden ve çalışırken elde ettiği gelirden mahrum olanlara, gelir kaybının telafisi için yaşlılık aylığı bağlamaktadır³¹. Sosyal güvenlik kurumlarının gerek faydalanan kişiler açısından, gerekse yapılan harcamalar açısından en önemli sigorta kolunu oluşturan yaşlılık sigortası, edimden yararlanmak için bekleme süresinin en uzun olduğu sigorta koludur.

²⁹ EKİN/ALPER/AKGEYİK, s. 137.

³⁰ ALPER, s. 17.

³¹ ALPER, s. 265-266.

Malullük, çalışma sırasında çalışan kişinin çalışma gücünün kısmen veya tamamen kaybı ile iş göremezlik halinin süreklilik kazanması ve eski işini bir daha yapamaz duruma gelmesidir³². Günümüz sosyal güvenlik sistemlerinin koruma altına aldığı sosyal risklerden olan maluliyetin gerektirdiği sağlık ve bakım hizmetlerinin verilmesini, maluliyet süresince ortaya çıkan gelir kayıplarının telafisini malullük sigortası karşılamaktadır.

Ölüm, sigortalı için bir sosyal güvenlik riski olmamakla beraber bakmakla yükümlü olduğu kişiler açısından çok önemli bir risktir. Söz konusu riskin ortaya çıkardığı gelir kaybı ve gider artışlarına karşı gelir garantisi sağlamak amacıyla bu sigorta dalı kurulmuştur. Ölüm sigortasının amacı, ölenin geçindirdiği ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu eş, çocuk, ana-baba vb. için gelir devamlılığına yönelik sosyal güvenliği sağlamaktır.

1.2.1.1.2.2. Hastalık ve Analık Sigortası

Her insanın günlük yaşamında olduğu kadar, çalışanın da günlük yaşamında önemli bir risk olan ve kişinin fizyolojik ve ruhi bakımdan sağlıklı olmama hali olarak bilinenen hastalık, kişinin çalışma gücünün ve çalışma yeterliliğinin kaybına sebep olduğundan, kişiyi hem gelir kaybına uğratmakta hem de yeniden çalışma gücünü kazanması için tedavi ve rehabilite edilmesini gerektirmektedir³³. Sosyal sigortalar açısından geçici nitelikte tam bir iş göremezlik durumu olan hastalığın zararlarından korunmak için kurulan hastalık sigortası, sadece sigortalının hastalık nedeniyle uğradığı gelir kaybını karşılamayı amaçlamamaktadır. Sigortalının yanında ailesini de korumaktadır. Bu yönüyle hastalık sigortası, hastalanan sigortalıya veya onun bakmakla yükümlü olduğu bireylere iyileşmelerini sağlamak için; bir taraftan sağlık yardımı veren, diğer taraftan da sigortalıya iş göremediği zamanlarda para yardımı yapan bir sosyal sigorta türüdür. Geçici işgöremezlik ödeneği sadece sigortalıya verilmekte, sağlık yardımları ise sigortalının yanı sıra aile bireylerine de verilmektedir³⁴.

Analık da kadınlar için hastalık gibi geçici bir süre iş göremezliğe sebep olan sosyal risklerindedir. Doğuma bağlı olarak ortaya çıkan sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması için

³² TALAS, s. 426.

³³ ARICI, s. 97.

³⁴ GÜZEL, Ali-OKUR Ali Rıza: Sosyal Güvenlik Hukuku, 9.Bası, Beta, İstanbul, Ekim 2003, s.260.

analık sigortası kurulmuştur³⁵. Analık sigortası, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası tedavi, muayene, sağlık tesislerinde yatma, bebeğin emzirilmesi vb. giderlerle karşılaşan sigortalı kadını veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşini korumakta, ona sağlık yardımları yapmakta, uğranılan gelir kayıplarını karşılamayı ve gider artışlarını önlemeyi, kısaca sigortalıya ekonomik güvence sağlamayı amaçlamaktadır³⁶.

1.2.1.1.2.3. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası

İş kazası; sigortalının işyerinde bulunduğu sırada, işveren tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla, sigortalının işveren tarafından görev ile başka bir yere gönderilmesi yüzünden asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda, emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda, sigortalının işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça arızaya uğratan olaydır. Meslek hastalığı ise; sigortalının çalıştırıldığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruhi arıza halleridir³⁷.

Sosyal sigorta yasaları daha hazırlanmadan iş kazaları ve meslek hastalıklarının toplumsal önem ve boyutundan dolayı 19. yüzyılın sonlarından itibaren yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çünkü; makinenin gelişmesiyle sağlanan toplumsal ilerleme ve refahın bedelini işçilerin ödemeye başlamış olması sosyal adalet düşüncesiyle bağdaştırılamamıştır. İşletmenin üretim sürecinden kaynaklanan iş kazaları ve meslek hastalıklarının külfetini, üretimin nimetinden faydalanan işverenin karşılaması gerektiğine yönelik düşüncelerden hareketle ilk yasal düzenlemelerde sorumluluk işverenlere verilmiştir³⁸.

İş kazası ve meslek hastalıkları sigortası, geçici veya sürekli gelir kaybına uğrayan sigortalıya ya da onun yakınlarına yardımlar sağlamaktadır. İş kazası ve meslek hastalığı, iş kazasının ani bir olay sonucu, meslek hastalığının ise yavaş yavaş ortaya çıkması bakımından birbirinden ayrılmaktadır³⁹.

³⁵ ALPER, s. 239.

³⁶ GÜZEL/OKUR, s. 282; TUNCA Y, 2002, s. 273-274; TALAS, s. 425.

³⁷ S.S.K.: md.11.

³⁸ GÜZEL/OKUR, s. 194.

³⁹ TUNCA Y, s. 236-237.

1.2.1.1.2.4. İşsizlik Sigortası

Modern toplumların en önemli sosyal siyaset sorunlarının başında gelen işsizlik; çalışma istek ve yeteneğine sahip olup, mevcut ücret ve çalışma koşullarına göre emeğini arz ettiği halde uygun bir iş bulamayan kişilerin durumunu ifade etmektedir. Çağdaş toplumlarda ücret, bağımlı çalışanların tek geçim kaynağını oluşturmaktadır. Ücrete hak kazanmak için bir işte çalışmak gerekmektedir. Ancak bireyler bazı zamanlarda işlerini kaybetmekte ve geçimlerini sağlamakta maddi sıkıntılar yaşamaktadır. İşsizlik; hastalık, yaşlılık ve malullük halinde olduğu gibi çalışma gücünü etkilememekle beraber, kişi iradesi dışında gelir sağlayıcı işte çalışmamakta ve sosyo-ekonomik risklerle karşı karşıya kalmaktadır. İşte bu risklerin önüne geçmek amacıyla kurulan işsizlik sigortası, sigortalıya işsizlikten kaynaklanan gelir kayıplarını belli bir süre ve miktarda telafi etmeyi garanti etmektedir⁴⁰. İşsizlik sigortası, sosyal sigortaların karşıladığı en son risklerden olmakla beraber, sosyal güvenlik içinde gittikçe önem kazanan bir kol haline gelmektedir.

1.2.1.1.3. Özel ve Sosyal Sigortaların Kıyaslanması

Özel sigortalarla sosyal sigortaların topluma hizmet yöntemleri; gerek amaç açısından gerek kapsam açısından gerekse de uygulama açısından benzerlikler ve önemli farklılıklar taşımaktadır. Özel ve sosyal sigortaları birbirinden ayıran kıstaslar incelendiğinde sosyalist, liberal ve karma ekonomi sistemlerindeki uygulamalarda da farklılıklar görülmektedir. Hatta aynı ekonomi sistemini uygulayan ülkelerde bile, özel ve sosyal sigortaların kıstasları değişiklikler gösterebilmektedir. Aşağıda, özel ve sosyal sigortalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar genel olarak kıyaslanmakta ve söz konusu kıyaslama, Tablo 1’de özetlenmektedir.

1.2.1.1.3.1. Benzerlikler Açısından Kıyaslama

1. Özel ve sosyal sigortalarda sigortacılık tekniğinden yararlanılmakta ve topluluk çerçevesindeki riskler eşitlenmektedir. Bu nedenle özel ya da sosyal sigortalara prim ödeyenler, karşılaştıkları zararların telafisinde özel ya da sosyal sigortalılıklarına göre kendi aralarında eşit yardım ve hizmet görmektedirler. Kişiler ödedikleri prim miktarına göre değil, uğradıkları zararın miktarına göre yardım almaktadır. Her iki sigortada da ödedikleri prim miktarından daha çok miktarda zararla karşılaşan ve sigorta yardımları ile bu zararları karşılanan üyelerden daha sonra fazladan prim

⁴⁰ ARICI, s. 102.

alınmamaktadır. Aynı şekilde herhangi bir zararla karşılaşmayan veya ödedikleri primlerden daha az miktarda yardım alan üyelere de ödedikleri primler iade edilmemektedir.

Tablo 1: Özel ve Sosyal Sigortaların Kıyaslanması

ÖZEL SİGORTALAR	SOSYAL SİGORTALAR
İstisnalar dışında herkes için gönüllüdür	Çalışan herkes için zorunludur
Riskler ve faydalar sözleşmelerle tanımlanır, sigorta süresi belirlidir	Riskler ve faydalar yasalarla tanımlanır, sigorta süresi devamlıdır
Özel hukukta düzenlenmiştir	Kamu hukukunda düzenlenmiştir
Faaliyet ilkesi bireyseldir	Faaliyet ilkesi kolektiftir
Özel çıkarları gözetir	Kamu çıkarlarını gözetir
Asıl amaç kar elde etmektir, bu nedenle hizmet kalitesi yüksektir	Asıl amaç kar elde etmek değildir, bu nedenle hizmet kalitesi düşüktür
Yüksek riskleri sigortalamaktan kaçınır veya yüksek prim ister	Riskleri sigortalamaktan kaçınmaz ve herkesten eşit prim alır
Prim ödeyebilecek olanlara hizmet verir	Prim ödeyemeyenlere de hizmet verir
Primlerle finanse edilir ve primleri birey ödediğinden kendi kendine yardım etmiş olur	Primler dışında devletin genel gelirleriyle de finanse edilir; çalışanın yanında işveren ve devletin katkısı olabilir
Zarara uğrayıp uğramamaya göre, sigortalı sözleşme yenilenirken daha çok veya daha az prim ödeyebilir	Sigortalı zarara uğrasa da uğramasa da prim miktarı değişmez
Fonlama, rekabet ve tercihlilik ilkeleri egemendir	Gelirin yeniden dağılımı, tekellik, tek tiplilik ilkeleri egemendir
Fayda ve katkı oranları, sigorta şirketinin ve sigortalının rızası olmadan değişmez	Fayda ve katkı oranları, çalışanın rızası olmaksızın değişebilir
Nesiller arası dayanışma sağlamaz	Nesiller arasında dayanışma sağlar

Birden fazla sigorta şirketiyle aynı anda sigortalılık ilişkisi kurulabilir	Birden fazla kurumla aynı anda sigortalılık ilişkisi kurulamaz
Alınan primle sağlanan yardım arasında sıkı bir ilişki vardır	Alınan primle sağlanan yardım arasında sıkı bir ilişki yoktur
Zararların tazmininde sadece sigortalı birey kapsamdadır	Gelir kayıpları telafisinde sigortalının ailesi de kapsamdadır
Sosyal risklerin yanı sıra ekonomik riskleri de kapsamaktadır	Sadece sosyal riskleri kapsamaktadır

2. Özel ve sosyal sigortaların ilgi alanı, tehlikelerin meydana getirdiği zararlardır. Tehlikelerin doğuracağı zararların kişiler arasında peşinen paylaşılması özel ve sosyal sigortaların ana ilkesidir⁴¹. Yani her iki sigorta türü de üyelerini olası tehlikelerden korumak ve tehlikelerden doğan zararları maksimum ölçüde karşılamak amacı gütmektedir. Dolayısıyla özel ve sosyal sigortalar, üyelerini zenginleştirmek için değil; onları fakirleştirmemek ve mevcut durumlarını korumak için hizmet vermektedir.

1.2.1.1.3.2. Farklılıklar Açısından Kıyaslama

1. Sosyal sigortalarda zorunluluk ilkesi egemen olup; kimlerin zorunlu olarak sigortalı sayılacağı, hangi risklerin karşılanacağı ve sağlanacak faydalar yasayla belirlenmektedir. Özel sigortalarda ise, isteğe bağlılık ve akit serbestisi ilkesi egemendir. Özel sigortalar herkese açıktır⁴². Bu nedenle de sosyal sigortalar Kamu Hukukunda; özel sigortalar ise Özel Hukuk içinde düzenlenmektedir. Ancak, sosyalist rejimin uygulandığı ülkelerde devlet özel sigorta ile de uğraşmaktadır. Liberal veya karma ekonomilerde bazı durumlarda kamu kurumları özel sigorta yapabilmektedir⁴³.

2. Sosyal sigortalardaki zorunluluk ilkesi, zorunlu trafik sigortası istisnasında olduğu gibi özel sigortalarda da görülmektedir. Ancak; bazı özel sigorta türlerinde görülen zorunluluk ilkesi, sağlanan güvenliğin ferdi olması yönünden ve sigorta şirketlerinin yasal bir zorunluluk sebebiyle sigorta sözleşmesini akdetmek zorunda kalması yönünden sosyal sigortalardaki zorunluluk

⁴¹ ÇUBUK, s. 186; TUNCA, s. 113.

⁴² GÜVEL/GÜVEL, s. 27.

⁴³ BOZER, s. 6.

ilkesinden ayrılmaktadır. Zira sosyal sigortalardaki zorunluluk ilkesi, yasalardan kaynaklanmakta ve sağlanan sosyal güvenlik kolektif olmaktadır.

3. Sosyal sigortalarda asıl amaç, kar elde etmek değildir. Özel sigortalarda ise asıl amaç, kar elde etmektir. Bu nedenle özel sigortalar, sosyal sigortalardan kapsamındaki bütün riskleri sigortalamaktan kaçınmakta veya daha yüksek oranda prim talep etmekte ve riskle karşılaşma olasılığı fazla olan kişileri sigortalamak istememektedir⁴⁴. Kar amacıyla faaliyet gösterdikleri için kendilerini zarara uğratabilecek bir işe katılmaları beklenmeyecek olan ve verilen primlerin karşılığı olarak belirli riskleri karşılayan özel sigortalar, sadece prim ödeyecek gücü olanlara hizmet vermesi sebebiyle modern sosyal devletin temin etmek zorunda olduğu sosyal güvenlikle zayıf bir ilişki içinde faaliyet göstermektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal sigortalardaki kamu yararı ilkesi, özel sigortalarda yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Yine de sigorta primleri dışında devletin genel gelirleri ile finanse edilen sosyal sigorta kurumlarındaki emeklilik ödemeleri ile sağlık hizmetlerinin yeterli düzeyde olmaması, pek çok sosyal sigortalının daha iyi hizmet ve yardım almak için özel sigortalara da prim ödemelerine neden olmaktadır. Bu da sosyal güvenlik yönüyle özel sigortalara, sosyal sigortaları tamamlayıcı bir nitelik kazandırmaktadır.

4. Özel sigortalarda herhangi bir zarara uğramadığı için sigorta şirketinden yardım veya hizmet almayanlar, sonraki dönemde daha az prim ödeme imkanına sahip iken sosyal sigortalarda böyle bir imkan bulunmamaktadır. Özel sigortalar, ciddi risklerle karşılaşan veya karşılaşma olasılığı yüksek olanları sigortalamaktan kaçınmakta olmasına rağmen, sosyal sigortalarda sigortalının taşıdığı risk ne olursa olsun böyle bir uygulama görmek mümkün değildir.

5. Sağlık hizmetlerinde sosyal ve özel sigortalar arasındaki benzerlikte dikkati çeken en önemli farklılık, özel sigortalarda daha kaliteli hizmet verdiği gerçeğidir. Çünkü özel sigorta şirketlerinin, karlarını maksimize etmek ve müşterilerini memnun etmek için daha ucuz, daha süratli ve daha kaliteli bir şekilde sağlık hizmeti sunmaları gerekmektedir. Sosyal sigortalarda ise; kar maksimizasyonu ve müşteri memnuniyeti öncelikli bir hedef olmadığından sigortalılara aylar sonrasına verilen randevular, hizmetin kalitesini ve memnuniyetini önemli ölçüde düşürmektedir. Hatta pek çok sosyal sigortalı, önemli ameliyat ve tedavi hizmetlerini alabilmek için önce sigorta doktorlarının özel muayenehanelerinde muayene olmakta ve hastanelerin döner sermayelerine

⁴⁴ ŞAKAR, s. 11.

önemli miktarda para ödemek zorunda kalmaktadır. Sosyal sigortalıların bu nedenle gerekli tedavi hizmetlerini alamamaları her fırsatta şikâyet konusu olmaktadır.

6. İster sosyal olsun, ister özel olsun bir sigortanın faaliyet gösterebilmesi için; sigortalı tarafından prim ödenmesi gerekmektedir. Ödenen primler sayesinde sigortalılar kendi kendilerine yardım etmekte olmalarına rağmen⁴⁵; özel sigortalardan farklı olarak sosyal sigortalarda, sigortalılar yanında işveren ve devletin de finansmana katkısı bulunmaktadır. Bu katkılar ölçüsünde özel sigortalarda tam olarak uygulanan kendi kendine yardım ilkesi, sosyal sigortalarda bir tür dışardan yardım ilkesine dönüştürülmektedir⁴⁶.

7. Zorunlu sosyal sigortalarda bireyler, gelecekte bir gün ihtiyaç duyacakları faydayı otomatik olarak elde etmek için önceden bir fona ödemede bulunmaktadır. Özel sigortada görülebilen hariç tutulabilme istisnası sosyal sigortalarda söz konusu değildir. Sosyal sigortalarda ödeme gücü, sisteme girişte belirleyici olmamaktadır. Katkı yapma gücü olmayanlar, devlet desteği ile sigorta kapsamına alınmaktadır.

8. Sosyal sigortaların aksine özel sigortalarda; gelirin yeniden dağıtımı yerine fonlama, zorlama yerine teşvik, tekel yerine rekabet, tek tiplilik yerine tercihlilik özellikleri vardır. Ayrıca, ekonominin durumuna göre fayda ve katkı oranlarında değişikliklerin yapılabildiği sosyal sigortaların aksine özel sigortalarda, sözleşmeyle belirlenmiş fayda ve katkı oranları tarafların rızası olmadan değiştirilememektedir.

9. Sosyal güvenliğin varlık sebeplerinden olan gelirin yeniden dağılımı amacı devlet ve işveren katkısı ile sosyal sigortalarda olmasına karşın özel sigortaların gelirin yeniden dağılımı amacı yoktur⁴⁷. Herkese kendi katkısı oranında bir hak tanınan özel sigortalarda, sosyal sigortaların aksine toplumun değişik kesimleri ve kuşakları arasında dayanışmayı sağlama amacı da bulunmamaktadır⁴⁸.

10. Sosyal sigortalarda, birden fazla kurumda aynı anda sigortalı olabilme imkanı bulunmamaktadır. Oysa özel sigortalarda birden fazla şirketle sigorta sözleşmesi yapabilmek mümkündür. Özel

⁴⁵GÜVEL/GÜVEL, s. 27.

⁴⁶DİLİK, s. 8-9.

⁴⁷GÜVEN, s. 145.

⁴⁸IŞIKLI, s. 216.

birikimli hayat sigortası sözleşmesini birden fazla şirketle yapan sigortalı her iki sigorta şirketinden de ayrı ayrı gelir elde edebilmektedir.

11. Özel sigortalarda toplanan primler aynı risk tehdidi altında bulunan bütün sigortalılardan eşit miktarlarda alınmakta ve aynı riskten zarara uğrayan sigortalılara da eşit miktarda hizmet verilmektedir. Sosyal sigortalarda ise; toplanan primlerin miktarı, sigortalıların ödeme güçlerine ve genellikle ücretin belli bir oranına göre tespit edilmekte ve prim miktarının belirlenmesinde, sigorta edilen risk dikkate alınmamakta ve alınan primlerle sağlanan yararlar arasında sıkı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak; sosyal sigortalarda düşük ücretle çalışan biriyle, yüksek ücretle çalışan birinin ödediği prim miktarı arasında önemli farklıklar olmasına karşın, her ikisine de örneğin hastalık durumunda sunulan edim ve hizmet eşit olmaktadır.

12. Sosyal sigortalar, genel ve kamu çıkarları ile yakından bağıntılı iken özel sigortalar, özel çıkarlarla ilişkili olup ekonomik nitelikte ve para ile ölçülebilen şahsi çıkarları koruyucu özelliğe sahiptir. Özel sigortalar, manevi ya da psikolojik nitelikteki çıkarları kapsamı dışında bulundurmaktadır⁴⁹. Sosyal sigortalar, toplumun bütün bireylerine güvence vermek ve milli gelirin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak dağılımını gerçekleştirmek amacıyla geniş bir uygulama alanına sahip olarak herkesi kapsamına alma gayesi taşımaktadır⁵⁰. Bu yönüyle sosyal sigortalar, ekonomik yönden zayıf sınıflara asgari yaşama garantisi vermektedir⁵¹. Oysa özel sigortalar toplumun genelini değil; daha çok ekonomik durumu iyi olanları kapsamına alarak onlara ek bir güvence vermeyi ve onların kişisel menfaatlerini teminat altına almayı hedeflemektedir.

13. Sosyal sigortalar, gelir kayıplarını telafi etme niteliğine sahip iken; özel sigortalar gelen tehlike zararlarının tazminini sağlama niteliğine sahiptir⁵². Hatta sosyal sigortalardaki gelir kayıpları sadece sigortalının kendisi ile sınırlı kalmamakta, sigortalı hayatta iken de öldükten sonra da bakmakla yükümlü olduğu eşi, çocukları ve anne-babası, yasalarla belirlenmiş kapsam çerçevesinde bütün sosyal risklerin zararlarına karşı, yardım ve hizmetlerle güvence altına alınmaktadır. Özel sigortalarda ise; öncelikli olarak sigortalının kendisi uğradığı zararlardan dolayı korunmaktadır. Bu

⁴⁹ GÜVEL/GÜVEL, s.27.

⁵⁰ BOZER, s. 4-5; YAZGAN, Turan: İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, İstanbul, 1970, s. 47.

⁵¹ İZVEREN, s. 172.

⁵² ÇUBUK, s. 187.

yönüyle özel sigortalar sadece bireyleri korumakta, sosyal sigortalar ise sigortalının ailesini de koruma altına almaktadır.

14. Özel sigortalarda primler, poliçeyle tespit edilen günlerde düzenli olarak ödenmelidir. Aksi halde riskin karşılanmasından vazgeçilebilmektedir. Özel sigortalarda sigortalının sorumluluğu primin tamamının veya ilk taksitinin ödenmiş olmasına bağlıdır. Sosyal sigortalarda ise; prim ödenebilmesi için bir kazancın olması gerekmektedir. Ancak; prim ödenmese de sosyal korumadan vazgeçilememektedir. Yani sosyal sigortalarda primin ödenmemiş olması sosyal hak ve yükümlülüklerin ortadan kalkmasına neden olmamaktadır. Bu önemli farklılık, sosyal sigortaların sosyal devlet anlayışında çok önemli bir hizmeti gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

15. Özel sigortalarda hesaplar; yılların tecrübesi, istatistiki veriler ve büyük sayılar kanunu gereğince yapılmakta ve alınan primler ile yapılan ödemeler genellikle uzun bir dönem için fazla değişiklik göstermemektedir. Sosyal sigortalarda ise; prim ve sigortadan yararlananların kapsamında sık sık değişiklikler yapılabilmektedir⁵³. Bu durum pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de sosyal sigortaların mali yapılarını önemli ölçüde bozmakta ve sosyal sigortalarda yeniden yapılanma arayışlarına neden olmaktadır.

16. Sosyal sigortalar, belli bir geçim seviyesine erişmek ve çalışma imkanı olmayan durumlarda güvence sağlamak amacıyla kurulmuş ve kapsamına da yaşlılık, ölüm, maluliyet gibi insan hayatını ilgilendiren olayları almıştır. Özel sigortalar ise; insan hayatını ilgilendiren olayların yanında malvarlığını da güvence altına almaktadır⁵⁴. Yani, sosyal sigortalar kişilerin bedeni menfaatlerini koruma altına alırken özel sigortalar, kişilerin hem bedeni hem de ekonomik menfaatlerini koruyabilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında özel sigortaların sosyal sigortalardan daha geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Ancak; sosyal güvenlik açısından sosyal sigortaların kapsamında olan bütün risklerin özel sigortaların kapsamında yer almamasındaki önemli farklılıklardan hareketle, özel sigortaların sosyal güvenlik boyutunun sosyal sigortalara göre daha sınırlı kaldığı bilinmektedir.

17. Sosyal sigortalarla güvence altına alınan belirli sosyal riskler, yasayla belirtilmiş olup bunların dışında sosyal bir güvence söz konusu olamamaktadır. Özel sigortalarda ise; güvence altına alınması

⁵³ ŞAKAR, s. 12.

⁵⁴ BOZER, s. 12.

gereken riskler yasayla sınırlanmamaktadır⁵⁵. Özel sigortalarda, sigorta sözleşmesinin tarafları kendi hür iradeleri ile anlaşmaları halinde her türlü riski güvence altına alabilmektedir. Özel sigortalardaki sınırlama daha çok risklerin niteliğine göre olmaktadır.

18. Sosyal sigortalarda devamlı ve süresi belirsiz bir hukuki ilişki kurulurken, özel sigorta sözleşmelerinde sigorta süresi belli olmaktadır⁵⁶.

1.2.1.2. Sigortaların Tarihsel Gelişimi

İsim olarak yeni bir kavram olan sosyal güvenliğin tarihi gelişiminin ne kadar geçmişlerden başladığı konusunda resmi nitelikli kaynakların yetersizliği nedeniyle kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte; fonksiyonel açıdan yaygın olan kanaat, insanlık tarihi kadar geçmişlere gittiği yönündedir⁵⁷. Sosyal güvenlik, modern zamanların bir kavramı olarak algılanır ve anlaşılır ise tarihi gelişiminin bir asırdan daha az bir zamana karşılık geldiği söylenebilecektir. Zira söz konusu kavram, ilk defa 1935 yılında ABD’de çıkarılan “Social Security Act=Sosyal Güvenlik Kanunu” ismiyle dünya literatürüne girmiştir⁵⁸. Aşağıda, modern anlamda sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi, özel sigortalar ve sosyal sigortalar açısından ayrı ayrı incelenmektedir.

1.2.1.2.1. Özel Sigortaların Tarihsel Gelişimi

Özel sigorta, sosyal güvenlikle ilgili bir yöntem olarak ortaya çıkmamış olmakla beraber, zaman içerisinde bu maksatla kullanılmaya başlanmıştır⁵⁹. Özel sigortalar ilk olarak, mal ve eşyaların maruz kalabileceği tehlikelere karşı güvence sağlamak için tesis edilmiştir.

Sosyal güvenlik açısından özel sigortadan yararlanma düşüncesi ilk olarak 19.yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Bir sigorta şirketi, çalışan kişileri haftalık olarak ödenen prim karşılığında ölüm ve yaşlılığa karşı sigorta ettirmeye başlamış ve bu uygulama İngiltere’den sonra diğer Avrupa Ülkelerine ve ABD’ye hızla yayılmıştır⁶⁰. İlk özel emeklilik programları 1875’te ABD’de Amerikan Demiryolu Şirketi tarafından kurulmuş olmakla birlikte asıl gelişim süreci 1929 Dünya Buhranı sonrasında olmuştur. Bu dönemde kamu sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği,

⁵⁵ İZVEREN, s. 171.

⁵⁶ T.T.K.: md.1266/3.

⁵⁷ ARICI, s. 254.

⁵⁸ TALAS, s. 399.

⁵⁹ ARICI, s. 76.

⁶⁰ TUNCAY, s. 12.

çalışanın sosyal güvenlik sorumluluğunun işveren tarafından paylaşılması gerektiği fikrini doğurmuştur. 1940'lardan itibaren Avrupa'da da yaygınlık kazanan özel emeklilik programları İngiltere, Hollanda ve İsviçre gibi bazı ülkelerde ABD'nin önüne geçmiştir. Özel sigortaların ölüm ve yaşlılık sigortasından sonra hastalık rizikosunu karşılayan türü de ortaya çıkmıştır. İngiltere'de 1885'te özel bir sigorta şirketi tarafından hastane günlük ücreti teminatı verilmiş, 1910'da söz konusu teminata ilave olarak hastane ücretlerinin belirli bir yüzdesinin ödenmesi öngörülmüş, 1930'da bu durum genişletilerek hastane dışında yapılan tedavileri de kapsamaya başlamıştır⁶¹.

Almanya'da da sosyal güvenliğin sağlanmasında, sosyal sigortalardan önce özel sigortalardan yararlanılmıştır. Özel sigorta uygulamaları, sosyal sigortaların özelliklerini önemli ölçüde etkilemiş hatta belirlemiştir. Ancak özel sigortalar, sosyal sigortalara yaptıkları etki dışında sosyal güvenlik açısından fazlaca bir önem taşımamıştır. Sendikaların öncülük ettiği hastalık ve ölüm hallerinde yardım sağlayan karşılıklı yardımlaşma sandıklarının yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan ve prim karşılığı sosyal güvenlik garantisi veren özel sigortalar, sadece çalışan ve gelir sahibi olanları kapsamına aldığından geniş toplum kesimlerine sosyal güvence vermekte yetersiz kalmıştır⁶². Yani; önce özel sigortalardan yararlanılmaya çalışılmış ancak başarı sağlanamayınca sosyal sigortalara doğru gidilmiştir.

Ülkemizde özel sermayeli ilk Türk sigorta şirketi olan Doğan Sigorta 1942'de kurulmuştur. 1944'de Halk Sigorta, 1945'te Destek Reasürans, 1948'de Türkiye Genel Sigorta, 1950'de İnan Sigorta, 1955'te Şeker Sigorta, 1957'de Güneş Sigorta, 1958'de Birlik Sigorta ve Ray Sigorta, 1959'da Başak Sigorta ve Cihan Sigorta, takip eden yıllarda da çok sayıda sigorta şirketi hizmete başlamıştır⁶³. 1980'lerde ülke ekonomisinde izlenmeye başlayan liberalleşme politikaları ile birlikte sigorta sektöründe Sigorta Murakabe Kanunu yeniden düzenlenerek güncelleştirilmiştir. 1997 yılı sonunda Türk ve yabancı olmak üzere hayat ve hayat dışı olmak üzere toplam 59 adet sigorta şirketi faaliyet göstermeye başlamıştır. Ülkemizde son olarak bireysel emeklilik sistemi için; Avivasa Emeklilik, Anadolu Hayat Emeklilik, Ankara Emeklilik, Yapı Kredi Emeklilik, Vakıf Emeklilik, Koç Allianz Hayat ve Emeklilik, Garanti Emeklilik, Doğan Emeklilik, Başak Emeklilik ve Oyak Emeklilik A.Ş. olmak üzere 10 adet şirket kurulmuştur.

⁶¹ YÜCEL, s. 10.

⁶² ALPER, s. 11.

⁶³ GÜVEL/GÜVEL, s. 35.

1.2.1.2.2. Sosyal Sigortaların Tarihsel Gelişimi

Sosyal sigortalar, bir sosyal güvenlik tekniği olarak öncelikle sanayileşme süreci içerisinde ortaya çıkan işçi kitlesinin korunmasına yönelik yapılan arayışlar sonucunda bulunmuştur⁶⁴. Sosyal sigortalar, geleneksel sosyal güvenlik kurumlarının; sanayi toplumunun ihtiyacını karşılamada yetersiz kalması üzerine, ilk defa 1881 yılında Almanya’da Başbakan Bismarck ve İmparator Wilhelm tarafından kurulmuştur. Başta sanayileşmiş Avrupa ülkeleri olmak üzere bütün dünyada hızla gelişip yaygınlaşarak, sosyal güvenlik sisteminin en önemli kurumu haline gelmiştir⁶⁵. Temel yapısı aynı kalmakla birlikte 1945 yılından itibaren sosyal sigortaların asıl amaç ve görevi; çalışan nüfusu, hayatın değişen olaylarına ve özellikle çalışma güçlerinin zarara uğramasına karşı korumak için gelişen koşullara uyum sağlanmak olmuştur. Sosyal sigorta türleri içinde ilk kurulan sosyal sigorta kolu, 1883’te Almanya’da kurulan hastalık sigortasıdır⁶⁶. Bunu 1884 yılında iş kazaları, 1889 yılında ise yaşlılık ve malullük sigortası dalları izlemiştir⁶⁷. Sanayileşme yoluna girmiş bulunan ülkelerde işçiler benzer koşullarda çalıştıkları ve aldıkları ücretler herhangi bir birikime olanak veremediğinden Almanya’da başlayan sosyal sigorta hareketini önce Avusturya izlemiştir. Norveç, 1905’te hastalık sigortasını; İsveç, 1913’te yaşlılık ve malullük sigortasını; İsviçre, 1911’de iş kazaları sigortasını; İngiltere, 1908’de yaşlılık sigortasını, 1911’de bütün işçiler için hastalık ve malullük sigortasını ve bazı kategori işçileri için dünyada ilk kez işsizlik sigortasını; Fransa, 1910’da sınırlı bir uygulamayla yaşlılık sigortasını gerçekleştirmiştir. 1929 ekonomik bunalımı izleyen yıllarda sosyal sigortalar, Güney Amerika ülkelerinde, Birleşik Amerika ve Kanada’da; İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise bütün ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır.

Zorunlu yaşlılık sigortası Almanya’da uygulamaya girdikten sonra Bismarck modeli Latin Amerika’da çok popüler hale gelmiş ve Arjantin, Brezilya, Şili, Küba ve Uruguay 1920 ve 1930’larda kamu emeklilik planlarını yürürlüğe koyarak Latin Amerika’da “öncü ülkeler” olmuştur. Bu ülkeleri, 1930 ve 1940’larda Bolivya, Kolombiya, Meksika, Peru ve 1950 ve 1960’larda Orta Amerika ülkeleri takip etmiştir. Öncelikli olarak asker, memur, öğretmen gibi devlet çalışanları; güçlü baskı grupları ile taşımacılık, enerji, bankacılık, iletişim gibi alanlarda iyi ücret alan işçi

⁶⁴ ARICI, s. 264.

⁶⁵ ALPER, s. 12.

⁶⁶ TALAS, s. 404; TUNCAY, s. 261.

⁶⁷ ARICI, s. 265.

aristokrasisi, zamanla da tarım çalışanları sigorta kapsamına alınmış ve faydaları aşamalı olarak artırılmıştır.

Ülkemizde sosyal güvenliğin gelişimi daha çok sosyal sigorta uygulamalarına önem ve öncelik verilmesi şeklinde gelişim göstermiştir. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur olmak üzere üç sosyal güvenlik kurumu, sosyal sigorta hizmeti vermektedir⁶⁸. Ülkemizde sosyal sigorta teşkilatının kurulması ve mevzuatın geliştirilmesi ilk kez 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu ile hükme bağlanmıştır. 09.07.1945 tarih ve 4792 sayılı kanunla İşçi sigortaları Kurumu tesis edilmiştir. 27.06.1945 tarih ve 4772 sayılı İş Kazaları Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu adında belirtilen risklere karşı güvence getirilmiştir. Daha sonra 02.06.1949 tarih ve 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile yaşlılık riskine karşı koruma sağlanmıştır. 04.01.1950 tarih ve 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu ile hastalık ve analık sigortaları yeniden düzenlenmiştir. 04.02.1957 tarih ve 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu ile ise yaşlılık sigortası yeniden düzenlenmiş, ilave olarak sakatlık ve ölüm riskleri de kapsama alınmıştır. 17.07.1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile sosyal risklere karşı koruma sağlayan dağınmık hükümler kaldırılarak öncesine nazaran daha kapsamlı güvence sağlayan yeni bir sosyal sigorta yasası yürürlüğe girmiştir. İzleyen yıllarda birçok kez değişikliğe uğrayan söz konusu kanun, 25.08.1999 tarih ve 4447 sayılı Kanunla kurulan İşsizlik Sigortası ile işsizlik riskini de kapsamına almıştır.

1.2.2. Sosyal Yardımlar

Sosyal sigortalardan sonra sosyal güvenliğin önemli diğer bir kolu sosyal yardımlar olup, ilk defa 19.yüzyılda yapılmaya başlanmıştır⁶⁹. Bu dönemde sosyal yardımlar, belirli bir gelir düzeyinin altındaki fertlere kamu kurumları, hayır kuruluşları ya da dini cemaatlerce yapılan mali desteklerden oluşmuştur⁷⁰. Sosyal sigortalar kadar kapsamlı ve örgütlü olmamakla beraber sosyal güvenlik sistemi içinde sosyal yardımların önemli görevleri bulunmaktadır.

Sosyal sigortalardan farklı olarak sosyal yardımlar; genellikle vergilerle finanse edilmekte, herhangi bir karşılığı olmaksızın gereksinim içinde olanları kapsamakta, tek yanlı olarak devlet tarafından yapılmakta ve yararlananlar mali katkıda bulunmamaktadır. Bu nedenle de etkin şekilde

⁶⁸ KORAY, Meryem: Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s. 269-270.

⁶⁹ TUNCA Y, s. 13; TALAS, s. 406.

⁷⁰ EKİN/ALPER/AKGEYİK, s. 31.

kullanılması çok önem taşımaktadır. Sosyal güvende seçici kategorik yaklaşımlardan olan ve tümüyle genel bütçe gelirleri ile finanse edilen sosyal yardımlar sayesinde, belirli koşullarda mukim ya da vatandaş olanların, gelir araştırması testinin sonucuna göre sabit miktarda para alacak şekilde sosyal güvenlik kazançları belirlenmektedir.

Her toplumda kendi imkanlarıyla kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu yakınlarının geçimini yeterince sağlayamayanlara sosyal güvenlik kurumlarından veya kendilerine bakmakla yükümlü olanlardan herhangi bir destek yapılmıyorsa bu durumdaki kişilere devletin yardım etmesi gerekmektedir⁷¹. Muhtaç durumda olup sosyal hukukun sosyal sigorta ve sosyal tazmin kolları dışında kalanları kapsamına alan sosyal yardımlar sosyal güvende son ağ olarak mevcut sosyal güvence sisteminin açıklarını kapatmaktadır⁷². Sosyal yardımlarla izlenen amaç, yardım görenin mümkün olan en kısa sürede yeniden çalışabilme, gelir sağlama ve böylelikle kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağına kavuşturulmasıdır. Kişinin varlığını güvence altına alma ile onun yeniden çalışarak gelir sağlama olanağına kavuşmasına yardımcı olma arasında bağ kurması, sosyal yardım tedbirlerinin kendine has niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yoksulluğun önlenmesi ve etkilerinin azaltılması için sosyal güvence kapsamındaki uygulamalardan birisi sosyal yardımlardır. Sosyal yardım yönetiminde bireylere sosyal gelir sağlanması muhtaç olma koşuluna bağlıdır. Aynı zamanda bir sosyal hizmet alanı olan sosyal yardımlarla, muhtaçlara ücretsiz sağlık yardımı ve bakımı, aile ödenekleri, yaşlılara ve sakatlara aylık bağlanması, işsizlik yardımı yapılmaktadır. Nitelikleri itibariyle primli sisteme dayanan sosyal sigortalardan ayrılmaktadır. Sosyal yardım yöntemi, muhtaç konumda olanlara sürekli yardım yapmayı içeren bir yöntem olmayıp, muhtaçlık durumunun en kısa sürede kaldırılmasını hedeflemektedir. Amaç, yardım görenin mümkün olan en kısa sürede yeniden çalışabilme ve geçimini sağlayabilecek gelir elde edebilme olanağına kavuşturulması olmaktadır. Tembellik ve savurganlık özendirilmemekte, kişinin sosyal varlığı güvence altına alınarak onuru korunmaya çalışılmaktadır⁷³. İhtiyaca ilişkin olarak belirlenen koşulların yerine gelmesi halinde, yerel ya da ulusal düzeyde toplanan vergilerle finanse edilen çeşitli programlar gereğince, yardıma ilişkin ödemeler yasal bir hak gereği yapılmakta ve yapılacak ödemelerin miktarı, gelir ve servet durumu dikkate alınarak belirlenmektedir.

⁷¹ SÖZER,; s. 8.

⁷² SÖZER, s. 30.

⁷³ GÜVEN, s. 147.

1.2.3. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetler de sosyal yardımlar gibi sosyal güvenlik sisteminde önemli görevler taşımaktadır. Sosyal yardımlar daha çok parasal edim, sosyal hizmetler ise belirli hizmetler sunma biçiminde olmakla birlikte her ikisini birbirinden kesin olarak ayırmak mümkün değildir. Bununla birlikte sosyal hizmetler, ihtiyaç sahiplerine çeşitli sosyal alanlarda yapılan maddi olmayan yardımlardan oluşmaktadır. Sosyal hizmetler sosyal hukukun bir dalı olup, sosyal sigorta, sosyal tazmin ve sosyal yardım kurumlarından yararlanamayan ihtiyaç sahiplerini kapsamına almaktadır. Ancak; bu kurumlardan birinin sağladığı imkanlar, yoksulluğu hedeflenen düzeyde ortadan kaldıramamış ve ihtiyaç giderilememiş ise, bir diğeri devreye girebilmekte ve bir defalık edim yapılabilmektedir⁷⁴.

Sosyal hizmetler, toplumun üyesi olan bireylerden kendi ellerinde olmayan sebeplerle yoksul ve muhtaç duruma düşen, beden ve ruhen bir eksikliğe uğrayanlara ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik devletin ve gönüllü özel kuruluşların verdiği hizmetlerden meydana gelmektedir. Söz konusu hizmetler daha çok çocuk bakımı, muhtaç çocukların korunması, muhtaç durumdaki yaşlı, sakat ve hastalara bakım ve yardım, dar gelirli bireylere sağlık hizmetleri sunma, barınma ihtiyaçlarının giderilmesine çalışma gibi pek çok hizmetten oluşmaktadır. Bu tür hizmetlerden yararlananlar, finansmana katkıda bulunmamaktadır.

⁷⁴ SÖZER, s. 32.

2. TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Gelişen ülkelerde özel emeklilik programlarının kurumsallaşma sürecini tamamladığını, gelişmekte olan ülkelerde ise söz konusu süreci tamamlama aşamasında olduğunu gözükmedir. Dünya genelinde kamusal emeklilik sistemini, zorunluluk veya gönüllülük esasına dayalı olarak tamamlayan özel emeklilik programları, ülkemizde de gerek ekonomik ve demografik sebeplerle emeklilik sistemimizin içine girdiği krizle gerekse dünyadaki yeni liberal ekonomik düzenin etkisiyle başta Dünya Bankası ve OECD olmak üzere bazı uluslararası kuruluşların ve TÜSİAD, TİSK, TOBB gibi bazı ulusal kuruluşların desteklemesiyle geniş yankı bulmuştur. Yıllar süren tartışmalardan sonra gönüllülük esasına dayalı ve sosyal sigortaları tamamlayıcı nitelikteki özel emeklilik sistemi ülkemizde de yasalaşarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yasal düzenlemeden hareketle 27 Ekim 2003 tarihinden itibaren üye kaydına başlayan Bireysel Emeklilik Sistemi, hızlı bir büyümenin içine girmiştir.

2.1. Türkiye’de Emeklilik Sisteminin Yapısı

Dünyada kamusal emeklilik olarak bilinen ve çalışan kesimlerin katılma zorunluluğunda oldukları, devletin yönetimi ve denetimi altında faaliyet gösteren birinci ayak sosyal sigorta kurumları, ülkemizde de emeklilik sisteminin zorunlu birinci ayağını oluşturmaktadır. Zorunluluk veya gönüllülük esasına dayalı olarak işyeri veya işkolu bazlı faaliyet gösteren ikinci ayak mesleki emeklilik programları ülkemizde yeterince gelişmemiş ve Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) örneğinde olduğu gibi kısmi uygulamalarla sınırlı kalmıştır. Mesleki emeklilik ayağının olmadığı ülkelerde ikinci, olduğu ülkelerde ise üçüncü ayak olarak hayat sigortası ve bireysel emeklilik adı altında özel emeklilik programları faaliyet göstermektedir. Genel olarak; gelişmiş ülkelerde gönüllülük esasına dayalı, gelişmekte olan ülkelerde ise zorunluluk esasına dayalı özel emeklilik programları, ülkemizde de gönüllülük esasıyla hayat sigortacılığı olarak yıllardan beri, çalışmamızın esas konusunu oluşturan bireysel emeklilik sistemi olarak ise 27 Ekim 2003 tarihinden itibaren fiilen bulunmaktadır.

2.1.1. Sosyal Sigorta Kurumları

Ülkemizde faaliyet gösteren ve üyelerine veya bakmakla yükümlü oldukları yakınlarına belirli koşullar gerçekleştiğinde yaşlılık, malullük ve ölüm sigortası adı altında aylık veren sosyal sigorta kurumları; memurlar için Emekli Sandığı, işçiler için Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve

bağımsız çalışanlar için Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur)'dur.

2.1.1.1. Emekli Sandığı

Emekli Sandığı, genel olarak kamu kesiminde memur olarak çalışanlara ve onların bakmakla yükümlü oldukları kişilere sosyal güvence veren bir sosyal güvenlik kuruluşudur. 18 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarından belli yerlerde ve belirli işlerde çalışanlar Emekli Sandığına iştirakçi olabilmektedir. Söz konusu iştirakçilerin emekliliğe hak kazanma koşullarında çeşitli tarihlerde değişiklikler yapılmıştır.

Emekli Sandığının finansmanı; kesenekler, karşılıklar, hazine katkısı ve öteki gelirlerden sağlanmaktadır. Çalışanlar tarafından karşılanan kesenekler; giriş keseneği, aylık kesenek, artış keseneği ile fiili ve itibari hizmet zammı keseneğinden oluşmaktadır. Giriş keseneği, Emekli Sandığına bağlı bir göreve başlayanlardan emeklilik keseneğine esas ilk aylıklarından bir defaya mahsus olmak üzere %25 oranında alınmaktadır. Giriş keseneğinin alındığı ilk ay için ayrıca aylık kesenek alınmamaktadır. Aylık kesenek, iştirakçilerden her ay emeklilik keseneğine esas aylıkları üzerinden %16 oranında alınmaktadır. Artış keseneği, emekliliğe esas aylık veya ücretleri yükselenlerden ilk aylıklarının farkı kadar olmakta ve bu fark artış keseneği olarak Emekli Sandığına gönderilmektedir.

2.1.1.2. Sosyal Sigortalar Kurumu

Sosyal Sigortalar Kurumu, bağımlı çalışan gruplarından işçilere ve onların bakmakla yükümlü oldukları kişilere sosyal güvence veren bir sosyal güvenlik kuruluşudur.

Sosyal Sigortalar Kurumunun finansmanı genel olarak işçi ve işverenlerden alınan primlerle sağlanmaktadır. İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası için prim oranı yapılan işlerdeki 12 tehlike sınıfına göre %0,5 dilimlik artışlarla sigortalının kazancından %1,5 ile %7 oranında değişmekte ve tamamını işveren ödemektedir. Hastalık sigortası için toplam prim oranı, sigortalının prime esas kazancının %11'i oranında olup bunun %5'i sigortalı, %6'sı da işveren payı olmaktadır. Analık sigortası primi, sigortalının prime esas kazancının %1'i oranında olup, sigortalının erkek veya kadın, bekar veya evli olmasına bakılmaksızın işveren tarafından ödenmektedir. Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi oranı, sigortalının kazancının %20'si oranındadır. Bunun %9'u sigortalı, %11'i işveren payıdır. İşsizlik sigortası primi oranı sigortalının kazancının %7'si

oranındadır. Bunun %3'ü işveren, %2'si sigortalı ve %2'si de devlet payı olarak ödenmektedir. Sigorta kollarının genel toplamına bakıldığında sosyal sigorta prim oranları sigortalılar için kazançlarının %16'sı işverenler için ise %22,5-28'i kadar olmaktadır.

2.1.1.3. Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu

Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kısa adı Bağ-Kur olup, genel olarak bağımsız çalışanlara sosyal güvence vermektedir.

Bağ-Kur'un finansmanı genel olarak toplanan primlerle sağlanmaktadır. Sisteme ilk girerken ilk 12 basamak içinde istenen basamağın seçilebildiği Bağ-Kur'da toplam 24 basamak vardır. Her basamakta bekleme süresi bir yıl olup 12. basamağa kadar prim ödenmesine ve talep edilmesine bakılmaksızın kurum tarafından basamak yükseltilmektedir. 12. basamaktan sonra basamak yükseltilmesi için son basamakta iki yıl geçmesi, sigortalının yazılı talepte bulunması ve talep tarihinden önceki ayın sonu itibarıyla de prim ve diğer borçlarını ödemiş olması gerekmektedir. Her basamak yükseltilişinde sigortalılar bir defa basamak yükseltme farkı ödemektedir⁷⁵. Zorunlu sigortalılık dışında isteğe bağlı olarak ev kadınları ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar Bağ-Kur sigortalısı olabilmektedir⁷⁶. Prim oranları, sigortalının bulunduğu gelir basamağının %20'si yaşlılık, malullük ve ölüm sigortası için, %20'si de sağlık sigortası için olmak üzere toplam %40 oranındadır. Ayrıca ilk girişte %25 oranında giriş keseneği alınmaktadır⁷⁷.

2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel emeklilik sistemlerinin kamusal emeklilik ayağına ilave gelir sağlama amacıyla faaliyet gösterdiği ve geçen süreçte de önemini artırdığı, kimileri tarafından eleştirilirken kimileri tarafından da desteklendiği görülmektedir. Genellikle gelişmiş ülkelerde gönüllülük esasıyla, gelişmekte olan ülkelerde ise zorunluluk esasıyla işleyen özel emeklilik programları, yıllar süren tartışmalardan sonra dünyadaki yaygın uygulamanın aksine gelişmekteki bir ülke olan ülkemizde zorunluluk esasıyla değil gönüllülük esasıyla 27 Ekim 2003 tarihinden itibaren üye kaydetmektedir.

⁷⁵ 1479 Sayılı Kanun md.52.

⁷⁶ 1479 Sayılı Kanun md.24.

⁷⁷ 1479 Sayılı Kanun md.49.

2.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı

Dünyanın çeşitli ülkelerinde bireylerin çalışırken sahip oldukları hayat standartlarını ve refah düzeylerini emeklilik dönemlerinde devam ettirebilmelerini sağlamak amacıyla hayata geçirilen bireysel emeklilik planları, çok ayaklı emeklilik sistemlerinin genel olarak ikinci veya üçüncü ayağında yer almaya başlamıştır⁷⁸. Sosyal sigorta sistemimizin çeşitli nedenlerle maruz kaldığı krizler ve dünyadaki çok ayaklı emeklilik sistemi oluşumları, ülkemizde de benzer nitelikteki yapılanmalarda etkili olmuştur. Birinci ayaktaki kamusal emeklilik programlarını tamamlayan mesleki nitelikli sosyal güvenlik programlarının oluşturulması düşüncesi geçmiş yıllarda özellikle beş yıllık kalkınma planlarında sıklıkla gündeme gelmiş olmakla beraber, yukarıda örneği verilen OYAK dışında pek başarılı olamamıştır. Mevcut sosyal sigorta sistemimizin sosyal, ekonomik, demografik sorunları çözümlense dahi tatmin edici bir sosyal güvenlik sisteminin tek başına sosyal sigorta sistemi ile sağlanamayacağına ilişkin dünyadaki tecrübeler, ülkemizde doğum artış hızının düşmesine karşın hayatta kalma süresinin uzamasına bağlı olarak genç ağırlıklı nüfusumuzun gelecekte yaşlı ağırlıklı nüfusa dönüşecek olması, mevcut şartlarda aktif-pasif dengesinin zor tutturulduğu dikkate alındığında gelecek yıllarda yaşlanan nüfus nedeniyle çok ciddi sorunlarla karşılaşılacak olması ve bireylerin emeklilik dönemlerinde refah düzeylerinin azalacak olması birinci ayak sosyal sigorta programlarının yeniden yapılandırılması çalışmalarında, özel emeklilik programların sosyal güvenlik sistemine entegre edilmesi yaklaşımlarına ivme kazandırmıştır.

Özel emeklilik yaklaşımları çerçevesinde; TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, TİSK gibi işçi ve işveren sendikaları, TOBB ve TUSİAD gibi meslek kuruluşları, siyasi partiler başta olmak üzere pek çok kesim sosyal güvenlik sistemimizin yeniden yapılandırılması konusunda görüşlerini ortaya koymuştur. Ayrıca bireysel emeklilik sistemi hazırlıklarında, portföy yöneticileri, hayat sigorta şirketleri, sosyal güvenlik vakıfları ve bu alanda akademik çalışma yapanlardan da yararlanılmıştır. İlgili kesimlerce yapılan çalışmalar doğrultusunda getirilen öneriler ve eleştiriler, özel emeklilik ayağının dahil olacağı çok ayaklı sosyal güvenlik sisteminin en uygun nasıl yapılandırılacağına ilişkin yaklaşımları somutlaştırmıştır. Genel olarak işçi sendikalarının karşı olduğu işveren sendikalarının ise desteklediği özel emeklilik ayağı, bazı siyasi partilerin programlarında da yer almıştır. Sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılmasını ve özel emeklilik ayağının sisteme entegre edilmesini açıktan destekleyen meslek kuruluşlarından TOBB ve TUSİAD, hazırladıkları

⁷⁸ EGEMEN, Meral Ak: “Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemleri”, Tekstil İşveren, S:283, Temmuz 2003, s.42.

raporlarla bu alandaki tartışmalara ve yaklaşımlara etki etmiştir. Dönemin hükümeti tarafından UÇÖ uzmanlarına hazırlatılan “Sosyal Güvenlik Reformu Projesi” ise, çok ayaklı sosyal güvenlik sistemi oluşturma düşüncesinin en kapsamlısı olmuştur. Söz konusu raporu değerlendiren sosyal taraflar, seçenekler arasında gönüllülük esasına dayalı özel emeklilik modelini daha uygulanabilir olarak görmüş ve bu doğrultuda çok ayaklı bir emeklilik sisteminin oluşturulmasını benimsemiştir.

2.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı ve Kapsamı

Bireysel emeklilik, zorunlu kamu sosyal güvenlik sistemlerine ilave olarak özel sigorta tekniğinin kullanıldığı ve yaşlılık riskine karşı verilecek güvenceyi bireyin kendi sorumluluğuna bırakan yapıya sahiptir. Söz konusu güvence, bireyin yapacağı tasarruflarla sağlanmaktadır. Birey tasarrufları ile sağlanan sosyal amacın yanı sıra biriken fonlarla oluşacak sermaye birikimi ve sermaye birikimine bağlı olarak yapılacak yatırımlarla da ekonomik amaç gerçekleştirilmektedir⁷⁹. Ülkemizde gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasıyla oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin 4632 Sayılı Kanun’a göre amacı; kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını temin etmektir⁸⁰. Buna göre kanunla sağlanmak istenen sosyal amaçlar; kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı nitelikte ek sosyal güvenlik garantisi sağlayan kurumsal yapıyı oluşturmak, bireyleri emekliliğe yönelik tasarrufa teşvik ederek emeklilik dönemlerinde refah düzeylerini yükseltecek ek bir gelir sahibi olmalarını sağlamak, emeklilik dönemleri için tasarruf etmek isteyenlere alternatif yatırım imkanları sunmaktır. Kanunla sağlanmak istenen ekonomik amaçlar ise; ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlayarak istihdamın artırılması ve tasarruf yetersizliği sorununu çözerek ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasıdır⁸¹. Diğer bir anlatımla bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik sistemini ikame etmeyi değil tamamlamayı, bireylerin isteklerine bağlı olarak ikinci bir emeklilik gelir elde edebilmelerini amaçlamaktadır. Böylelikle, bireyler kendi tasarrufları ve bunların getirileri sayesinde emeklilik dönemlerinde ek bir gelire sahip olarak refah düzeylerinin artmasına katkıda bulunmuş olmaktadır. Bireyi doğrudan ilgilendiren söz konusu amaçların dışında ulusal tasarruf eğilimin artmasıyla reel sektörün kullanabileceği fonlarla ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlanarak

⁷⁹ GÜZEL/OKUR, s. 577.

⁸⁰ 4632 Sayılı Kanun: md.1.

⁸¹ ALPER, s. 17.

üretimin ve istihdamın artırılması, istikrarlı büyümenin gerçekleştirilmesi ve sermaye piyasalarının derinleşmesi, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunması da dolaylı olarak amaçlanmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi tasarımındaki doğrudan amaçlar incelendiğinde, ülkemizde sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin kurulmasını destekleyici bir tespit yapıldığı; dolaylı amaçlar incelendiğinde ise, mali çevreler tarafından sistemin sosyal güvenlik fonksiyonundan daha öncelikli olarak ekonomik fonksiyonunun dikkate alındığı görülmektedir.

Bireysel emeklilik sistemine, medeni haklarını kullanma ehliyetini haiz kişilerin katılabilmesi mümkündür⁸². Bu bağlamda bireysel emeklilik sistemi kapsamında 18 yaşını dolduran; kadın-erkek, yaşlı-genç, çalışan-çalışmayan ayırımı olmaksızın ve işçi, memur, esnaf, işveren gibi statüsüne bakılmaksızın herkes yer alabilmektedir. Her hangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olması veya olmaması hatta kişinin vergi mükellefi olması veya olmaması bireysel emeklilik sistemine katılım açısından bir koşul değildir. Kişi, sosyal sigortalardaki teklik ilkesinin aksine isterse birden fazla bireysel emeklilik hesabına aynı anda iştirakçi olabilmektedir.

2.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri

Bireysel emeklilik sisteminin çeşitli özellikleri bulunmaktadır. En önemli özelliklerinin başında, bireylerin emeklilik dönemlerinde kamu sosyal güvenlik kurumlarından aldıkları emeklilik maaşına ilave olarak ikinci bir gelir kaynağına sahip olmalarını sağlayan ve bu yönüyle de kuruluş amacına uygun bir şekilde kamusal emeklilik programlarını tamamlayan fonksiyonda olması gelmektedir. Sistem, söz konusu fonksiyonunu gönüllülük esasına dayalı olarak yerine getirmektedir. Katılım, tamamen bireylerin iradelerine bağlı olup, işverenler de isterlerse çalışan adına gönüllü olarak katkıda bulunabilmektedir⁸³.

Bireysel hesaplarda fonlama yöntemiyle işleyen sistemde bireylerin emeklilik gelirleri, bireylerin kendi nam ve hesaplarında birikecek katkılar ve bu katkıların işletilmesinden sağlanacak getirilere göre belirlenmektedir. Katılımı teşvik amacıyla vergi avantajları sağlanmaktadır.

Bireysel emeklilik sisteminin diğer önemli bir özelliği, sistemin işleyişine ilişkin sahip olduğu şeffaflık yapısıdır. Bu bağlamda katılımcılar; bireysel emeklilik hesaplarındaki katkılarını, bunların getirilerini ve ilgili diğer bilgileri telefon, internet, banka kartları vb. elektronik ortamlarda

⁸² 4632 Sayılı Kanun: md.4.

⁸³ 4632 Sayılı Kanun: md.1.

takip edebilmektedir. Kişinin kendi kendini bilgilendirebilmesine ilave olarak, emeklilik şirketleri bireyin kendi hesaplarına ilişkin bilgileri, yazılı olarak katılımcıların adreslerine göndermektedir.

Bireysel emeklilik sistemi bir tasarruf mekanizması ile işlediğinden sigortacılık faaliyeti yapılmaması sistemin özellikleri arasında yer almaktadır. Sistem, genel olarak tasarruf yapabilen kitlelere hitap etmekte ve onları emeklilik döneminde daha rahat bir yaşam sürebilmeleri için tasarrufa teşvik etmektedir. Söz konusu tasarruflar, katılımcının talepleri ve risk/getiri özellikleri doğrultusunda fonlama yöntemiyle değerlendirilmekte ve katılımcının siteme girdiği andan ayrıldığı ana kadar her hangi bir sigorta işlemi yapılmamaktadır⁸⁴. Ancak, emeklilik hakkının kazanılarak birikimlerin toplu olarak alınmayıp yıllık gelir sigortası yoluyla maaş şeklinde kullanılmasının katılımcı tarafından tercih edilmesi halinde sigortacılık esaslarına uygun bir şekilde sistemdeki birikimler düzenli maaş ödemelerine çevrilmektedir. Ayrıca, katılımcının işgöremezlik riskine maruz kalması halinde kendisi, vefat etmesi durumunda ise lehdarları veya kanuni mirasçıları birikimleri alabilmektedir. Bu durum, dolaylı olarak da olsa bir sigortacılık faaliyeti olmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik kurumlarından ayrı olarak kamunun gözetim ve denetimi altında faaliyet göstermektedir. HM, emeklilik şirketlerinin kuruluş, faaliyet ve denetiminden; Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ise toplanan tasarrufların kurallara uygun olarak kullanılmasını gözetlemekten sorumludur. HM'nin görev ve yetki alanı daha çok emeklilik şirketlerinin kuruluş ve çalışma esasları ile emeklilik sözleşmesi kapsamında sunulacak emeklilik planları ve bireysel emeklilik araçları konusunda yoğunlaşmaktadır. SPK'nın görev ve yetkileri ise, daha çok emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ile takas ve saklama hizmetine ilişkin hususlarda bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireysel emeklilik sisteminde devlet doğrudan taraf olmamakla beraber, sistemin işleyişinde ve denetiminde aktif rol almaktadır.

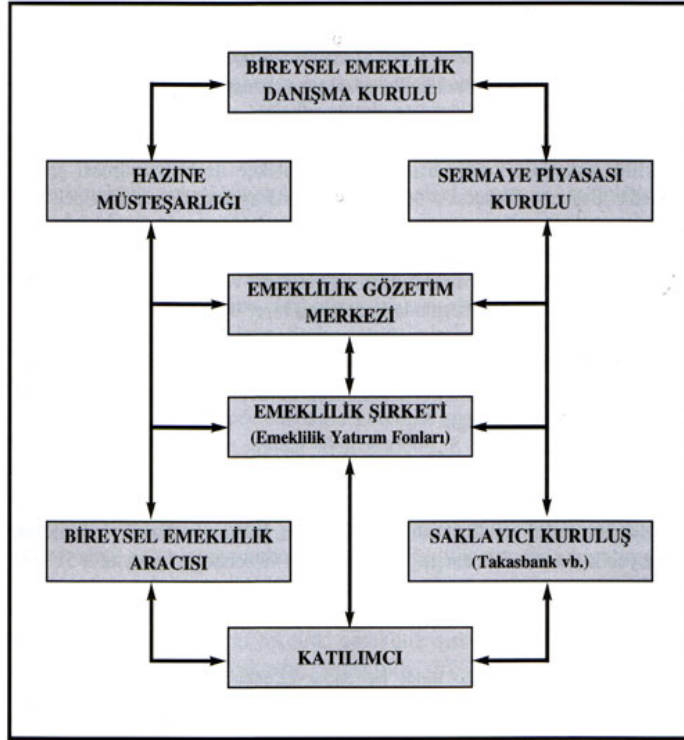
2.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı

2.2.4.1. Emeklilik Şirketleri

Bireysel emeklilik sisteminde faaliyeti gerçekleştiren emeklilik şirketleridir. Rekabete açık olması nedeniyle birden fazla olması gereken emeklilik şirketlerinin kuruluşu, organları, birleşme ve devirleri hakkında yapılan düzenlemeler aşağıda ele alınmaktadır.

⁸⁴ EGEMEN, s. 42.

Tablo 2: Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı

2.2.4.1.1. Emeklilik Şirketinin Kuruluşu

Emeklilik şirketi, 4632 Sayılı Kanun'a göre kurulan ve bireysel emeklilik sisteminde faaliyet göstermek üzere 4632 Sayılı Kanun'la kurulan emeklilik branşında ruhsat almış şirkettir. Hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilen emeklilik şirketlerinin her bir branş için hesapları ayrı tutması gerekmektedir⁸⁵. İstisnalar hariç olmak üzere, 4632 Sayılı Kanun kapsamında bulunmayan gerçek ve tüzel kişiler, söz konusu kanun kapsamında faaliyette buldukları izlenimi verecek şekilde "Emeklilik", "Emeklilik Planı", "Emeklilik Fonu", "Emeklilik Yatırım Fonu" gibi kavramları veya aynı işlevi gören ifadeleri kullanamamaktadır⁸⁶. Aksi halde ilgili gerçek veya tüzel kişiler idari para cezası ile cezalandırılmaktadır⁸⁷. Söz konusu kavramları kullanılabilecek olan emeklilik şirketinin kuruluşu, HM'nin bağlı olduğu Bakanın iznine tabi olup emeklilik şirketinin kuruluşu için HM'ye dilekçe ile başvurulması gerekmektedir. Başvuru dilekçesine ilgili

⁸⁵ 4632 Sayılı kanun: md.8.

⁸⁶ 4632 Sayılı Kanun: md.10.

⁸⁷ 4632 Sayılı Kanun: md.22.

yönetmelikte ayrıntılı düzenlenen pek çok belgenin eklenmesi istenmektedir. Bu belgelerden bazıları şunlardır:

1. Şekli ve içeriği HM tarafından düzenlenen ve emeklilik şirketi kurucuları tarafından noter huzurunda imzalanan birer beyanname.
2. 4632 Sayılı Kanun ve mevzuata uygun olarak hazırlanan ve anonim şirket şeklinde kurulan emeklilik şirketinin kurucuları tarafından imzalanan ana sözleşmenin bir örneği.
3. Ödenmiş sermayesi en az 10 trilyon lira olmak üzere emeklilik şirketinin sermayesinin 20 trilyon liradan az olmaması ve kalanının 3 yıl içinde ödenmesinin taahhüt edilmiş olduğunu, hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olarak nakit karşılığı çıkarıldığını ve sermayenin en az %51'inin mali piyasalar konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip tüzel kişi ortaklarına ait olduğunu gösterir belge.
4. HM'ye verilmek üzere gerçek kişi kurucular ile sermayedeki doğrudan veya dolaylı pay sahipliği %10 veya daha fazla olan diğer gerçek kişilerce Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü veya Cumhuriyet Savcılıklarından son altı ay içinde alınmış adli sicil belgeleri.
5. Emeklilik şirketi kurucuları ile sermayedeki doğrudan veya dolaylı pay sahipliği %10 veya daha fazla olan gerçek veya tüzel kişilerin müflis olmadıklarına ve konkordato ilân etmiş bulunmadıklarına ilişkin beyanlar ile tasfiyeye tabi tutulan bankerler, bankalar, ve sigorta şirketlerinde doğrudan ve dolaylı %10 veya daha fazla bir oranda pay sahibi olmadıklarını gösteren belge.
6. Emeklilik şirketi kurucuları ile sermayedeki dolaylı pay sahipliği %10 veya daha fazla olan gerçek veya tüzel kişilerin muaccel vergi borcu bulunmadığına ve vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı kesinleşmiş mahkumiyet kararlarının bulunmadığına ilişkin ilgili vergi dairelerinden, prim borcu olmadığına dair sosyal güvenlik kuruluşlarından alınan belgeler ile kurucuların, ilgili vergi dairelerince onaylı son üç yıla ilişkin gelir veya kurumlar vergisi beyannameleri.

HM, en geç iki ay içinde emeklilik şirketinin kuruluş başvurusunu yapanlara kuruluş iznine ilişkin sonucu bildirmektedir. Kuruluş izni alan emeklilik şirketi, kuruluş işlemlerini tamamladıktan

sonra gerekli belge ve bilgilerle faaliyet ruhsatı başvurusunu yapmaktadır. Çünkü, kuruluş izni alan emeklilik şirketinin faaliyete geçebilmesi için emeklilik branşında faaliyet ruhsatı alma zorunluluğu bulunmaktadır. Emeklilik şirketinin kuruluşu için izin alınmasına rağmen, izin tarihinden itibaren bir yıl içinde emeklilik branşı faaliyet ruhsatını almak için başvurulmadığı veya gerekli belgelerin süresi içinde tamamlanmadığı takdirde emeklilik şirketinin kuruluş izni kendiliğinden geçersiz olmaktadır. Emeklilik şirketi; emeklilik branşında faaliyet göstermek için emeklilik branşı faaliyet ruhsatını, hayat ve ferdi kaza branşlarında da faaliyet gösterecekse bu branşlara ait faaliyet ruhsatlarını HM'den almaktadır. Ayrıca, emeklilik şirketinin faaliyet ruhsatını alabilmek için; iki yıl içinde en az yüzbin katılımcıya hizmet verebilecek şekilde gerekli her türlü planlamayı yapmış olması, iş plan ve sistem tasarımıyla öngörülen düzenlemeleri tamamlaması, fiziksel mekan, teknik ve idari alt yapı ile insan kaynakları uyumunu sağlamış olması gerekmektedir⁸⁸. Anılan koşullar doğrultusunda yapılması gereken başvuruya ilişkin inceleme sonuçları iki ay içinde gerekçeli olarak ilgililere tebliğ edilmektedir.

Emeklilik branşında faaliyet ruhsatı alan emeklilik şirketi, faaliyet ruhsatının verilmiş tarihinden itibaren en geç üç ay içinde en az üç emeklilik yatırım fonu kurmak üzere SPK'ya başvurmak zorundadır⁸⁹. Emeklilik yatırım fonu kurma başvurusunun zamanında yapılmaması veya reddedilmesi durumunda verilmiş olan izin ve faaliyet ruhsatı kendiliğinden geçersiz olmaktadır. Hayat branşında faaliyet gösteren, yeni poliçe akdetme yetkisi olan ve süresi içinde gerekli şartları yerine getirerek emeklilik şirketine dönüşen sigorta şirketlerinin söz konusu branşlardaki ruhsatları geçerliliklerini korumaktadır. Bu şirketler ile hayat ve ferdi kaza branşlarında da faaliyet gösterecek şirketlerin her bir branşa ait hesapları ayrı tutmaları gerekmektedir.

2.2.4.1.2. Emeklilik Şirketinin Organları

Emeklilik şirketinin yönetim kurulunun en az beş kişiden oluşması gerekmektedir. Emeklilik şirketin genel müdürü ve genel müdürün yokluğunda vekili yönetim kurulunun doğal üyesi olmaktadır. Yönetim kurulu üyelerinin salt çoğunluğunun, denetim kurulu üyelerinin, genel müdürün, genel müdür yardımcılarının ve başka unvanlarla istihdam edilseler dahi yetki ve görevleri itibariyle genel müdür yardımcısına denk veya daha üst konumda imza yetkisine sahip yöneticilerin en az lisans düzeyinde eğitim görmüş olmaları ve sigortacılık veya işletmecilik alanında mesleki

⁸⁸ 4632 Sayılı Kanun: md.9.

⁸⁹ 4632 Sayılı Kanun: md.17.

deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Mesleki deneyim süresi genel müdür için on yıl diğerleri için yedi yıldır. Ayrıca, söz konusu kişilerin 4632 Sayılı Kanun hükümlerine aykırı hareketten dolayı hapis veya bir defadan fazla ağır para cezası ile cezalandırılmamış olması ve emeklilik şirketi kurucularının; tasfiyeye tabi tutulan bankerler, bankalar, sigorta şirketleri ile para ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren diğer kurumlarda doğrudan ve dolaylı yüzde on veya daha fazla bir oranda pay sahibi olmaması, ilgili mevzuat çerçevesinde faaliyetlerinin tamamen veya belirli faaliyet alanları itibariyle sürekli veya başvuru tarihinden önceki bir yıl içerisinde bir ay veya daha fazla süreyle geçici süreyle durdurulma kararı verilmemiş olması, müflis veya konkordato ilan etmiş olmaması, taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis yahut basit veya nitelikli zimmet, cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, kara para aklama veya devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı kesinleşmiş mahkumiyet kararlarının bulunmaması gerekmektedir. Genel müdür ve genel müdür yardımcısı olarak atanacakların, yukarıda aranan şartları taşıdıklarını gösteren belgelerle birlikte HM'ye bildirilmesi, herhangi bir nedenle görevden ayrılan genel müdür ve genel müdür yardımcılarının, görevden ayrılma nedenleri emeklilik şirketi ve görevden ayrılan tarafından, ayrılış tarihinden itibaren on iş günü içerisinde HM'ye bildirilme zorunluluğu bulunmaktadır⁹⁰. Gerekli niteliklere haiz olmayan kişilerin çalıştırılması ve bildirim yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi durumunda ilgili gerçek ve tüzel kişiler idari para cezası ile cezalandırılmaktadır⁹¹.

2.2.4.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılma

Medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olanlar gönüllü olarak bireysel emeklilik sistemine katılabilmektedir. Katılma işlemi, katılımcı ile emeklilik şirketinin akdedecekleri emeklilik sözleşmesi ile başlamaktadır. Zira, sisteme katılmak isteyenlerin emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi imzalamaları gerekmektedir. Söz konusu emeklilik sözleşmesi; katılımcının sisteme girişini ve çıkışını, emekli olmasını, katkıların ödenmesini, bu katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesini, fonlarda yatırıma yönlendirilmesini, katılımcı veya lehdarına yapılacak ödemelere ilişkin esasları, tarafların diğer hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesini kapsayan ve

⁹⁰ 4632 Sayılı Kanun: md.12;

⁹¹ 4632 Sayılı Kanun: md.22.

esas olarak katılımcı ve şirketin taraf olarak yer aldığı bir sözleşmedir⁹². Diğer bir anlatımla emeklilik sözleşmesinde, katılımcılar ve varsa işverenleri tarafından ödenecek asgari katkı tutarı veya oranı, ödeme dönemleri, ödeme süreleri, kesilecek masraf payları, katkıların hangi tür emeklilik yatırım fonunda değerlendirileceği vb. konularda ilgili tarafların hak ve yükümlülükleri düzenlenmektedir. Emeklilik şirketi tarafından ilk kez uygulamaya konulacak emeklilik sözleşmeleri, yıllık gelir sigortası sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin yapılacak değişiklikler Hazine Müsteşarlığı (HM) onayına tabi olmaktadır⁹³. Emeklilik sözleşmelerinin bahsi geçen hükümlere aykırı olacak şekilde düzenlenmesi ve HM'nin onayının alınmaması, idari bir suç olup ilgili gerçek ve tüzel kişiler para cezası ile cezalandırılmaktadır⁹⁴.

Emeklilik sözleşmesinin tarafları; bireysel emeklilik sözleşmesine katkı yapan veya adına şirket nezdinde bireysel emeklilik hesabı açılan katılımcı ile emeklilik şirkettir. Katkı payının bir bölümünü de olsa ödeyerek katılımcının nam ve hesabına emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesini akdeden kişiler de katılımcı ile birlikte taraf olmaktadır. Emeklilik sözleşmesi devam ederken katılımcının ölmesi halinde Medeni Kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla, katılımcı tarafından tayin edilen ve kimliği emeklilik sözleşmesinde belirtilen lehdar veya lehdarlar taraf sıfatını kazanmakta ve ödemeler onlara yapılmaktadır. Lehdar tayin edilmemesi veya lehdar tayini işleminin sonradan iptal edilmesi durumunda hak sahibi, katılımcının yasal mirasçıları olmaktadır⁹⁵.

Bireysel emeklilik sistemindeki katılımcı, HM tarafından belirlenecek esaslar dahilinde tanımlanmaktadır. Katılımcının taraf olduğu her bir emeklilik sözleşmesi, HM'nin belirlediği esaslara göre ilk emeklilik sözleşmesini düzenleyen emeklilik şirketi tarafından verilmiş olan numarayı almaktadır. Söz konusu numara katılımcının bireysel emeklilik hesap numarası olup, emeklilik sözleşmesi yürürlükte kaldığı sürece ve birikimlerin başka bir emeklilik şirketine aktarımı sırasında da değişmemektedir. Birikimlerin başka bir emeklilik şirketine aktarılması sonucu yeni bir emeklilik sözleşmesinin akdedilmesi halinde eski sözleşme ve bireysel hesap numarası yeni sözleşme bilgisi olarak aktarım yapılan şirket tarafından saklanmaktadır⁹⁶.

⁹² 4632 Sayılı Kanun: md.4.

⁹³ 4632 Sayılı Kanun: md.6.

⁹⁴ 4632 Sayılı Kanun: md.22.

⁹⁵ BESY: md.6,7.

⁹⁶ BESY: md.28.

Katılımcının sisteme girişini başlatan emeklilik sözleşmesi; emeklilik planı, emeklilik sözleşmesi teklif formu, emeklilik sözleşmesi metni, emeklilik sözleşmesi özet metni kısımlarından oluşmaktadır. Emeklilik sözleşmesinin imzalanmasından önce emeklilik şirketi; bireysel emeklilik sistemine girmek isteyen katılımcının emekliliğe yönelik beklentilerine, ortalama gelir düzeyine, kamu sosyal güvenlik sistemine dahil olup olmamasına ve risk getiri profili formundaki bilgilere göre uygun bir teklif hazırlamaktadır. Ayrıca emeklilik şirketi, katılımcının emeklilik planına dahil olmadan önce yatırım kararı vermesine yardımcı olmak için bireysel emeklilik sistemi, emeklilik şirketi, emeklilik planı hakkında genel bilgiler içeren ve emeklilik planına ait emeklilik yatırım fonlarını tanıtan bir tanıtım kılavuzunu katılımcıya vermektedir. Katılımcının emeklilik sözleşmesi teklifini kabul etmesi halinde, emeklilik sözleşmesi teklif formunu usulüne uygun olarak doldurup imzalaması gerekmektedir. Söz konusu formu doldurup imzalayan katılımcı tarafından veya katılımcının nam ve hesabına katkı payının veya giriş aidatının bir kısmının veya tamamının ödenmesinden sonra emeklilik şirketi teklifi en geç on iş günü içinde yazılı olarak reddetmezse emeklilik sözleşmesi akdedilmiş olmakta ve katılım fiili olarak tamamlanmış olmaktadır. Emeklilik şirketinin, emeklilik sözleşmesi kurulduktan sonra katkı payının şirket hesaplarına geçişini takip eden en geç onbeş işgünü içinde hazırlayıp imzaladığı emeklilik sözleşmesi metnini katılımcıya vermesi gerekmektedir. Emeklilik sözleşmesi, katkı payının emeklilik şirketi hesaplarına geçtiği tarih itibariyle yürürlüğe girmektedir. İlk emeklilik sözleşmesinde belirtilen yürürlük tarihi, katılımcının bireysel emeklilik sistemine giriş tarihi olarak kabul edilmektedir⁹⁷.

Bireysel emeklilik sistemine grup olarak da katılabilmek mümkündür. Bu bağlamda grup emeklilik sözleşmesi; en az on kişiyi veya on kişiden az olan bir işyerinde, tüzel kişiliğe sahip bir meslek kuruluşunda, dernekte ve sair kuruluş veya grupta çalışanların yahut üye olanların tamamını kapsayacak şekilde de düzenlenebilmektedir. Emeklilik sözleşmesi akdedildikten sonra grubun on kişinin altına düşmesi sözleşmenin geçerliliğini etkilememektedir. İşveren; tüzel kişiliğe sahip bir meslek kuruluşu, dernek veya sair kuruluş veya grup çalışanları veya üyeleri hesabına birden fazla emeklilik şirketi ile sözleşme yapabilmektedir. Grup emeklilik sözleşmesinin akdedilmesinde emeklilik şirketi ile birlikte taraf olanların, çalışanları veya üyeleri hesabına, katkı paylarının veya giriş aidatlarının bir kısmını veya tamamını ödemesi ve çalışanlarına yahut üyelerine ait emeklilik sözleşmesi teklif formlarını emeklilik şirketine intikal ettirmesinden sonra emeklilik şirketinin teklifi

⁹⁷ BESY: md. 8,11,12.

en geç on iş günü içinde reddetmemezse grup emeklilik sözleşmesi kurulmuş olmaktadır. Sözleşmenin kurulmasından sonra, katkı paylarının veya giriş aidatının bir kısmının veya tamamının emeklilik şirketi hesaplarına geçmesini takip eden en geç onbeş iş günü içinde hazırlanıp imzalanan grup emeklilik sözleşmesi ilgili tarafa, emeklilik sözleşmesi özet metni de katılımcılara verilmektedir. Grup emeklilik sözleşmesi, katkı paylarının veya giriş aidatının bir kısmının veya tamamının emeklilik şirketi hesaplarına geçtiği tarih itibarıyla yürürlüğe girmektedir. Grup emeklilik sözleşmesi akdedilirken veya akdedildikten sonra gruba dahil olacak katılımcılar için bireysel emeklilik sistemine giriş tarihi o katılımcı için katkı paylarının veya giriş aidatının bir kısmının veya tamamının şirket hesaplarına geçtiği tarih olarak kabul edilmektedir⁹⁸.

2.2.4.3. Emeklilik Sözleşmesi Taraflarının Hak ve Yükümlülükleri

Emeklilik sözleşmesi taraflarının hak ve yükümlülükleri genel olarak, katkı payına ilişkin, birikimlere ilişkin ve emekliliğe hak kazanmaya ilişkin hak ve yükümlülüklerdir. Aşağıda söz konusu hak ve yükümlülükler incelenmektedir.

2.2.4.3.1. Katkı Payına İlişkin Hak ve Yükümlülükler

Katılımcı adına katkı payına ilişkin hakların en başında katılımcının istediği bir zamanda bireysel emeklilik sistemine katkıda bulunmaya ara verebilmesi gelmektedir. Katkı payı ödenmesine ara verilmesi durumunda, ara verilen süre kadar emekliliğe hak kazanılması için gereken süre de uzamaktadır. Ancak, katılımcının dahil olduğu emeklilik planı kapsamında ara verilen döneme karşılık gelen asgari katkı payı toplam tutarı işlem tarihinde ödenirse veya ödemenin yapıldığı tarihteki katkı payı tutarı kadar olmak kaydıyla sonradan da ödenmesi durumunda katkı payı ödemeye ara verilen dönem emekliliğe hak kazanılması için gereken sürenin hesabında dikkate alınmaktadır. Yani, emekliliğe hak kazanmada katkı payı ödemeye ara verilen sürenin hesaba katılması için ara verilen döneme ilişkin katkı payının sonradan ödenebilmesi mümkün bulunmaktadır. Katkı payı ödemeye ara verilen dönemde emeklilik sözleşmesinde hüküm varsa, katılımcının dahil olduğu emeklilik planına ait yönetim ve fon işletim gider kesintileri yapılabilmektedir. Toplam birikim miktarının, yönetim ve fon işletim gider kesintilerini karşılayamaması halinde katılımcıya haber verilerek emeklilik şirketin katılımcıya yapmakla yükümlü olduğu bildirimler durdurulmakta ve hesap pasif hale getirilerek herhangi bir kesinti uygulanmamaktadır. Bu durumda, katılımcının emekliliğe hak kazanabilmesi için katkı payı

⁹⁸ BESY: md.16,17.

ödemeye ara verdiği tarihten itibaren hesabın aktif hale dönüştüğü tarihe kadar geçen süreye karşılık gelen asgari katkı payı toplam tutarını ödemesi gerekmektedir. Söz konusu asgari katkı payı tutarı, işlem tarihinde geçerli ve emeklilik planında belirlenmiş olan tutar kadar olmaktadır⁹⁹.

Emeklilik şirketi, emeklilik sözleşmesinde aksine bir hüküm yoksa, belirlenmiş katkı payı miktarının üzerinde yapılan ödemeleri ödeme tarihinden önceki son bir yıllık döneme ait ödenmemiş katkı paylarına mahsup edebilmekte veya ödeme tarihinden itibaren e□ fazla bir □□llık dönemde ödenmesi gereken katkı payı olarak kabul edebilmektedir. Söz konusu haller dışında, belirlenmiş katkı payı miktarının üzerinde yapılan ödemeler ilgili ödeme tarihindeki katkı payı olarak değerlendirilmektedir. Katkı payı üzerinde yapılan ödemelere ve bu kapsamda yapılacak gider kesintilerine ilişkin esas ve usuller emeklilik planında belirtilmesi gerekmektedir. Katılımcının emeklilik sözleşmesinde tayin edilen ödeme tarihlerinden herhangi birine ait katkı payı tutarını, ödeme tarihini takip eden bir yıl içinde ödememesi halinde, katılımcı katkı payı ödemeye ara vermiş kabul edilmektedir.

Emeklilik şirketi, katılımcının dahil olduğu emeklilik planının yönetim ve fon işletim giderlerini kapsayacak asgari katkı payı tutarını belirleme hakkına sahiptir. Emeklilik planında belirlenmiş olan asgari katkı payının altında ödeme yapılmasına ilişkin esaslar emeklilik sözleşmesinde düzenlenebilmektedir. Emeklilik şirketi katkı paylarını, emeklilik şirketi hesaplarına geçişini izleyen en geç ikinci iş gününde yatırıma yönlendirmek zorundadır. Söz konusu yükümlülük, süresi içinde yerine getirilmediğinde katılımcının dahil olacağı fonun son aylık getirisinin iki katı tutarında aylık gecikme cezası uygulanmakta ve bu tutar katılımcının hesabına eklenmektedir¹⁰⁰. Ayrıca, emeklilik şirketine idari para cezası uygulanmaktadır¹⁰¹. Katılımcıya ait bilgilerin tespit edilemediği durumlarda uygulanacak esas ve usuller emeklilik sözleşmesinde belirtilmektedir. Emeklilik şirketi, katılımcı tarafından veya katılımcı nam ve hesabına katkı payının veya giriş aidatının bir kısmının veya tamamının ödenmesine rağmen katılımcıya ait bilgilerin eksik olduğu, ödenen katkı payların veya giriş aidatının emeklilik planında belirtilen asgari tutarlardan az olduğu veya emeklilik sözleşmesinin kurulmadığı hallerde, katkı payı veya giriş aidatı tutarlarını emeklilik şirketinin belirleyerek HM ile SPK'ya bildirdiği bir emeklilik yatırım fonunda değerlendirmesi gerekmektedir. Katılımcıya ait bilgilerin ve işlemlerin tamamlanmasından sonra

⁹⁹ BESY: md,18.

¹⁰⁰ 4632 Sayılı Kanun: md.5.

¹⁰¹ 4632 Sayılı Kanun: md.22.

katılımcıya ait emeklilik yatırım fonundaki birikimler, varsa emeklilik planındaki kesintiler yapıldıktan sonra emeklilik planında belirtilen esaslara göre katılımcıya ait bireysel emeklilik hesaplarına aktarılmaktadır¹⁰².

2.2.4.3.2. Birikimlere İlişkin Hak ve Yükümlülükler

Katılımcı, emekliliğe hak kazanmadan önce istediği bir zamanda veya sürekli işgöremezlik durumuna maruz kaldığında bireysel emeklilik sisteminden birikimlerini alarak çıkabilmektedir. Kendi isteği ile ayrılma talebinde bulunan katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimleri emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre kendisine ödenmektedir. Birikimlerin ödenmesine ilişkin esasların akdedilen emeklilik sözleşmesinde ayrıntılı olarak açıklanması büyük önem taşımaktadır. Ancak, katılımcının sürekli işgöremezlik hali nedeniyle sistemden ayrılabilmesi için katılımcının bağlı olduğu sosyal güvenlik kuruluşu mevzuatına göre sürekli işgöremezlik gelirin hak kazanmış olduğunun, katılımcının herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmaması halinde ise, resmi sağlık kurumları tarafından verilecek bir rapor ile sürekli işgöremezlik halinin tespit edilmesi gerekmektedir. Katılımcının vefat etmesi halinde ise, varsa lehdarı veya kanuni mirasçıları, katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin kendilerine ödenmesini talep edebilmektedir. Emeklilik şirketi, söz konusu ödeme yükümlülüklerini yerine getirmediğinde idari para cezası ile cezalandırılmaktadır.

Katılımcı, katkı payını emeklilik planlarında belirtilen emeklilik yatırım fonları arasında paylaştırabilmekte ve katkı payı dağılım oranları veya tutarlarına ilişkin değişiklikleri yılda en fazla dört kez yapabilmektedir. Söz konusu değişiklikler, emeklilik planının değiştirilmesi anlamına gelmemektedir. Emeklilik şirketinin, katılımcıların katkı paylarının emeklilik yatırım fonları arasında paylaşılması sırasında ortaya çıkan artık değeri en aza indirmeye yönelik tedbirleri alması; katılımcının ise, mevcut emeklilik sözleşmesindeki katkı payı dağılım oranları veya tutarlarını planda belirlenen sınırlamalar içinde kalacak şekilde yeniden tespit etmesine yönelik bildirimini, değişiklik tarihinden en az beş iş günü önce emeklilik şirketine yazılı olarak yapması gerekmektedir. Bu durumda emeklilik şirketi, katılımcının katkı payı dağılım oranları veya tutarlarına ilişkin değişikliği değişiklik tarihi itibarıyla yapmaktadır¹⁰³. Ayrıca katılımcının; katkı payını birden fazla emeklilik yatırım fonu arasında paylaşması, emeklilik planını değiştirmesi,

¹⁰² BESY: md.14,15.

¹⁰³ BESY: md.20.

birikimlerini başka bir emeklilik şirketine aktarması ve yatırım tercihinin sınırlandırması işlemleri ile ilgili olarak emeklilik şirketinin çağrı merkezlerine yönelik tüm işlem talimatlarının emeklilik şirketi tarafından en az iki yıl süreyle saklama zorunluluğu bulunmaktadır¹⁰⁴.

Katılımcılar, emeklilik sözleşmesinde veya grup emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslara göre dahil olduğu emeklilik planını yılda en fazla dört kez değiştirebilmektedir. Emeklilik planı değişikliğine ilişkin bildirim, değişiklik tarihinden en az beş iş günü önce emeklilik şirketine yazılı olarak yapan ve değişiklik talebi uygun bulunan katılımcının yeni emeklilik planına geçişi değişiklik tarihi itibarıyla yapılmaktadır. Emeklilik şirketi, bireysel katılımcıya yeni emeklilik sözleşme metnini; gruba dahil olan katılımcıya ise emeklilik sözleşmesi özet metnini, değişiklik tarihini takip eden beş iş günü içinde göndermektedir.

Katılımcı, emeklilik sözleşmesinin yürürlük tarihinden itibaren en az bir yıl geçtikten sonra bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin tamamını başka bir emeklilik şirketine aktarılmasını talep edebilmektedir. Emeklilik şirketi, bildirim tarihinden itibaren en geç yedi iş günü içinde aktarım talebini yerine getirmekle ve birikimlerle birlikte katılımcının bireysel emeklilik hesabına ilişkin bilgi ve belgeleri aktarmakla yükümlüdür. Emeklilik şirketi aktarma yükümlülüğünü yedi iş günü içinde yerine getirmediğinde, ihtara gerek kalmaksızın kendiliğinden mütemerrit hale gelmektedir. Bu durumda uygulanacak aylık temerrüt faizi, katılımcının dahil olacağı fonun son aylık getirisinin iki katından az olamamaktadır. Söz konusu aktarma yükümlülüğüne aykırılık halinde idari para cezası uygulanmaktadır. Aktarım halinde yeni emeklilik sözleşmesi, katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin aktarıldığı tarihte yürürlüğe girmekte ve yeni emeklilik sözleşmesi için giriş aidatı alınmamaktadır. Aktarım talebi her yeni emeklilik sözleşmesinin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl geçmesi kaydıyla tekrar yapılabilmektedir. Katılımcı; emeklilik sözleşmesi numarasını, mevcut emeklilik şirketini, emeklilik sözleşmesi yapılırken kendisine yazılı olarak verilmiş olan ve sadece aktarıma ilişkin bireysel emeklilik hesabı özet profilini bir ay süreyle geçici inceleme yetkisi tanıyan hesap sorgulama şifresini aktarım yapmak istediği aday emeklilik şirketine yazılı olarak bildirmektedir. Katılımcının yeni bir hesap sorgulama şifresini talep etmesi halinde, mevcut emeklilik şirketi yeni şifreyi derhal bildirmek zorundadır. Aday emeklilik şirketi ise, katılımcının bireysel emeklilik hesabı özet profilini, katılımcı isteği ve emeklilik şirketinin tavsiyeleri doğrultusunda hazırladığı emeklilik planını referans numaralarıyla birlikte katılımcıya

¹⁰⁴ BESY: md.33.

vermektedir. Katılımcı, emeklilik planına ilişkin tercihini, referans numarasıyla birlikte aday emeklilik şirketine yazılı olarak, aktarım talebini mevcut emeklilik şirketine yine yazılı olarak iletmektedir. Bildirimin mevcut emeklilik şirketine ulaştığı tarihten itibaren en geç yedi iş günü içinde, birikimleriyle birlikte katılımcının bireysel emeklilik hesabına ilişkin bilgi ve belgeler yazılı olarak ve elektronik ortamda aktarım yapılan emeklilik şirketine mevcut emeklilik şirketi tarafından gönderilmektedir. Bireysel emeklilik hesaplarının başka bir emeklilik şirketine aktarımı aşamasında katılımcıya ait bilgilerin belirlenecek standartta aktarılmasından aktarım yapacak olan emeklilik şirketinin sorumluluğu bulunmaktadır. Katılımcı, bir emeklilik şirketinden diğerine birikimlerini aktardığında yeni bir emeklilik sözleşmesi akdedilmektedir. Emeklilik şirketi, emeklilik sözleşmesi akdedildikten sonra, katkı payının emeklilik şirketi hesaplarına geçmesini takip eden en geç onbeş iş günü içinde hazırlayıp imzaladığı emeklilik sözleşmesi metnini katılımcıya vermekle yükümlüdür. Katılımcının bireysel emeklilik sistemine giriş tarihinden kaynaklanan hakları aktarım yapılan emeklilik şirketinde aynen korunmaktadır¹⁰⁵.

Grup emeklilik sözleşmelerinde aktarım, grup emeklilik sözleşmesinin yürürlük tarihinden itibaren en az bir yıl geçmesi kaydıyla yapılabilmektedir. Aktarım talebi, katkı payı veya giriş aidatının bir kısmını veya tamamını katılımcı nam ve hesabına ödeyen kişi tarafından katılımcının bireysel hakları saklı kalmak kaydıyla, emeklilik şirketine yazılı olarak yapılmaktadır. Grup emeklilik sözleşmelerinde birikimlerin başka bir emeklilik şirketine aktarımına ilişkin usuller bireysel katılımcılara ilişkin usuller gibi olmaktadır¹⁰⁶. Grup emeklilik sözleşmesinin tarafı olan her bir katılımcı aksi kararlaştırılmış olmadıkça bireysel olarak emeklilik planı değişikliği ve birikimlerini başka bir emeklilik şirketine aktarım hakkına sahip bulunmaktadır. Katılımcıların bireysel olarak başka bir emeklilik şirketine aktarım talebinde bulunabilmesi için katılımcının gruba katılım tarihinden itibaren en az bir yıl geçmiş olması gerekirken söz konusu süre emeklilik planı değişikliği için aranmamaktadır¹⁰⁷.

Emeklilik şirketi, emeklilik sözleşmesinde belirtilmesi kaydı ile emekliliğe hak kazanılmasına en az üç yıl kala, katılımcının birikimlerinin mali piyasalardaki risklerden olumsuz etkilenmesini önlemek için katılımcıya yazılı uyarıda bulunmak zorundadır. Katılımcı söz konusu yazılı uyarıyı uygun görmesi halinde, emeklilik planı değişikliğine ilişkin bildirimini değişiklik

¹⁰⁵ BESY: md.22.

¹⁰⁶ BESY: md.23.

¹⁰⁷ BESY: md.24 (Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, md.4).

tarihinden en az beş iş günü önce emeklilik şirketine yazılı olarak yapabilmektedir. Emeklilik şirketi, katılımcının yeni emeklilik planına geçişini yaparak katılımcıya değişiklik tarihini takip eden onbeş iş günü içinde yeni emeklilik sözleşmesi metnini göndermesi gerekmektedir¹⁰⁸.

Emeklilik şirketi; katılımcıya ve emeklilik yatırım fonu portföyüne ilişkin bilgilerin saklama hesaplarına yansıtılabilmesi için gerekli bilgileri saklayıcıya zamanında ve doğru bir şekilde iletmekle sorumludur. Ayrıca emeklilik şirketi, kanun ve mevzuatla belirlenen esaslar ile emeklilik yatırım fonu içtüzüğünde yer alan ilkeler çerçevesinde emeklilik yatırım fonu portföyünün değerlemesini ve birim pay fiyatının doğru olarak hesaplanmasını sağlamak, emeklilik yatırım fonu portföyünün kanun ve mevzuat ile emeklilik yatırım fonu içtüzüğünde yer alan sınırlamalara uygun olarak yönetilmesini temin etmek, emeklilik yatırım fonunun yaptığı iş ve işlemlerin mevzuata uygun olmasını sağlamakla yükümlüdür¹⁰⁹.

2.2.4.3.3. Emekliliğe İlişkin Hak ve Yükümlülükler

Katılımcı, sisteme giriş tarihinden itibaren en az on yıl sistemde kalarak ve 56 yaşını doldurarak emekliliğe hak kazanabilmektedir¹¹⁰. Katılımcının en az on yıl sistemde kalma koşulunu yerine getirmiş olması için, birikimlerini almaksızın ilk emeklilik sözleşmesinin yürürlük tarihinden itibaren bireysel emeklilik sisteminde on tam yıl kalması ve on yıl süreyle asgari katkı payı ödemesi gerekmektedir. Emeklilik planları dahilinde on yıllık asgari katkı payı ödemesine karşılık gelecek toplu katkı payı tutarının ödemesi de yeterli kabul edilmektedir. Katılımcının aynı emeklilik şirketinde veya başka bir emeklilik şirketinde birden fazla emeklilik sözleşmesi akdetmiş olması halinde ise, katılımcının tüm emeklilik sözleşmelerinden emekliliğe hak kazanabilmesi için en az bir emeklilik sözleşmesinden emekliliğe hak kazanmış olması yeterli olmaktadır. Başka bir emeklilik şirketine birikimlerin aktarılması sonucu düzenlenecek yeni emeklilik sözleşmeleri ile emekliliğe hak kazanabilmesi için gereken sürenin hesaplanmasında aktarıma esas olan emeklilik sözleşmesinin ilk yürürlük tarihi esas alınmaktadır¹¹¹.

Emeklilik şirketi, katılımcıya emekliliğe hak kazanacağı tarihi en geç bir ay önce bildirmekle yükümlüdür. Emekliliğe hak kazanan katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin bir kısmının veya tamamının defaten ödenmesini ya da yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi

¹⁰⁸ BESY: md.29.

¹⁰⁹ EŞY: md.18.

¹¹⁰ 4632 Sayılı Kanun: md.6.

¹¹¹ BESY: md.25.

hükümlerine göre kendisine maaş bağlanmasını isteyebilmektedir. Emeklilik şirketi, katılımcının kısmen veya tamamen ödeme talebini, katılımcının emeklilik sözleşmesi gereği emekliliğe hak kazandığı tarihten itibaren yedi iş günü içinde yerine getirmek zorundadır. Emekliliğe hak kazanan katılımcının birikimlerinin kendisine ödenmesini talep etmesi veya başka bir emeklilik şirketi veya hayat sigorta şirketi ile yıllık gelir sigorta sözleşmesi yapması halinde, katılımcının hesabındaki birikimler herhangi bir kesinti yapılmadan yazılı bildirimden itibaren en geç yedi iş günü içinde kendisine ödenmekte veya ilgili şirkete aktarılmaktadır. Emeklilik şirketi, söz konusu aktarma yükümlülüğünü yedi iş günü içinde yerine getirmediğinde, ihtar gerek kalmaksızın kendiliğinden mütemerrit hala gelmektedir. Bu durumda uygulanacak aylık temerrüt faizi, katılımcının dahil olacağı fonun son aylık getirisinin iki katından az olamamaktadır. Ayrıca, ödeme ve aktarma yükümlülüklerine aykırılık halinde idari para cezası uygulanmaktadır.

Katılımcının emeklilik talebinin emeklilik şirketine intikal etmediği hallerde emeklilik sözleşmesi yürürlükte kalmaya devam etmekte ve emeklilik şirketi resen işlem yapmamaktadır. Katılımcının birikimlerinin ödenmesini talep etmesi veya hayat sigorta branşı ruhsatına sahip bir emeklilik şirketi veya hayat sigorta şirketi ile yıllık gelir sigortası sözleşmesi yapması halinde, katılımcının hesabındaki birikimler katılımcının yazılı bildiriminin emeklilik şirketine ulaştığı tarihi takip eden yedi iş günü içinde kendisine ödenmekte veya ilgili emeklilik veya hayat sigorta şirketine aktarılmaktadır. Emekliliğe hak kazanan katılımcı, birikimlerini almadığı ve emeklilik sözleşmesinde aksine hüküm bulunmadığı hallerde bireysel emeklilik hesabına katkıda bulunmaya devam edebilmektedir¹¹².

Emeklilik sözleşmesi veya yıllık gelir sigortası sözleşmesi hükümlerine göre, hak sahiplerine ödenmesi gereken tutar, ödemeyi gerektiren tarihten itibaren 10 yıl içinde hak sahipleri tarafından aranmadığında, 10 uncu yılı takip eden yılbaşından itibaren altı ay içerisinde hak sahiplerinin adı, soyadı ve hak kazandıkları para miktarını gösterir şekilde tanzim edilecek bir cetvel ile HM emrine Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına aktarılmaktadır. Yatırılan paralar, iki yıl içinde sahipleri tarafından aranmadığı takdirde Hazineye gelir kaydedilmektedir¹¹³.

¹¹² BESY: md.26.

¹¹³ 4632 Sayılı Kanun, md.6; BESY: md.30.

2.2.4.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansman Kaynakları

Bireysel emeklilik sisteminin finansmanı, katılımcı tarafından ödenen katkı payı ödemeleri ile yine katılımcı tarafından karşılanan gider ödemeleri ve gider kesintileri ile sağlanmaktadır.

2.2.4.4.1. Katılımcının Katkı Payı Ödemeleri

Bireysel emeklilik sistemi, katılımcı tarafından ödenecek katkı payları ile veya bağımlı çalışıyorsa gönüllü işveren katkılarıyla finanse edilmektedir. Sisteme giriş gönüllü olmakla beraber; sisteme kendi isteği ile katılan bireyin katkı payı ödemesi zorunlu, kendisine bağımlı çalışan adına işverenin katkıda bulunması ise gönüllüdür. İşverenlerin katkıda bulunmasına ilişkin 4632 Sayılı Kanun'da bir düzenleme mevcut olmamakla birlikte, vergi muafiyetlerine ilişkin yapılan düzenlemelerde işveren katkısının teşvik edildiği görülmektedir. İşverenin söz konusu katkı payı ödemesi, bireysel iş akitlerine veya toplu iş sözleşmesine koyulacak hükümlerle düzenlenebilmektedir.

Katılımcı tarafından veya onun adına ödenecek katkı payı miktarına ilişkin olarak emeklilik sözleşmesi hükümleri esas alınmaktadır. Zira emeklilik şirketinin, katılımcının dahil olduğu emeklilik planının yönetim ve fon işletim giderlerini kapsayacak asgari katkı payı tutarını belirlemesi, söz konusu tutarın altında ödeme yapılmasına ilişkin esasların ise emeklilik sözleşmesinde düzenlenmesi gerekmektedir¹¹⁴. Katkı payı miktarı, sabit veya kademeli olarak belirlenebilmektedir. Enflasyon nedeniyle katkı payının belirli sürelerde artırılması veya belirli göstergelere endekslenmesi de mümkün olabilmektedir. Katkı payının ödenme periyodu ile ilgili mevzuatta bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, sisteme ilişkin vergi muafiyetlerinde birer yıllık sürelerin kullanılması, birikimlerin başka bir şirkete aktarımı için emeklilik sözleşmesinin yürürlüğünden itibaren en az bir yıllık sürenin geçmesi şartının aranması ve gerek sosyal gerek özel sigorta finansmanında yaygın olarak kullanılan aylık, üç aylık, altı aylık veya yıllık türü bir ödeme periyodu dikkate alındığında bireysel emeklilik sisteminde de katkı payı ödeme sürelerinin aylık, üç aylık, altı aylık veya yıllık türü bir ödeme periyoduna bağlanmasının olağan kabul edilmesi gerekmektedir. Uygulamada da bu türden ödeme periyotlarının tercih edildiği görülmektedir.

¹¹⁴ BESY: md.14.

2.2.4.4.2. Katılımcının Gider Ödemeleri ve Gider Kesintileri

Bireysel emeklilik sisteminin diğer bir finansman kaynağı, katılımcı tarafından karşılanan gider ödemelerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda emeklilik şirketi, bireysel emeklilik faaliyetinin gerektirdiği giderlerin karşılanması amacıyla yeterli miktarda gider kesintisi yapabilmektedir. Bireysel emeklilik hesaplarından yapılacak her türlü kesintilerin ve giriş aidatlarının emeklilik sözleşmesinde ve yapılacak ilan ve reklamlarda açık olarak belirtilmesi gerekmektedir. Söz konusu gider veya ücretler konusundaki bilgilendirme yükümlülüğüne aykırılık halinde idari para cezası uygulanmaktadır. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanan söz konusu gider ödemeleri için hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Yapılan düzenlemelere göre emeklilik şirketleri, sisteme yeni katılımcı sağlanmasına yönelik reklam, ürün geliştirme, altyapı yatırımları, diğer pazarlama faaliyetleri nedeniyle yapacakları masrafların karşılanması için katılımcının bireysel emeklilik sistemine ilk kez katılması sırasında veya yeni bir bireysel emeklilik hesabı açtırması halinde katılımcı veya katılımcının nam ve hesabına hareket eden kişilerden giriş aidatı alabilmektedir. Anılan düzenlemeden açıkça anlaşıldığı üzere, katılımcı başka bir emeklilik şirketine birikimlerini aktardığında, yeni emeklilik şirketi tekrar giriş aidatı alamamaktadır. Bireysel emeklilik sistemine katılımı teşvik için veya diğer emeklilik şirketlerine karşı rekabet avantajı sağlamak için sisteme ilk defa katılan bir katılımcıdan aylık asgari ücret tutarından daha az miktarda giriş aidatı alınabilmekte, hiç alınmayabilmekte veya ertelenebilmektedir. Katılımcının birikimlerini başka bir emeklilik şirketine aktarmak istemesi halinde emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre ertelenen veya taksitlendirilen giriş aidatı, katılımcının birikimlerinden indirilebilmektedir. Uygulamada bazı emeklilik şirketlerinin 3-5 yıl gibi sürelerde birikimlerini başka bir emeklilik şirketine aktarmayan katılımcılardan giriş aidatının yarısını veya tamamını almamaya yönelik emeklilik sözleşmeleri akdettikleri görülmektedir. Katılımcının bireysel emeklilik sistemine katılırken ilk tercih ettiği emeklilik şirketinin giriş aidatını indirimli alması veya hiç almaması durumu, birikimlerin başka bir emeklilik şirketine aktarılması halinde aktarım yapılan emeklilik şirketinin giriş aidatı almasına olanak vermemektedir. Bu kapsamda giriş aidatının ödenmesine ilişkin esasların emeklilik sözleşmesinde ayrıntılı olarak belirtilmesi gerekmektedir. Giriş aidatının miktarı, emeklilik sözleşmesi teklif formunun imzalandığı tarihte geçerli olan asgari ücretin aylık tutarını aşmamakta, taksitler halinde alınabilmekte ve ertelenebilmektedir. Emeklilik şirketi, taksitlendirmenin yapıldığı hallerde katılımcının bireysel emeklilik sisteminden ayrılması veya başka bir emeklilik şirketine birikimlerini aktarma talebinde

bulunması durumunda, giriş aidatının ödenmemiş kısmını katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinden indirebilmektedir. Giriş aidatının bir kısmının veya tamamının birikimlerden indirilmesi, emeklilik sözleşmesinde yer alması kaydıyla, katılımcının bireysel emeklilik sisteminden ayrıldığı veya başka bir şirkete aktarım talebinde bulunduğu tarihe kadar ertelenebilmektedir. Erteleme durumunda, giriş aidatı için katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimleri üzerinden indirebileceği tutar, indirim tarihinde geçerli olan asgari ücretin aylık tutarından fazla olamamaktadır. Katılımcının bireysel emeklilik sistemine ödediği katkı paylarından ayrı olarak takip edilen giriş aidatının miktarı, taksitli veya ertelenmiş olarak alınmasına ilişkin koşullarının emeklilik planında belirlenmesi ve uygulanacak esasların emeklilik sözleşmesi kurulurken katılımcıya bildirilmesi gerekmektedir¹¹⁵.

Bireysel emeklilik katılımcısı için giriş aidatı dışında diğer bir gider kalemi yönetim gideri kesintisidir. Bu bağlamda bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları üzerinden en fazla %8 oranını aşmamak kaydıyla yönetim gideri kesintisi yapılabilmektedir. Ayrıca yönetim gideri kesintisi, emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar dahilinde katılımcının katkı payı ödemesine ara vermesi veya yasal bildirimler ve sunulan standart hizmetler dışında emeklilik sözleşmesinde tanımlanmış özel hizmetleri talep etmesi halinde katılımcıya bildirimde bulunmak kaydıyla asgari ücretin aylık tutarının en fazla %25'ine karşılık gelen fon adetlerinin emeklilik şirketi tarafından katılımcının bireysel emeklilik hesaplarındaki fon adetlerinden indirilmesi suretiyle yapılabilmektedir. Yine, emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar dahilinde emeklilik şirketi; katılımcının katkı paylarını farklı ödeme araçları ile yapması nedeniyle ortaya çıkan giderlerin diğer katılımcılara yansıtılmaması için söz konusu giderlerin karşılanmasına yönelik piyasa rayiçlerini aşmayacak tutar veya oranda katkı payına ek olarak yönetim gideri kesintisi tahsil edebilmektedir¹¹⁶.

Bireysel emeklilik sistemi katılımcısının diğer bir gider ödemesi, fon net varlık değeri üzerinden hesaplanan günlük en fazla yüzbinde on oranındaki fon işletim gideri kesintisidir. Söz konusu oran yıllık %3,7 kadar olup, fon işletim gideri kesintisi katılımcının emeklilik fonu toplam net varlığı üzerinden yapılmaktadır. Katılımcının katkı paylarından yönetim gideri kesintisi yapıldıktan sonra geri kalan miktar ile fon satın alınmakta ve fon net varlığı büyütülmeye çalışılmaktadır. Fon içtüzüğü ve izahname hükümlerine göre menkul kıymetler alınarak portföy

¹¹⁵ BESY: md.27.

¹¹⁶ BESY: md.27, (Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, md.5).

oluşturulmaktadır. Fon portföyü, fonda yer alan nakit ile para ve sermaye piyasası araçlarından meydana gelmektedir. Fon portföy değeri piyasada oluşan fiyatlara göre her gün yeniden belirlenmektedir. Fon portföyündeki varlıkların değerlendirilmesi ile oluşan portföy değerine, fon alacaklarının eklenmesi ve fon borçlarının düşülmesi ile bulunan toplam değer, fon net varlık değerini ifade etmektedir. Fon varlıkları ve fon gelirleri üzerinden kesinti yapılması, uzun süre katkı yapan ve büyük miktarda fon varlığına sahip katılımcılardan yüksek oranlarda kesinti yapılması anlamına gelmektedir¹¹⁷. Ancak, büyük miktarda fon varlığına sahip katılımcıların fon varlıklarının muhtemel getirileri de yüksek olacağından ve fon işletim gideri kesintisi bu nemalanmış değerden düşüleceğinden katılımcının birikimleri her gün bir önceki günden daha fazla artacaktır. Burada katılımcıyı olumsuz etkileyecek faktör, portföy değerinin azaldığı günlerde de fon işletim gideri kesintisinin katılımcının birikimlerinden indirilecek olmasıdır. Diğer bir anlatımla fon işletim gideri kesintisi fon portföyündeki değerlerin zarar etmesi durumunda da yapılacaktır. Bu yönüyle fon işletim gideri kesintisi fonun performansını doğrudan etkilemekle birlikte uzun vadede fon performansının pozitif olması beklendiğinden, fon işletim gideri kesintileri genelde katılımcılar tarafından fark edilmeyecektir.

Emeklilik şirketlerinin giriş aidatı, yönetim gideri kesintileri ve fon işletim gideri kesintilerini emeklilik sözleşmesinde açık olarak belirtmesi; söz konusu gider ödemelerinde ve gider kesintilerinde değişiklik yapılabilmesi için emeklilik sözleşmesinde aksine hüküm bulunmaması ve değişikliğin HM tarafından onaylanması; varsa yapılan bir değişikliğin, ilgili katılımcılara en geç on iş günü içinde bildirilmesi gerekmektedir.

2.2.4.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergi Düzenlemeleri

Bireysel emeklilik sisteminde hem katılımı teşvik etmek için hem de emekliliğe hak kazanmadan sistemden çıkmayı caydırmak için bazı vergi düzenlemeleri yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler aşağıda şekilde yapılmıştır.

Ücretli bir çalışan veya beyan usulü vergi ödeyen bir kişi; kendisi, eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocukları adına ödediği katkı paylarını belirli sınırlar içerisinde vergi matrahından indirebilmektedir. Buna göre ücretli çalışanlar, kendi hesapları veya eşi ve çocukları için ödedikleri ve indirim konusu yapılabilecek prim, aidat ve katkıların toplamını, ödendiği ayda elde edilen brüt

¹¹⁷ ALPER, s. 21.

ücretin %10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarı kadar olan kısmını vergi matrahlarından indirebilmektedir. Yıllık beyanname verenler de bir yıl içinde ödedikleri katkı paylarının toplamını, o yıl içindeki toplam vergi matrahlarının %10'unu ve yıllık asgari ücretin toplam tutarını geçmeyecek şekilde vergi matrahlarından düşebilmektedir. Bakanlar Kurulu söz konusu oranı %20 oranına kadar artırmaya ve belirtilen haddi asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkili kılınmıştır. Şahıs sigortaları için ödenen primlerdeki %5'lik vergi istisnası, hem bireysel emeklilik hem de şahıs sigortası ödemelerinin yapıldığı durumda toplam %10'u geçmemektedir.

İşverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları, ödemenin yapıldığı aydaki çalışanın brüt ücretinin azami %10'u kadar veya yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmayacak şekilde işverenlerin kurumlar vergisi matrahından indirilebilmektedir.

Ödenen katkıların emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirilme aşamasında fon varlıklarında meydana gelen değer artışları da vergiye tabi tutulmamaktadır. Emeklilik şirketleri tarafından kurulacak emeklilik yatırım fonlarının kazançları, kurumlar vergisine ve gelir vergisi ödemesine tabi olmadığından, katılımcılar emeklilik yatırım fonlarına katkı yapmak suretiyle diğer fonlardan elde edecekleri gelirden daha fazla gelir elde edebilme imkanına sahip olmaktadır.

Bireysel emeklilik için sağlanan diğer bir vergi avantajına göre ise, sistemden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i gelir vergisinden muaf tutulmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde emekliliğe hak kazananların veya vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanların toplam birikimlerinin %25'i vergiden muaf olup kalan %75 üzerinden %5 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden %3,75 oranında stopaj kesintisi yapılmaktadır.

Bireysel emeklilik sisteminde 10 yılını doldurup 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılanların tüm birikimlerinin %10'u, 10 yılını doldurmadan sistemden ayrılanların tüm birikimlerinin %15'i stopaja tabi olmaktadır. Ayrıca, tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemelerin tamamı gelir vergisinden muaf tutulmaktadır.

2.2.4.6. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim Mekanizması

Bireysel emeklilik sisteminde çok yönlü ve geniş kapsamlı denetim mekanizması bulunmaktadır. Söz konusu mekanizma; HM tarafından yapılan denetim, SPK tarafından yapılan denetim, , Emeklilik Gözetim Merkezince yapılan günlük gözetim ve denetim, aktüeryal denetim, bağımsız dış denetim, iç kontrol sistemi ve iç denetim olmak üzere çeşitli şekillerde yerine getirilmektedir.

2.2.4.6.1. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Yapılan Denetim

HM, emeklilik şirketlerinin emeklilik ve sigortacılık faaliyetlerini yılda bir defa olağan olarak, gerekli gördüğü hallerde her zaman olağan dışı olarak denetlemektedir¹¹⁸. Emeklilik şirketi, HM tarafından yapılacak denetimlerde, defter, kayıt ve belgeleri incelemeye hazır bulundurmakla ve istenilen her türlü bilgiyi ve belgeyi vermekte yükümlü bulunmaktadır. HM, emeklilik şirketinin aşağıda belirtilen hususlarda ve gerek gördüğü diğer konulardaki faaliyetlerini denetlemektedir.

HM her yıl emeklilik şirketinin; kuruluş aşamasında ve faaliyete başlarken mevzuatta aranan şartları kaybedip kaybetmediğini; yükümlülüklerini karşılayabilir yeterlilikte sermaye ve öz kaynağa sahip olup olmadığını; sahip olduğu teknik donanım ve organizasyon yapısının mevcut ve potansiyel ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığını; katılımcıların sisteme girmesinde, aktarım yapmasında ve sistemden ayrılmasında mevzuata uyup uymadığını; katılımcıların haklarının korunmasına ilişkin olarak iyiniyet kurallarına riayet edip etmediğine ve emeklilik sözleşmelerindeki şartlara göre işlemleri ve bildirimleri zamanında yapıp yapmadığını; bireysel emeklilik araçları tarafından veya pazarlama ve satış elemanları aracılığıyla yapılan işlemlerin mevzuata uygun olup olmadığını; ilân ve reklamları mevzuata uygun şekilde yapıp yapmadığını ve bunlara ilişkin dosyaları tutup tutmadığını; katılımcıların katkılarını zamanında yatırıma yönlendirip yönlendirmediğini; katılımcı kayıtlarının toplanması ve saklanması için gerekli tedbirleri alıp almadığını ve portföy büyüklüğü ile orantılı şekilde alt yapı tesis edip etmediğini; HM tarafından istenecek istatistiklere uygun olarak veri tabanı oluşturulup oluşturulmadığını denetlemektedir. Ayrıca HM, emeklilik şirketinin 4632 Sayılı Kanun'un 11. maddesi kapsamında belirlenmiş olan sorumlulukları yerine getirip getirmediğini denetlemektedir. Bu kapsamda HM emeklilik şirketinin; emeklilik sözleşmelerine

¹¹⁸ 4632 Sayılı Kanun: md.20.

ilişkin HM'nin belirleyeceği esaslara göre bankalardan hizmet alıp almadığını, emeklilik sözleşmesi çerçevesinde tahsil edilen katkıların fona yönlendirilmesini sağlayıp sağlamadığını, bireysel emeklilik hesaplarının ve ilgili diğer kayıtların güncelleştirilmesini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, genel emeklilik yatırım fonu yönetim stratejisine ve kararlarına göre portföy yöneticilerinin emeklilik yatırım fonu portföyünü yönetmesini temin edip etmediğini, katılımcılara bireysel emeklilik hesaplarına ait günlük bilgilerine erişim olanağını sağlayıp sağlamadığını, emeklilik yatırım fonu portföyünde yer alan varlıklar, mali tablolar ve emeklilik yatırım fonunun performansı gibi konularda katılımcılara düzenli bilgi verip vermediğini, HM ve SPK tarafından istenecek bilgi, belge ve tablolar ile bireysel emeklilik kayıt sisteminin belirlenecek esas ve usullere göre hazırlanıp hazırlanmadığını, HM'nin belirleyeceği esas ve usuller çerçevesinde kendi iç denetimini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, SPK'nın belirleyeceği esas ve usuller çerçevesinde de emeklilik yatırım fonunun iç denetimini sağlayıp sağlamadığını, bireysel emeklilik hesaplarının ve emeklilik faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanmasına ve emeklilik yatırım fonu varlıklarının korunmasına ilişkin olarak, kayıtların ve varlıkların saklanması konusunda gerekli sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetlemektedir. Ayrıca, söz konusu sorumlulukların emeklilik şirketi tarafından yerine getirilmemesi durumunda idari para cezası da uygulanmaktadır¹¹⁹.

2.2.4.6.2. Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından Yapılan Denetim

Emeklilik yatırım fonlarının kuruluş aşamasından itibaren; organizasyon yapısı, iç denetim ve bağımsız denetim, muhasebe, belge ve kayıt düzeni, katılımcıların bilgilendirilmesine ilişkin esaslar, yatırım fonu paylarının kayda alınmasına ilişkin esaslar, fon türlerine ve portföy sınırlamalarına ilişkin ilkeler, fon portföyündeki varlıkların değerlendirilmesi ve saklanması ilişkin hususlar, fonların birleştirilmelerine ve devirlerine yönelik esaslar SPK tarafından düzenlenmektedir. Bu kapsamda her bir emeklilik şirketinin; emeklilik yatırım fonlarının, portföy yöneticilerinin ve saklayıcının faaliyetleri yılda en az bir kere SPK tarafından denetlenmektedir. Emeklilik yatırım fonlarının; muhasebe, belge kayıt düzeni ile bağımsız dış denetimine ilişkin olarak SPK'nın düzenlemelerine uyması gerekmektedir. Emeklilik yatırım fonunun muhasebe, belge ve kayıt düzeninin portföy yöneticisi dışında oluşturulması zorunluluğu bulunmaktadır. Emeklilik yatırım fonlarının hesap ve işlemleri üçer aylık ve yıllık dönemler halinde bağımsız dış denetime tabi tutulmaktadır. Bağımsız dış denetim yapılan dönemlerde; emeklilik yatırım fon varlıklarının

¹¹⁹ 4632 Sayılı Kanun: md.22. Bkz. ileride "İdari Suçlar ve Cezaları".

mevzuata uygun olarak saklanıp saklanmadığı, birim pay değerinin mevzuata uygun hesaplanıp hesaplanmadığı, emeklilik yatırım fonunun yatırım performansına bağlı olarak kamuya açıklanan bilgilerin mevzuata uygun olup olmadığı hususlarına ve emeklilik yatırım fonu iç kontrol sistemine ait bilgiler ve bağımsız denetçi görüşünü içeren bir rapor hazırlanarak emeklilik şirketine ve SPK'ya gönderilmektedir¹²⁰.

2.2.4.6.3. Emeklilik Gözetim Merkezince Yapılan Günlük Gözetim ve Denetim

Bireysel emeklilik sisteminin güvenli ve etkin biçimde işletilmesini sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla emeklilik şirketlerinin faaliyetleri HM'nin günlük gözetim ve denetimine tabi olmaktadır. Bu kapsamda HM, emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin günlük gözetimi, denetimi, katılımcılara ait bilgilerin saklanması, kamuyu ve katılımcıları bilgilendirme vb. fonksiyonlar için emeklilik gözetim merkezini (EGM) görevlendirmektedir. Gözetim ve denetim faaliyetlerinde EGM, katılımcıların emeklilik yatırım fonlarıyla ilgili işlemlerine ilişkin bilgileri SPK'dan ve SPK'nın uygun göreceği saklayıcı kuruluştan temin edebilmektedir. EGM'nin görevini yerine getirebilmesi için emeklilik şirketinin bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda emeklilik şirketleri; katılımcıların bireysel emeklilik sistemine girmesine, katkılarının emeklilik planlarına uygun olarak yatırıma yönlendirilmesine, yapılacak kesintilere, katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, aktarımların yapılmasına, sistemden ayrılmalara, bireysel emeklilik aracılık faaliyetlerine ve ilgili diğer işlemlere ilişkin olarak katılımcılar ve HM nezdinde şeffaf işlemlerini sağlayacak çağdaş bilgi teknolojisinin alt yapısını oluşturmak zorundadır. Emeklilik şirketi; katılımcı bazında gerçekleştirilen tüm işlemleri gerçek zamanlı olarak ilişkisel veri tabanı yönetim sistemleriyle takip etmekle, katılımcı ve HM tarafından geriye dönük olarak elektronik sorgulamayı açık tutmakla ve standartlaştırılmış veri tabanı kayıtlarını emeklilik gözetim merkezine gün sonu itibarıyla iletmekle sorumlu bulunmaktadır. Emeklilik şirketi kullanacağı bilgi teknolojisi sayesinde, elektronik sorgulamaları gerçek zamanlı olarak yanıtlayacak mekanizmayı bünyesinde oluşturmak ve katılımcılara internet ve otomatik sesli yanıtlayıcı teknolojileri kullanılmak suretiyle hizmet vermek zorundadır¹²¹.

¹²⁰ 4632 Sayılı Kanun: md.20; EYFY: md.37-38.

¹²¹ EŞY: md.29.

2.2.4.6.4. Bağımsız Dış Denetim

Emeklilik şirketinin mali yönden bağımsız dış denetimi, bağımsız denetleme kuruluşları tarafından yılda en az bir kez yapılmaktadır. Ayrıca, fonların hesap ve işlemleri üçer aylık ve yıllık dönemler itibarıyla bağımsız dış denetime tabi olmaktadır¹²². Emeklilik şirketinin yapacağı bağımsız denetlemenin yazılı bir denetleme sözleşmesine bağlanması ve bu sözleşmenin bir örneğinin denetlenecek emeklilik şirketi tarafından HM'ye gönderilmesi gerekmektedir. Söz konusu denetleme sözleşmesinde; emeklilik şirketinin denetlenmesinde görevlendirilecek denetçilerin ve yedeklerinin, yapılacak bağımsız denetlemenin amacının ve kapsamının, bağımsız denetleme kuruluşu tarafından anlaşma kapsamında sunulacak diğer hizmetlerin, tarafların hak ve yükümlülüklerinin ve ücretin belirtilmesi zorunlu unsurlar arasında yer almaktadır. Emeklilik şirketinin bağımsız dış denetimi; mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe esas ve ilkelerine uygunluk yönünden, defter, kayıt ve belgeler üzerinde yerine getirilmektedir. Denetleme sonucunda düzenlenen yıllık denetleme raporu ve özeti, denetlenen emeklilik şirketinin yönetim kuruluna teslim edilmektedir. Rapor özetleri, ilgili bulunulan yıla ilişkin mali tablo ve raporların görüşüleceği genel kurullarda okunmaktadır. Söz konusu raporlar HM'nin gerek gördüğü hallerde ülke genelinde basım ve dağıtım yapılan günlük ve tirajı en yüksek iki gazetede yayımlanmaktadır. Birleşme ve devir halinde de denetleme yapılmakta olup, bu durumda yapılan denetleme sonucunda düzenlenen denetleme raporu, bir örneği altı iş günü içinde HM'ye gönderilmek üzere denetlenen emeklilik şirketin yönetim veya tasfiye kuruluna teslim edilmektedir. Bağımsız dış denetim şirketi ile sözleşme feshedilmesi durumunda, veya denetleme sözleşmesi süre bitiminde yenilenmediği takdirde söz konusu durum emeklilik şirketi ve bağımsız denetçi tarafından en geç on gün içinde HM'ye bildirilmektedir¹²³.

2.2.4.6.5. Aktüeryal Denetim

Emeklilik şirketi, emeklilik ve sigortacılık faaliyetleri ile ilgili olarak her yıl sonunda bir aktüer tarafından aktüeryal denetime tabi olmaktadır. Aktüeryal denetim, emeklilik şirketinin faaliyet gösterdiği tüm branşları kapsayacak şekilde branş bazında yapılacak teknik analizleri içermektedir. Aktüeryal denetim sonucu hazırlanacak aktüerya raporunun, emeklilik şirketi genel müdür veya genel müdür yardımcısı tarafından imzalanarak her yılın en geç Mart ayı sonuna kadar

¹²² 4632 Sayılı Kanun: md.21.

¹²³ EŞY: md.30.

HM'ye gönderilmesi gerekmektedir. HM; branş bazında yapılacak teknik analizlerin kapsamını, aktüerya raporunun içeriği ve gönderilme süresini belirlemeye yetkilidir¹²⁴.

2.2.4.6.6. İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim

Emeklilik şirketinin iç denetimi; mali ve idari hususlarda sağlam bilgi akışını, bilgi bütünlüğünü, bilginin zamanında elde edilmesini sağlamayı, verimliliği artırmayı ve emeklilik şirketi faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunu temin etmeyi amaçlamaktadır. Emeklilik şirketinin iç denetim sistemine ilişkin tüm politika ve prosedürleri yazılı hale getirmesi gerekmektedir. Bu kapsamda emeklilik şirketi faaliyetlerinin mevzuata, şirketin genel strateji ve politikalarına, emeklilik sözleşmesine ve ana sözleşmeye uygun yerine getirilmesini; emeklilik şirketi adına yapılan işlemlerin genel ve özel yetkilere dayalı ve sözleşmelere uygun olarak yapılmasını, katılımcılar ve diğer işlerle ilgili belgelerin düzenlenmesini; emeklilik şirketinin muhasebe, belge ve kayıt düzeninin iyi bir şekilde işlenmesini; usulsüzlüklerden ve hatalardan kaynaklanan risklerin en aza indirilmesi için risklerin tanımlanmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını; kayıtların zamanında ve doğru tutulmasını; emeklilik şirketi çalışanlarının kendi adlarına yaptıkları işlemlerden şirketle çıkar çatışmasına yol açacak nitelikte olanların tespitini; yapılan harcamaların belgeye dayandırılmasını kapsayacak şekilde emeklilik şirketinin iç denetimini oluşturması gerekmektedir. Söz konusu emeklilik şirketi faaliyetlerinin iç denetim prosedürlerine uygun olarak işleyişi, emeklilik şirketi denetçileri tarafından denetlenmektedir. Bu amaçla emeklilik şirketi mesleki deneyim süresi hariç, emeklilik yatırım fonlarında fon denetçisi olmak için gereken niteliklere sahip en az bir iç denetçi atamaktadır. Fon denetçisi de bu niteliklere sahip olma şartı ile şirketin iç denetçisi olarak görevlendirilebilmektedir. Emeklilik şirketinin iç denetçisi, şirketin mali durumunu zayıflatacak veya olağan dışı sonuçlar doğuracak herhangi bir durumun varlığını tespit etmesi halinde hazırlayacağı denetim raporunu ivedilikle emeklilik şirketinin yönetim kuruluna sunmak ve eş zamanlı olarak bir örneğini HM'ye göndermek zorundadır¹²⁵.

¹²⁴ EŞY: md.28.

¹²⁵ EŞY: md.31; EYFY: md.14.

3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE HAYAT SİGORTALARI

Özel hayat sigortaları; ölüm, yaşama ve her ikisinin birlikte kapsandığı hem ölüm hem de yaşama ihtimallerine bağlı teminatlar ile ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet ve tehlikeli hastalıklara güvence vermektedir. Özel hayat sigortaları, sigorta sözleşmesinin konusuna göre vade sonuna kadar muhtemel rizikonun ortaya çıkması ya da çıkmaması durumuna bağlı olarak sigortalıya sözleşmede belirtilmiş miktarda tazminat ödenmesini veya nemalandırılmış toplu ya da aylık ödeme yapılmasını sağlamaktadır.

Ülkemizde, özellikle hayat ve sağlık sigortaları kuruluşundan bu yana hızlı bir gelişme göstermektedir. Sigortacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, yeni kurulan şirketlerin artan rekabeti ve hepsinden önemlisi 1 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemeler bu alandaki hızlı gelişmelerin esas nedenlerini oluşturmaktadır. Söz konusu düzenlemelerle gelişmiş sigortacılık piyasalarındaki uygulamalar, ülkemizde de olanaklı hale getirilmiştir. Bu bağlamda; sigortalıların ödediği primlerin şirkete intikal ettikten hemen sonra sigortalı adına yatırıma yönlendirilmesi gerekmektedir. Sigortalılar, portföyün ortalama rizikosu yerine kendi yaşlarına karşılık gelen riziko primi kadar ödemede bulunmaktadır. Sigorta şirketlerinin sigortalılara olan taahhütlerinin toplamı olan hayat fonlarını yatıracakları yatırım alanları ve türleri çeşitlendirilmiştir. Riskin dağıtılması ve en uygun portföy yapısının oluşturulması amacıyla yatırım türlerine göre azami oranlar belirlenmiştir. Şirketlerin hayat fonlarının yatırım gelirlerinin hesaplanması ve sigortalılara dağıtılmasına ilişkin esaslar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Şirketlerin hayat sigorta portföylerinin yapısı, iptaller ve ayrılmaların takibine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. İptal oranı yüksek olan şirketler için ek önlemler alınmak suretiyle onların sağlıklı bir portföy yapısı oluşturması amaçlanmıştır. Şirketlerin teknik ve idari altyapılarının geliştirilmesi, sigortalılara daha iyi hizmet sunmaları ve sigortacılık için hayati öneme haiz istatistiki verilerin oluşturulması ayrıntılı olarak düzenlenmiştir¹²⁶.

Amaçları ve kapsamaları farklılıklar taşıyan bireysel emeklilik sistemi ile hayat sigortaları, birbirlerini etkileyen ve ilgilendiren özelliklere sahip bulunmaktadır. Aşağıda bireysel emeklilik ile birikimli hayat sigortalarının kıyaslaması yapılmakta ve her iki uygulamanın etkileşimi hakkında bilgi verilmektedir.

¹²⁶ DPT: s.117.

3.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ile Birikimli Hayat Sigortası Kıyaslaması

Bireysel emeklilik ile hayat sigortaları; gerek kapsam, gerek amaç gerekse uygulama açısından çeşitli benzerlikler ve farklılıklar taşımaktadır. Bireysel emeklilik, sadece emeklilik dönemine ilişkin tasarruf yapmayı amaçlamakta ve kapsamını emeklilik geliri ile sınırlamaktadır. Hayat sigortaları ise ölüm, yaşama veya her ikisini, ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet risklerini kapsamına almakta ve bu riskleri tazmin etmeyi amaçlamaktadır. Kapsamdaki bu önemli farklılıktan hareketle aşağıda hayat sigortalarından yaşama ilişkin birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik sisteminin kapsamlı bir kıyaslaması yapılmakta ve söz konusu kıyaslama Tablo 6'da özetlenmektedir.

1. Hem bireysel emeklilik hem de birikimli hayat sigortası gönüllülük esasına dayalı olarak özel sigortalar altında faaliyet göstermektedir. Birikimli hayat sigortasında sigorta fonksiyonu, bireysel emeklilik sisteminde ise tasarruf fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde icrayı emeklilik şirketleri, hayat sigortasında ise sigorta şirketleri gerçekleştirmektedir. Uygulamada, emeklilik şirketlerinin hayat sigortası branşında da faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bununla birlikte her iki uygulamaya ilişkin faaliyetler ayrı ayrı gerçekleştirilmekte ve hesaplar birbirine karıştırılmamaktadır.

2. Emeklilik dönemlerinde daha iyi standartlarda yaşayabilmesi için üyelerini çalışma dönemlerinde tasarrufta bulduran bireysel emeklilik sisteminde söz konusu tasarruflar para ve sermaye piyasalarında değerlendirilmektedir. Değerlendirmeler sonucu oluşan birikimler, toplu para veya maaş olarak emeklilik şirketi tarafından üyelerine emeklilik dönemlerinde geri ödenmektedir. Bireysel emeklilik, ölüm ve ferdi kaza risklerine karşı teminatlar içermemektedir. Birikimli hayat sigortasında da ödenen primler para ve sermaye piyasası araçlarında değerlendirilmekte, üyelere toplu para ve maaş dışında ürün yapısına göre değişken oranlarda ölüm ve ferdi kaza risklerine karşı teminatlar verilmektedir.

3. Giriş için üst yaş sınırı bulunmadığı bireysel emeklilik sistemine giren kişiye katılımcı denmekte ve katılımcı sisteme girmek için emeklilik şirketiyle emeklilik sözleşmesi akdetmektedir. Giriş için üst yaş sınırının olduğu birikimli hayat sigortasına giren kişiye sigortalı denmekte ve sigortalı, sigorta şirketi ile sigorta sözleşmesi imzalamaktadır.

4. Bireysel emeklilik sisteminde ve birikimli hayat sigortasında yalnızca medeni hakları kullanma ehliyetine sahip kişiler kapsama alınmaktadır. Her ikisinde de katılımcı veya sigortalı adına başka birisi de katkıda bulunabilmektedir.

5. Bireysel emeklilik sisteminde katılımcı tarafından ödenen katkı payları portföy yönetim şirketi tarafından, birikimli hayat sigortasında ise sigortalının primleri sigorta şirketi tarafından yönetilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminde katılımcı birikimlerinin değerlendirilmesine ilişkin olarak söz sahibi olabilmekte ve birikimlerini istediği emeklilik yatırım fonlarında paylaşırabilmektedir. Birikimli hayat sigortasında ise sigortalının birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olamamaktadır.

6. Bireysel emeklilik sisteminde yılda bir defa birikimler başka bir emeklilik şirketine aktarılabilir. Birikimli hayat sigortasında ise birikimlerin başka bir sigorta şirketine aktarılması mümkün değildir. Ayrıca birikimli hayat sigortası sahiplerinin hiçbir geçiş masrafı alınmaksızın ve giriş aidatı ödemeksizin bireysel emeklilik sistemine katılabilmeleri mümkün bulunmaktadır.

7. Bireysel emeklilik sisteminde katılımcı katkı payı, birikimli hayat sigortasında ise sigortalı birikim primi ödemektedir. Her ikisinde de emekliliğe hak kazanabilmek için en az 10 yıl katkı payı veya birikim primi ödemek ve bireysel emeklilik sisteminde ilave olarak 56 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir.

8. Bireysel emeklilik sistemi şeffaf işleyen bir mekanizmaya sahip olduğundan katılımcı birikimlerinin durumunu günün her saatinde görebilmektedir. Birikimli hayat sigortası ise şeffaf bir yapıda olmadığından sigortalı birikimlerini her zaman izleyememektedir. Ancak, en az beş yıldan beri yürürlükte olan sigorta sözleşmeleri için birikim miktarı, yatırım gelirleri ve ilgili diğer bilgilerin lehdara veya sigorta ettirene yılda en az bir kez gönderilmesi gerekmektedir.

Tablo 3: Bireysel Emeklilik Sistemi İle Birikimli Hayat Sigortası Kıyaslaması

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ	BİRİKİMLİ HAYAT SİGORTASI
Tasarruf fonksiyonu ön plandadır	Sigorta fonksiyonu ön plandadır
İcrayı emeklilik şirketi yapar	İcrayı sigorta şirketi yapar
Toplu para ve maaş verir	Toplu para ve maaş yanında ölüm ve ferdi kaza risklerine karşı tazminat verir
Giriş için üst yaş sınırı yoktur	Giriş için üst yaş sınırı vardır
Sisteme giren kişiye katılımcı denir ve katılımcı katkı payı öder	Sisteme giren kişiye sigortalı denir ve sigortalı prim öder
Katkı payları portföy yönetim şirketi tarafından yönetilir	Sigorta primleri sigorta şirketi tarafından yönetilir
Katılımcı, birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olabilir	Sigortalı, birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olamaz
Emeklilik için en az 10 yıl katkı payı ödemek ve 56 yaşını doldurmak gerekir	Emeklilik için en az 10 yıl prim ödemek gerekir
Katılımcı birikimlerini her zaman izleyebilir	Sigortalı birikimlerini düzenli olarak izleyemez
Birikimler her bir katılımcı için ayrı ayrı değerlendirildiğinden kar payı dağıtılmaz	Her yıl elde edilen gelirler sigortalılara primleri oranında kar payı olarak dağıtılır
Asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla katılımcılar için vergi muafiyeti brüt gelirlerinin % 10'u kadardır	Asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla sigortalılar için vergi muafiyeti brüt gelirlerinin % 5'i kadardır

Emekliliğe hak kazanıldığında veya zorunlu nedenlerle sistemden çıkıldığında tüm birikimlerden % 3,75 oranında stopaj kesilir	Emekliliğe hak kazanıldığında veya zorunlu nedenlerle sistemden çıkıldığında tüm birikimlerden % 9 oranında stopaj kesilir
Birikimler yılda bir kez başka bir şirkete aktarılabilir	Birikimler başka bir şirkete aktarılamaz
Giriş aidatı alınabilir	Giriş aidatı alınmaz
Fon varlıkları teminat gösterilemez	Fon varlıkları kısmen veya tamamen teminat gösterilebilir
Denetim mekanizması çok sıkı ve geniş kapsamlıdır	Denetim mekanizması dar kapsamlıdır
Fon varlıkları saklayıcıda saklanır	Fon varlıkları saklayıcıda saklanmaz

9. Bireysel emeklilik sisteminde, birikimler her bir katılımcı adına ayrı ayrı hesaplarda değerlendirildiğinden kar payı dağıtılmamaktadır. Birikimli hayat sigortasında ise, primin sigorta şirketine intikalini takip eden ilk işgününden itibaren sözleşmenin sona erdiği tarihe kadar gün esasına göre kar payı dağıtılması zorunluluğu bulunmaktadır. Diğer bir anlatımla, birikimli hayat sigortasında her yıl elde edilen gelirler, kar payı adı altında sigortalıların hesaplarına dağıtılmaktadır.

10. Bireysel emeklilik sisteminde ve birikimli hayat sigortasında ödenen katkı payları ve primler ücretliler için, yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarı kadarı vergi matrahından indirilebilmektedir. Ücretliler için söz konusu vergi muafiyeti bireysel emeklilik sisteminde brüt aylık kazancın %10'unu, birikimli hayat sigortasında ise brüt aylık kazancın %5'ini aşmamaktadır.

11. Bireysel emeklilik sisteminde ve birikimli hayat sigortasında ödenen katkı payları ve primler yıllık beyanname verenler için, asgari ücretin yıllık tutarı kadarı vergi matrahından indirilebilmektedir. Yıllık beyanname verenler için söz konusu vergi muafiyetinin miktarı bireysel

emeklilik sisteminde gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması kaydıyla beyan edilen gelirin %10'u, birikimli hayat sigortasında ise beyan edilen gelirin %5'i kadar olabilmektedir.

12. Bireysel emeklilik sisteminde emekliliğe hak kazananların veya vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanların toplam birikimlerinin %25'i vergiden muaf olup kalan %75 üzerinden %5 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden %3,75 oranında stopaj kesintisi yapılmaktadır. Birikimli hayat sigortasında 10 yıllık süre sonunda elde edilen birikimin veya 10 yıl dolmadan vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %10'u vergiden muaf olup¹²⁷ kalan %90 üzerinden %10 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden %9 oranında stopaj kesintisi yapılmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde 10 yılını doldurup 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılanların tüm birikimlerinin %10'u, 10 yılını doldurmadan sistemden ayrılanların tüm birikimlerinin %15'i stopaja tabi iken, birikimli hayat sigortasında 10 yıllık süreyi doldurmadan ayrılanların toplam birikimleri üzerinden %15 oranında stopaj kesilmektedir. Ayrıca, bireysel emeklilik sisteminden ayrılırken birikimler birinci yıldan itibaren alınabilirken, birikimli hayat sigortasından ayrılırken birikimlerin alınabilmesi için en az üç yılın geçmiş olması gerekmektedir.

13. Bireysel emeklilik sisteminde, sisteme giren katılımcıdan emeklilik şirketi giriş aidatı alabilmektedir. Ayrıca, üyelik döneminde katılımcının katkı payları üzerinden %8'e kadar yönetim gideri ve fon net varlık değeri üzerinden günlük yüzbinde on oranına kadar (yıllık %3,7) fon işletim gideri kesintisi yapılabilmektedir. Birikimli hayat sigortasında ise giriş aidatı alınmamakta ancak, birinci yıl toplam primlerinin %45'i, ikinci yıl %20'si, üçüncü yıl %15'i oranına kadar komisyon alınmaktadır. Ayrıca sigorta şirketi, hayat sigortası hesabının gelirlerinden kar payı oranının teknik faiz oranını aşması kaydıyla en fazla %10 oranında işletme masrafı kesintisi yapabilmektedir.

14. Bireysel emeklilik sisteminde fon malvarlığı, rehdenilememekte, teminat gösterilememekte, üçüncü şahıslar tarafından haczettirilememekte ve iflas masasına dahil edilememektedir. Hayat sigortasında ise, teknik karşılıkların yatırıldığı varlıklar kısmen veya tamamen teminat olarak gösterilebilmektedir.

¹²⁷ Bkz 09.04.2003 Tarih ve 4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun: md.2, (24.04.2003 Tarih ve 25088 Sayılı RG).

15. Birikimli hayat sigortasında, aynı miktarda ve sürede prim yatıranların emeklilik gelirleri eşit olmasına karşın bireysel emeklilik sisteminde aynı miktarda veya daha düşük katkı payı yatıran katılımcıların, emeklilik planını ve fon dağılımlarını seçme ve değiştirebilme, makro ekonomik gelişmelere göre hareket edebilme imkanları nedeniyle birbirlerinden daha fazla veya daha az gelir elde etmeleri mümkün bulunmaktadır.

16. Bireysel emeklilik sistemi; HM denetimine, SPK denetimine, bağımsız dış denetime, şirketin iç denetimine, aktüeryal denetime, günlük gözetim ve denetime tabi olmaktadır. Birikimli hayat sigortasında ise, her yıl hazırlanan aktüerya raporu bağımsız bir dış denetim firmasınınca denetlenmektedir.

17. Bireysel emeklilik sisteminde katılımcının yatırımları saklayıcı kuruluşta kendi adına açılan hesaplarda takip edilmesine karşın birikimli hayat sigortasında kişi adına merkezi bir saklama kuruluşunda hesap açılmamaktadır.

18. Bireysel emeklilik sisteminde katkı payı ödemeye ara verilebilmesine ve bu durumda hiçbir kayba uğranılmamasına karşın, birikimli hayat sigortasında akdedilen sözleşmeye göre 1 ile 3 yıl arasında değişen sürede eksiksiz prim ödenmesi gerekmekte olup bu dönemde prim ödenmesinden vazgeçildiğinde sigorta sözleşmesi feshedilmekte ve herhangi bir hak talep edilememektedir.

19. Bireysel emeklilik sisteminde ve birikimli hayat sigortasına grup olarak katılabilmek mümkündür. Bireysel emeklilik sisteminde; bir işyerinde, tüzel kişiliğe sahip bir meslek kuruluşunda, dernekte ve sair kuruluş veya grupta çalışan yahut üye olanların tamamını kapsayacak şekilde düzenlenen grup emeklilik sözleşmesi on kişiden az olsa dahi akdedilebilmektedir. Birikimli hayat sigortasında ise, grup sigorta sözleşmesi akdedilirken gruba dahil sigortalı sayısı on kişiden az olamamaktadır.

3.2. Bireysel Emeklilik ile Hayat Sigortasının Etkileşimi

Hayat sigortalarının, başarılı olamadıklarına ilişkin düşünceler hayat sigortası şirketlerine olan güvensizliği ortaya koymaktadır. Hayat sigortalarında olduğu gibi, bireysel emeklilik sisteminde de devletin doğrudan aktif bir konumda olmaması, güven sorununun bireysel emeklilik sistemi içinde önemli bir engel olacağını göstermektedir. Türkiye’de sık sık yaşanabilen siyasi ve

ekonomik istikrarsızlıklar, yüksek enflasyon ve yüksek reel faiz oranları fon yönetimini zorlaştırmakta ve riskleri artırmaktadır. Bu nedenle özel emeklilik şirketlerini, hayat sigorta şirketlerinden daha zorlu bir görev beklemektedir. Bu açıdan bakıldığında, emeklilik şirketlerinin güçlü sermayelerle kurulması ve emeklilik şirketlerinin topladıkları fonları en düşük risklerle en yüksek getirileri sağlayacak şekilde yönetmesi gerekmektedir. Böylelikle katılımcılar sisteme katıldıkları için memnun olacak, özel emeklilik fonları sermaye piyasalarını geliştirecek ve sonuçta ekonomi canlanacaktır. Dolayısıyla herkes bu süreçte mutlu olabilecektir.

Özel emeklilik kurumlarının uzun dönemli yatırım aracı olarak hisse senetlerini daha çok tercih edebilmeleri onlara hayat sigortacılığı karşısında üstünlük kazandırmaktadır. Zira, hayat sigortalarının portföyünde geleneksel olarak gayrimenkul ve para piyasası araçlarına ağırlık verilirken özel emeklilik kurumları, portföylerinde riski azaltıp getiriyi artırmak için hisse senetlerine uzun vadeli yatırım yapmaktadır. Söz konusu yatırım aracı, fonlarda biriken tasarrufların yüksek karlılık düzeylerinde nemalanmasını sağlamaktadır. Sonuçta, özel emeklilik kurumlarının katılımcılarına yansıttıkları yüksek getiri düzeyleri ve ilave vergi avantajları, uzun vadeli tasarrufların yönelebileceği cazip bir alanı oluşturmaktadır. Özel emeklilik kurumlarının oluşturacağı yeni pazar payı, henüz fonlanmamış uzun vadeli tasarruf potansiyeli ile sınırlı kalmayacak ve hayat sigortacılığının da mevcut portföyünün erimesine yol açabilecektir. Bu nedenle hayat sigortası fonlarında yüksek reel getirilerin sağlanması temel bir zorunluluk olacaktır. Fon yönetimini ön plana çıkartan bu işlevi yerine getirebilmek için sigorta sektörü kuruluşlarının ihmal ettikleri hisse senetleri piyasası, vadeli ürünler piyasaları, yabancı menkul kıymetler piyasaları başta olmak üzere verimli yatırım olanakları üzerinde uzmanlık kazanmaları büyük önem taşımaktadır.

Gelişmiş ülkelerde hayat sigortalarının bugünkü düzeylere ulaşması için, hayat sigortası sektörüne özgü yasal ve yapısal değişiklikler yapılmış, hayat sigortalarına özgü vergilendirme politikaları izlenmiştir. Söz konusu durum, ülkemiz açısından yeterince yerine getirilememiştir. Hayat sigortası şirketlerinin bireysel emeklilik sistemi karşısında rekabet etmekte zorlanacakları için pazar paylarında bir azalma meydana gelebilecektir. Bunun için, gelişmiş ülkelerdeki düzeyin çok altında olan hayat sigortalarımızın çok daha iyi performans sergilemeleri faydalı olacaktır. Bireysel emeklilik ile hayat sigortası arasındaki rekabetin önlenmesi için hayat sigortası ile bireysel emeklilik programlarını birbiriyle rekabet ettirmemek ve birbirlerini tamamlayan iki uygulama olmasını sağlamak gerekmektedir.

Hayat sigortaları yıllar itibariyle üretilen prim açısından sürekli bir artış göstermesine karşın, sigortacılıkla ilgili kapsamlı bir mevzuatın tam olarak oluşturulamaması ve kişilerin beklentilerinin ne ölçüde hayat sigortası tarafından karşılanabildiğinin bilinmemesinden dolayı hayat sigortasının sağladığı faydalar ilgili sigorta sahiplerince yeterince bilinmemektedir. Söz konusu durumun diğer bir sebebi de müşteri profilinin sağlıklı olarak ortaya çıkarılmamasından kaynaklanmaktadır¹²⁸. Sigortacılık sektörünün çağdaş sosyo-ekonomik yapıya uygunluk gösterecek görünüme ve performansa sahip olmadığı ülkemizde sigortacılık, kitlesel tanınmama ve bilinmemenin sonucu olarak ciddi bir imaj sorunu yaşamaktadır. Hayat sigortacılığında yaşanan imaj sorununun gelecekte bireysel emeklilik için de olabileceği ihtimaline karşı önceden bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Eğitim eksikliği ve sigorta bilincinin oluşmamış olması, sigortanın sosyal ve ekonomik hayatta gerekli düzeyde yer alamamasının en önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Sigorta sektörünün ülke ekonomisi içinde önemli bir yerde olması, büyük bir pazar potansiyelinin olduğu sektörde, sigorta ve emeklilik şirketlerinin pazar paylarını genişletmeleri, söz konusu imaj sorununun ortadan kaldırılmasıyla ve sağlıklı bilgileri etkin bir iletişim yoluyla geniş kitlelere ulaştıracak geniş ölçekli halkla ilişkiler faaliyetleriyle mümkün olabilecektir. Zira, halkla ilişkiler faaliyetlerinin gerek sigorta sektörüne gerekse sigorta ve emeklilik şirketlerine yönelik olumlu imaj oluşturulmasında önemli bir katkısı olacaktır.

Ülkemizdeki özel sigortaların hayat sigortası kolları, 1986 yılında getirilen teşvik edici tedbirlere rağmen, sürekli ve yüksek oranlı enflasyon nedeniyle poliçelerinin iptali ve de primlerin ödenememesi sonucuyla karşılaşmıştır. Ayrıca, sigortacılığın tanımındaki yetersizlikler, hasar oranlarındaki artışlar, mevzuattan kaynaklanan eksiklikler, topluma hakim olan kaderci zihniyet, uzun yıllardır uygulanan tarife sisteminin işlemeziği, sigorta şirketlerinin fiyat indirme ve birbirlerinin acentelerini ele geçirme çabaları hayat sigortacılığının gelişimini olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmiştir¹²⁹. Bireysel emeklilik sistemi için de benzer hataların tekrarlanmaması, gerekli önlemlerin alınması ile mümkün olacaktır.

Hayat sigortacılığı dalının ulaştığı düzeyin geliştirilebilmesi ve dünya standartlarına ulaşabilmesi için çözümlenememiş ve sistemin aksamasına neden olan sorunların aşılması gerekmektedir. Bu amaçla; özel sigorta şirketlerine olan güven eksikliğinin ilgili kuruluşlar

¹²⁸ YÜKÇÜ, Süleyman/BAKLACI Hasan Fehmi: “Sigortacılık Sektörünün Temel Sorun Alanları”, Reasürör, S:29, Temmuz 1998, s. 8.

¹²⁹ ERGENEKON, s. 10.

tarafından giderilmesi, özel sigorta kuruluşlarının hayat ve emeklilik sigortasından sağladıkları gelirleri enflasyona karşı koruyacak tedbirleri alması, sigorta acentelerinin hizmetlerindeki yetersizliklerin giderilerek nitelikli personelin istihdam edilmesine önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Çeşitli sebeplerle Türk parasının değer kaybetmesi, risksiz ve yüksek getirili kamu kağıtları ile giderilmiş olsa da mevcut müşterilerin kaybına ve potansiyel müşterilerin ise, taleplerinin azalmasına yol açmaktadır. Bunun için hayat sigorta şirketlerinin kaynaklarını enflasyonun etkilerinden korumaları ve yatırımlarını enflasyona yenilmeyecek şekilde yapmaları önem taşımaktadır. Bu nedenle yatırımlar, reel getiri sunan devlet iç borçlanma kağıtlarından veya Hazine güvencesine sahip reel getirili ve sadece kurumsal taleplere yönelik sermaye piyasası araçlarında değerlendirilmektedir¹³⁰. Bireysel emeklilik sisteminde; yatırım riski katılımcının tercihine bırakıldığından, emeklilik şirketlerinin anlaşma yapacakları portföy yönetim şirketlerinde çalışan portföy uzmanlarının her türlü gelişime karşı gerekli bilgi, tecrübe vb. donanıma sahip olmaları, katılımcıların birikimlerinin reel getirilerle değerlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Özel emeklilik konusunda diğer ülkelerin yaşadığı sıkıntılardan oluşan deneyim birikimi, ülkemizdeki mevzuatın hazırlanmasında etkili olmuştur. Katılımcılar kadar piyasalar açısından da büyük önem taşıyan bireysel emeklilik sistemimiz; özel emeklilik fonlarının işleyişine ilişkin çok detaylı yasal düzenlemeler yapılmadan, yaptırım gücü yüksek bir gözetim ve denetim mekanizması kurulmadan, eğitim ve teknik altyapı geliştirilmeden tesis edilen özel emeklilik sistemlerinin orta ve uzun vadede karşılaştığı küresel deneyimlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarın sağlandığı koşullarda bireysel emeklilik sistemimiz; emeklilik döneminde ek gelir sağlanarak refah düzeyinin yükseltilmesine, ekonomiye uzun vadeli kaynak temin edilerek istihdamın artırılmasına, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasına, sosyal güvenliğin kapsamın genişletilmesine, kamunun sosyal güvenlik kaynaklı yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artarak kurumsal yatırımcıların gelişmesine ve sermaye piyasalarının derinleşmesine üst düzeyde katkı sağlayabilecek şekilde faaliyete geçmiş bulunmaktadır¹³¹. Özel tasarrufların asgari düzeylerde olduğu ülkemizde katılımcıların birikimlerinin zarar etmesi durumunda finansal piyasaların tekrar güven kazanması çok zorlaşacaktır. Bu nedenle bireysel emeklilik sistemi fırsatının iyi değerlendirmesi için katılımcıların memnuniyetini öncelikli hedef alan stratejilerin belirlenmesinin yararlı olacaktır.

¹³⁰ AKBALIK/TUNAY/UZUNER, s. 18-19.

¹³¹ CANSIZLAR, s. 6.

4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TARAFLARINI İLGİLENDİREN BEKLENTİLER

Bireysel emeklilik sistemine ilişkin beklentileri analiz etmek için tarafların tespit edilmesi gerekmektedir. Geniş açıdan bakıldığında bireysel emeklilik sisteminin doğrudan tarafları bireyler, emeklilik şirketleri, devlet ve piyasalardır. Aşağıda söz konusu tarafları ilgilendiren beklentiler hakkında bilgi verilmektedir.

4.1. Bireyleri İlgilendiren Beklentiler

Bireysel emeklilik sisteminden beklenti içinde olan bireyler denince sadece katılımcı bireyleri değil, başta katılımcı bireyin lehdarları ve kanuni mirasçıları olmak üzere bireysel emeklilik sistemi ile doğrudan hiçbir bağlantısı bulunmayan toplumun diğer bireylerini de anlamak mümkündür. Zira anılan herkes, doğrudan veya dolaylı olarak bir beklenti içinde olabilmektedir. Katılımcı birey, şüphesiz ki sistemin doğrudan tarafı olması hasebiyle en büyük beklenti içinde olan taraf konumundadır. Katılımcı birey, her şeyden önce emeklilik dönemine ulaştığında reel olarak değerlendirilmiş birikim sahibi olma beklentisi içinde olacaktır. Bu birikimleri sayesinde toplu para veya maaş alma seçeneğine sahip olacağından kendisini daha güvende hissedecek ve daha müreffeh bir yaşam sürebilecektir. Kamu sosyal güvenlik sisteminden alacağı emekli maaşına ilave bir gelire sahip olabilecek olan katılımcı birey, çalışma döneminde sahip olduğu yaşam standardının altına düşmeyecek hatta üzerine çıkabilecek bir beklenti içinde olacaktır.

Dolaylı taraflardan olan lehdarlar veya kanuni mirasçılar bireysel emeklilik sayesinde katılımcı bireyin emeklilik döneminde birikim sahibi olacağını ve bu sayede huzurlu ve mutlu bir yaşam sürebileceğini düşünebilmektedir. Lehdarlar veya kanuni mirasçılar, katılımcı birey vefat ettiğinde söz konusu birikimlerin kendilerine ödeneceğini bilmektedir. Böyle bir durumda, toplu para alacağı beklentisi içinde mutlu olacaktır. Dolaylı taraflardan olan toplumun diğer bireyleri, bireysel emeklilik sisteminin sermaye birikimini artırarak ekonomik büyümeyi olumlu olarak etkileyeceğini düşünmekte, sermaye birikimi ve ekonomik büyümede meydana gelecek artışların da halkın yaşam standardını yükselteceğini ummaktadır¹³².

Bütün bu iyimser beklentilerin dışında kötümser beklentilerin de olması mümkündür. Katılımcı birey, birikimlerin emeklilik şirketleri tarafından iyi değerlendirilmeyeceği, olası siyasi ve

¹³² ULUSOY, Ahmet: “Özel Sosyal Güvenlik Sistemi Alternatifi”, İşveren, s. 29.

ekonomik krizlerde mağdur olabileceği endişesi taşıyabilecektir. Böyle bir durumda toplumun diğer bireyleri de devletin sorumluluk altına girebileceğini ve herkesin bu durumdan etkilenebileceğini düşünmektedir. Ayrıca, orta ve üst gelir gruplarına hitap eden bireysel emeklilik sisteminin gelir dağılımındaki mevcut adaletsizlikleri gideremeyeceği, aksine alt gelir gruplarıyla üst gelir grupları arasındaki makasın dahada açılmasını sağlayacağı iddiaları da bulunmaktadır.

4.2. Emeklilik Şirketlerini İlgilendiren Beklentiler

Bireysel emeklilik sisteminde faaliyet göstermek için kurulan emeklilik şirketleri daha önceden hayat sigortası alanında faaliyet gösterdikleri için hayat sigortası tecrübesine sahip bulunmaktadır. Hayat sigortacılığında genelde başarısızlık tecrübesine sahip olunması, kimilerine göre bireysel emekliliğe sosyal güvenlik açısından yeni bir başlangıç olma fırsatını vermektedir. Ancak, hayat sigortası alanında genel bir başarı gösterilememesi emeklilik şirketlerinin yükünü ve sorumluluğunu daha da artırmaktadır. Zira genel kanaat bu yönde oluşmuş bulunmaktadır. Bu yeni başlangıç fırsatının emeklilik şirketleri tarafından nasıl değerlendirileceği tüm kesimlerce merak edilmektedir.

Yaygın beklentilerden biri, sistem gönüllülük esasına dayandığından ilk yıllarda katılımın az olabileceği, emeklilik şirketlerinin gelirlerinin giderlerini karşılamayacak düzeyde düşük kalabileceği ve kısa vadeli kar sağlanamayacağı, hatta ilk yıllarda emeklilik şirketlerinin zarar edebileceği yönündedir. Söz konusu zararları tamamen özkaynaklarından karşılamak zorunda kalacak olan emeklilik şirketlerinin zaman içinde daha çok fon birikimi sağlanması ile kara geçmeleri beklenmektedir. Ancak, mevcut emeklilik şirketlerinin anılan zorlukları öngördükleri ve hazırlıklarını bu yönde yaptıkları görülmektedir.

Bireysel emeklilik fonlarının hem kamu hem reel sektörün finansmanı açısından çok olumlu bir işlevi yerine getireceğine ve istihdamı artıracığına inanan emeklilik şirketlerinin diğer bir beklentisi vergi muafiyetlerine ilişkin oran ve tutarların Bakanlar Kurulu kararıyla iki katına çıkarılabilecek olmasına ilişkindir. Bu kapsamda, bireysel emeklilik sisteminin özellikle kısa vadede hedeflenen katılımcı sayısına ulaşmaması durumunda bireysel emeklilik sistemine katılımı teşvik etmek için Bakanlar Kurulu'nun söz konusu yetkisini kullanarak vergi muafiyetlerine ilişkin oran ve tutarları iki katına çıkarması beklenmektedir. Emeklilik şirketleri için büyük önem arz eden grup emeklilik planlarına ilişkin daha net düzenlemelerin yapılması, yıllık gelir sigortasına ilişkin usul ve

esasların belirlenmesi ve bu aşamada emeklilik şirketlerinin görüşlerinin alınması da beklentiler arasında yer almaktadır.

Emeklilik şirketleri genel olarak bireysel emeklilik sistemine ilk yıl 250-500 bin civarında kişinin katılımcı olarak girmesini ve 500-600 milyon dolar fon büyüklüğü oluşmasını; 10 yılın sonunda ise, katılımcı sayısının 3-5 milyona çıkmasını ve 10-15 milyar dolarlık fon büyüklüğüne ulaşılmasını beklemektedir. Emeklilik şirketlerinin her biri; ilk yılın sonunda 30-150 bin aralığında katılımcının kendi şirketlerinde sistemde bulunmasını, 20-40 milyon dolar civarında fon büyüklüğü elde etmeyi; 10 yılın sonunda ise, 300-500 bin civarında kişinin kendi şirketlerinde katılımcı olmasını, 500-600 milyon dolar fon biriktirmeyi ve pazarda %10-30 pay sahibi olmayı hedeflemektedir.

Genel olarak emeklilik şirketlerinin kendileri için mütevazı hedefler koymaya çalıştıkları, ama bu hedeflere ulaşmak konusunda iddialı oldukları görülmektedir. Söz konusu durum emeklilik şirketlerinin beklentilerinin rasyonel olduğunu göstermektedir. Bireysel emeklilik sistemi için kurulan emeklilik şirketlerinin azlığı veya çokluğu tartışmaları da yapılmaktadır. Haksız rekabet koşulları olmadığında ve katılımın emeklilik şirketlerinin beklentilerinin altında kalmaması halinde mevcut sayının çok olduğu tezi tutarlı bir yaklaşım olamayacaktır. Her bir emeklilik şirketi hedef beklentilerinin altına düştüğünde ya hedeflerini azaltmak zorunda kalacak ya da kendisi ile aynı durumdaki emeklilik şirketleri ile birleşmeyi tercih edecektir. Böyle bir durumun ortaya çıkması halinde de mevcut emeklilik şirketleri sayısının çok olduğu tezi tutarlı bir yaklaşım olacaktır. Önümüzdeki yıllarda söz konusu hususa ilişkin uygulama sonuçları ortaya çıktıkça konu ile ilgili değerlendirmelerin daha sağlıklı yapılması olanak kazanacaktır.

Emeklilik şirketleri ile ilgili beklentiler genel olarak güven unsuru üzerinde yoğunlaşmaktadır. Zira hayat sigortası uygulamasında ortaya çıkan ve tümüyle de olmasa sigorta şirketlerinin hatalarından kaynaklandığına inanılan güvensizlik sorununun aşılmasında emeklilik şirketlerinin göstereceği faaliyetler bireysel emeklilik sisteminin başarılı olmasında belirleyici bir faktör olacaktır. Bu bağlamda emeklilik şirketlerinin katılımcıların haklarını korumaları, sorumluluklarını zamanında ve gerektiği gibi yerine getirmeleri, mevzuat hükümlerini iyi niyet kurallarına göre uygulamaları gerekmekte ve de beklenmektedir. Katılımcı teşvikini artırmak için alternatif emeklilik planlarının sunulması, yönetim gideri ile fon işletim gideri kesintilerinin mevzuatta belirlenen azami sınırların altında kalması, giriş aidatının hiç alınmaması, kısmen

alınması veya ertelenmesi de beklentiler arasında yer almaktadır. Ayrıca uzun yıllardan beri kendilerine üye olan katılımcılara, birikimlerle orantılı olacak şekilde ve belirli periyotlarda ikramiye türünde hediyeler verilmesi de emeklilik şirketlerinden beklenmektedir.

4.3. Devleti İlgilendiren Beklentiler

Devletin bireysel emeklilik sisteminden çeşitli beklentileri bulunmaktadır. Beklentilerin başında, katılımın yüksek olması ve emeklilik yatırım fonlarında birikecek birikimlerin hedeflenen miktarlara ulaşması gelmektedir. Bireysel emeklilik sisteminde birikecek fonlar sayesinde ekonomiye uzun vadeli kaynak temin edilmiş olacaktır. Söz konusu uzun vadeli fonların oluşması ile kurumsal yatırımcıların artması, vadelerin uzaması, piyasaların derinleşmesi, özel kesimin borçlanma olanağının kolaylaşması beklenmektedir. Piyasalarda uzun vadeli fonların bulunması, özel ve kamu kesiminin sermaye talebi yapısında değişikliğe sebep olarak hem özel hem kamu borçlanmalarında faiz oranlarındaki hareketliliği azaltacaktır. Böylelikle de ilgili kesimler, yatırım konularında daha uzun vadeli kararlar alabileceklerinden ekonomik büyüme ivme kazanacaktır. Söz konusu durum ekonominin istikrar kazanmasına, istihdamın artmasına ve enflasyonla mücadelede önemli kazanımlar elde edilmesine yardımcı olacaktır.

Oluşacak fonların önemli bir bölümün devlet iç borçlanma senetlerinde kullanılacak olması, uzun yıllardır sosyal güvenlik sisteminin açıklarına doğrudan veya dolaylı olarak kaynak aktaran devletin özel emeklilik sisteminden yararlanmasını sağlayacaktır. Devletin kamu borçlarının ödenmesi için finansman kaynağı olarak kullanabileceği emeklilik yatırım fonlarının yüksek miktarlarda olması, devletin yatırım kararlarını da olumlu etkileyecektir.

Bireysel emeklilik sisteminin işleyişine ilişkin olarak tarafların devletten de çeşitli beklentileri bulunmaktadır. Devletten beklentilerin başında, katılımcıların haklarını koruması ve bu konuda gerekli denetim mekanizmasını işletmesi gelmektedir. Mevzuat hükümlerinin uygulanmasını günü gününe ve ciddi bir şekilde denetleyecek mekanizmanın devletin ilgili kurum ve kurullarınca işletilmesi beklenmektedir. Devletten beklenen diğer bir husus da bireysel emeklilik sisteminin işleyişi esnasında ortaya çıkabilecek aksaklıklara duyarlılık göstermesi ve söz konusu aksaklıkların aşılması için gerekli bütün tedbirleri alması ve yasal düzenlemeleri yapmasıdır. Ayrıca, katılımcı sayısında hedeflenen rakamlara ulaşılmaması durumunda Bakanlar Kurulu'nun vergi muafiyetlerine ilişkin oran ve tutarları iki katına yükseltmesi, gerektiğinde de katılımcılar adına katkıda bulunması devletten beklentiler arasında yer almaktadır.

4.4. Piyasaları İlgilendiren Beklentiler

Ekonomiye uzun dönemli tasarrufları kanalize etmesi beklenen bireysel emeklilik sisteminin her şeyden önce sermaye piyasalarını büyüteceği tahmin edilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin, piyasada derinliğin artmasına ve orta vadede kısa vadeli spekülatif baskıların da azalmasına yol açması beklenmektedir. Dünyada, toplam 12.5 trilyon dolarlık varlık değeri ile ikinci büyük kurumsal tasarruf birikimi olan özel emeklilik fonlarının gelişmiş ülkelerde GSMH'ye oranı %50'leri aşmaktadır. Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminde birikecek fonların kamu finansmanı üzerinde baskıların azaltılmasına katkıda bulunması ve kamunun uzun vadeli borçlanmasını olumlu etkilemesi ve makro ekonomik istikrar tedbirlerinin uygulanmasını kolaylaştırması piyasalar tarafından da beklenmektedir. Bireysel emeklilik sistemi, tasarrufları teşvik ederek ulusal birikim düzeyinin artırılmasına ve uzun vadeli fon kaynağının oluşturulmasına katkıda bulunabilecektir. Ayrıca, emekliliğe yönelik tasarrufların mali sisteme akmasıyla tasarruflar kayıt altına alınacak ve sistemle uzun dönemli tasarrufların artışıyla birlikte tüm finans piyasasında, özellikle sermaye piyasalarında gelişme ve derinleşme yaşanacaktır. Ancak, bir emeklilik şirketinden diğer emeklilik şirketine geçişin beraberinde getireceği rekabetin yıkıcı olmaması, verilen hizmetin kalitesinin artması ve maliyetlerin ideal düzeylerde tutulması sektöre dinamizm, etkinlik ve verimlilik getirmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Ülkemizde para ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmediği bilinmektedir. Hedeflerin çok altında fon biriktirebilen hayat sigortacılığı da piyasaların derinleşmesinde beklenen katkıyı sağlayamamıştır. Yakın geçmişlerde yaşadığımız 1994 ve 2001 ekonomik krizlerinin bir ölçüde piyasaların yeterince gelişmemiş olmamasından kaynaklandığını ve söz konusu krizlerin telafisi zor sosyo-ekonomik zararlara yol açtığı yönünde yaklaşımlarda bulunmaktadır. Şüphesiz gelişmiş piyasalara sahip ülkeler, gelişmemiş piyasalara sahip ülkelere göre daha istikrarlı ekonomilere sahip ülkelerdir. Bu gerçekten hareketle piyasa oyuncuları bireysel emeklilik sistemi sayesinde piyasaların derinlik kazanmasını beklemektedir. Özellikle küçük yatırımcılar, piyasaların derinlik kazanması ile şok gelişmelere bağlı olarak kısa vadede ani dalgalanmalar yapan piyasa hareketlerinin daha az meydana geleceğine inanmaktadır. Derinlik kazanan piyasalarda söz konusu inanç, ekonomide ve siyasette meydana gelebilecek olumsuz gelişmelerin etkilerinin daha az olmasını bekleyen bir piyasa oyuncusu profilini de ortaya çıkacaktır. Bu itibarla bütün piyasa oyuncuları kısa ve orta vadede kendilerinden emin olacak ve yatırımlarını ve politikalarını ona göre gerçekleştirebileceklerdir.

Gelişmiş sermaye piyasalarının en önemli unsurlarından olan kurumsal yatırımcılar arasında yer alan uzun vadeli yatırım stratejileri ile profesyonel portföy yönetim esasına göre fon portföylerini yöneten ve özel sektör katkısıyla oluşturulan emeklilik fonları, kamusal emeklilik sistemini tamamlayıcı fonksiyonlarının yanı sıra mali sisteme yaptıkları katkılar ile tüm gelişmiş ülke ekonomilerinde önemli rol taşımaktadır. Bir emeklilik planı çerçevesinde fon katılımcılarının dönemsel olarak yapacakları belirli tutardaki katkıların ve bu katkıların getirilerinin emeklilik döneminden önce çekilememesi veya erken çekişlerin vergilendirme yoluyla caydırılması şeklindeki bazı müeyyidelerin mevcudiyeti emeklilik fonlarını diğer kurumsal yatırımcılardan ayıran en önemli özelliktir. Bu nedenle emeklilik fonlarının; yatırım stratejilerinde uzun vadede yüksek kazanç elde etme arayışında olmaları, beraberinde kaliteli bir risk yönetimi ile profesyonel bir portföy yönetimini getireceğinden, uzun vadede makro ekonomik açıdan ekonomik büyümeyi ve ulusal tasarrufları artırıcı bir katkısı olacaktır. Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaptıkları sosyal güvenlik reformlarında kurdukları özel emeklilik fonları, sermaye piyasalarındaki en önemli kurumsal yatırımcılardan olmuştur. Gerek emeklilik fonları, gerekse sigorta şirketleri tarafından sunulan uzun vadeli emeklilik programları kapsamındaki toplam birikimler, İngiltere, Hollanda, İsviçre gibi gelişmiş pek çok ülkede GSMH'nin %60'ını aşarken, bu oran ülkemizde emeklilik ürünü sunan hayat sigortası şirketlerinde %1 gibi çok düşük oranlarda kalmaktadır. Dolayısıyla emeklilik fonlarının, sermaye piyasalarında finansal yeniliklerin meydana gelmesinde ve sermaye piyasalarının modernizasyonunda önemli bir kaynak olduğunda kuşku bulunmamaktadır¹³³. Bütün bu yönlerden bakıldığında ülkemizde para ve sermaye piyasalarında etkinliği az olan kurumsal yatırımcıların, bireysel emeklilik sistemi sayesinde etkinliklerin artması ve böylelikle sermaye piyasalarının derinleşmesi beklenmektedir. Bireysel emeklilik sistemiyle sağlanacak uzun vadeli fonlar, para ve sermaye piyasalarında yatırım araçlarının çeşitlenmesine ve daha uzun vadeli yatırım araçlarının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır¹³⁴.

¹³³ CANSIZLAR, s. 11-12.

¹³⁴ ELVEREN, s. 23.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar geçmişlere gittiği bilinen, modern anlamda ise 20. yüzyıldan itibaren kurumsallaşan sosyal güvenlik, çağdaş uygarlığının en nadide simgelerinden ve kazanımlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu niteliğini; sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler aracılığı ile tüm insanlığa hizmet ederek kazanan sosyal güvenlik, çeyrek asırdan beri önemli dönüşümler yaşamaktadır. Son yıllarda dünya genelinde küreselleşme konjonktürü ile yaygınlaşan, yaşanan veya yaşanması muhtemel ekonomik krizlere karşı gittikçe önem kazanan özelleştirme yaklaşımları, sosyal güvenliğin en yaygın ve en gelişmiş aracı olan sosyal sigortalar üzerinde etkili olmaktadır. Özelleştirme yaklaşımlarıyla sosyal sigortaların daha işlevsel olduğu ve önemi daha net bir biçimde görülmektedir.

Sosyal sigortalar, dünyanın her yerinde insanlara karşılaşılabilecekleri sosyal risklere karşı güvence vermektedir. Söz konusu güvenceler, insanoğlunun doyumsuzluğuna bağlı ortaya çıkan yeni istemlere ve çağın gereklerine uygun olarak kendisini güncellemeye çalışmaktadır. Ancak, demografik ve ekonomik yapılarda meydana gelen hızlı değişimler, sosyal sigortalar üzerinde orta ve uzun vadede köklü değişikliklerin yapılmasını zorunluluk haline getirmiştir. Gelişmiş ülkeler, sosyal güvenlik sistemleri krizin içine girmeden gerekli yapısal reformları yapma konusunda daha rasyonel politikalar izleyebilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ise gerek az gelişmişliğin verdiği imkansızlıklar, gerekse dünya konjonktürüne uyum gösterme konusunda karşılaştıkları zorluklar nedeniyle sosyal güvenlik sistemleri krize girdikten sonra radikal reformlar yapmak zorunda kalmıştır.

Kamuoyunda aradıkları desteği bulamayan ve sosyal sigortaların sosyal güvenlik sistemi için vazgeçilemez olduğu sonucuna varan yaklaşım sahipleri, özel sigortaların emeklilik sistemlerinde zorunluluk esasına dayalı bir yapı içinde değil, gönüllülük esasına dayalı bir yapı içinde yer almasını sağlamışlardır. Bu gelişmeler, emeklilik sistemlerinde çok ayaklı yapılanmaları ortaya çıkarmıştır. Çok ayaklı emeklilik sistemlerinin kurulmasında etkili olan sebepler ve yaklaşımlar, sosyal sigortaların yeniden yapılanması çalışmalarında da etkili olmuştur. Bununla birlikte sosyal sigortalar, emeklilik sistemlerinin temel ve zorunlu ayağında yer almaya devam etmiştir. Söz konusu durum, gelişmekte olan ülkelerde sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, gelişmiş ülkelerde ise refah devleti olmanın bir gereği olarak kabul edilmiştir. Çünkü, sosyal güvenliğin sigorta ve gelirin yeniden dağılımı fonksiyonunun, sosyal sigortalar sayesinde yerine getirilebileceğine inanılmıştır.

Sosyal güvenliğin bir diğer fonksiyonu olan tasarruf fonksiyonunun ise özel sigortalar sayesinde karşılanabileceği yönündeki görüşler, özel emeklilik programlarının emeklilik sistemlerinin ikinci ve üçüncü ayaklarında yer almasını sağlamıştır.

Mevcut sosyal sigorta kurumlarının fonksiyonlarının sürekli gözden geçirilmesi, örnek modeller göz önüne alınarak revize edilmesi ve bireysel emeklilik sistemi de dikkate alınarak, bunların yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Esasen mevcut sosyal güvenlik kurumlarının sağladıkları faydaların yetersizliği, yeni sistem için bir avantaj gibi görünse de kişisel gelirin düşüklüğü ve kamu sosyal güvenlik kurumlarına ödenen primlerin yüksekliği bu avantajın hayata geçirilmesinin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Kanunda da belirtildiği gibi bireysel emeklilik sistemi mevcut sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak getirilmektedir. Sistem mevcut sistemden bağımsız ve ona rakip olacak yeni bir sistem olarak düşünülmemiştir.

Türk sigortacılık sektörünün yaşanan bütün olumsuzluklara karşı geleceği olumlu sonuçlar verecektir. Bireysel emeklilikte işveren emeklilik çözümlerinin bir parçası haline gelmektedir. Mutlu çalışanlara sahip olan işverenler daha iyi ürün ve fiyata sahip olacaklardır. Çalışanlar kendi emeklilik birikimlerinin yararları konusunda yeni anlayış kazanacaklardır. Parasal ve finansal konularda daha bilgili hale gelecekler ve kendi çalışmaları sonunda emeklilik hesaplarının arttığını görmek onlara heyecan verecektir.

Özel emeklilik planlarının, dünyada olduğu gibi ülkemiz açısından yararlı olacağı öngörülmektedir. Bireysel emeklilik sistemi uygulanmasının yetersiz olan ve acil önlemler alınması gereken sosyal güvenlik sistemimiz için önemli bir destek olması beklenmektedir. Ülke refahı açısından bireysel emeklilik sisteminin sağlamış olduğu imkanların uzun vadede yararlı olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- AKAD, Mehmet: Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı, Kazancı Hukuk Yayınları:112, İstanbul, 1992.
- AKMUT, Özdemir: Hayat Sigortası Teori ve Türkiye'deki Uygulama, AÜSBF Yayınları No: 447, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980.
- ALPER, Yusuf/TATLIOĞLU, İsmail: 21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Bursa, 1994.
- ALPER, Yusuf: “Yeniden Yapılanmanın (Dönüşümün) Eşiğindeki Sosyal Güvenlik”, Mercek Dergisi, MESS, Temmuz 1998.
- ALPER, Yusuf: “Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Yeniden Yapılanma İhtiyacı: Tek Ayaklı Sosyal Güvenlik Sistemlerinden Çok Ayaklı Sosyal Güvenlik Sistemlerine”, Metin Kutal'a Armağan, TÜHİS, Ankara, 1998.
- ALPER, Yusuf: “Sosyal Sigortalar Finansmanında Değişiklik”, Sosyal Sigortalarda Yeniden Yapılanma Semineri, 24-27 Eylül 1999 Antalya, ÇMİS, Ankara, 2000.
- ALPER, Yusuf: “Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik”, Çimento İşveren, C:16, S:2, Mart 2002.
- ALTAN, Mikail-ASLANLAR, İsmail: “Sosyal Güvenlik Kuruluşlarımızın Özel Sigorta Şirketleriyle Entegrasyonu Temelinde Bir Özelleştirme Modeli”, Reasürör, S:42, Ekim 2001.
- ARICI, Kadir: Sosyal Güvenlik, TES-İŞ Eğitim Yayınları, Ankara, 1999.
- ARICI, Kadir: “Sosyal Güvenlik Sistemimizin İçin Yeni Bir Tecrübe: Özel Emeklilik Fonları”, İşveren, C:XL, S:3, Aralık 2001.
- ARSEVEN, Haydar: Sigorta Hukuku Ana Prensipler Genel Hükümler, 2.Baskı, İstanbul, 1991.
- AYDIN, Ufuk: Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1117, İİBF Yayınları No:156, Eskişehir, 1999.
- BOZER, Ali: Sigorta Hukuku, Ankara, 1981.
- BUZLUPINAR, Elif: Emeklilik Fonları -Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı, Türkiye Üzerine Değerlendirmeler-, SPK, Yayın No:47, İlk baskı, Ankara, Ağustos 1996.
- CANSIZLAR, Doğan: “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sermaye Piyasaları”, İşveren, C:XL, S:3, Aralık 2001.

CANSIZLAR, Doğan: “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Yatırım Fonları”, İşveren, C:42, S:2, Kasım 2003.

ÇANAKÇI, İbrahim Halil: “Emeklilik Fonları Piyasalara Uzun Vadeli Bir Fon Akışı Sağlayacaktır”, İşveren, C:42, S:2, Kasım 2003.

ÇELİK, Abdulhalim: Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye, Kamu-İş, Ankara, 2002.

ÇİÇEK, Halit: “Türkiye’de Özel Sigortacılık Sektörünün Durumu”, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, Yıl:1, S:2, Ekim-Kasım-Aralık, 1998.

ÇİFTÇİ, Murat: “AB Emeklilik Fonlarının Yatırım Portföylerinin Global Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Türkiye’ye Yönelik Alternatif Model Önerisi” Reasürör, S:33, Temmuz 1999.

DAĞALP, Namık: “Tasarrufların Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelmesi, Kalkınma Açısından Çok Önemlidir”, İşveren, C:XL, S:3, Aralık 2001.

DANIŞOĞLU, Emel: “OECD Üyesi Ülkelerde Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Örgütlenme Modelleri ve Türkiye”, Türkiye’de Esnaf-Sanatkar ve Küçük İşletmeler Kesimine Yönelik Sosyal Güvenlik Sisteminin Değerlendirilmesi, TES-AR Yayınları No: 8, Ankara, 1993.

DEMİRBİLEK, Sevda-SÖZER Ali Nazım: Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kurumlarının Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri, EBSO Çalışma Grupları Yayınları Seri:5, İzmir, 1995.

DERELİ, Gökhan: “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Çerçeve Kanun Olarak İyi Kurgulanmış Bir Düzenlemedir”, İşveren, C:42, S:2, Kasım 2003.

DİLİK, Sait: “ Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kamu-İş, C:1, S:8, Nisan 1989.

DİLİK, Sait: Sosyal Güvenlik, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992.

DİLİK, Sait: “Sosyal Güvenlik Kurumlarının Asıl Fonksiyonları Dışındaki İşlerle Uğraşmaları Akılcı Değildir”, İşveren, C:XXXII, S:8, Mayıs 1994.

DİLİK, Sait: “Sosyal Güvenlik Sisteminin Geleceđi”, 2000’e Doğru Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Geleceđi, HAK-İŞ, 23 Haziran 1997 Ankara.

EGEMEN, Meral Ak: “Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemleri”, Tekstil İşveren, S:283, Temmuz 2003.

ERGENEKON, Çağatay: “Özel Emeklilik Kurumları Karşısında Hayat Sigortacılığının Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Tedbirler”, Reasürör, S:27, Ocak 1998.

- ERGENEKON, Çağatay: “Cehennemın En Sıcak Köşesi”, Dünya Gazetesi, Finans Kulüp Eki, 1 Mayıs 1998.
- ERGENEKON, Çağatay: “Sosyal Güvenliğe ‘Borsacı’ Çözümü”, Barometre, 21-27 Haziran 1998.
- ERGENEKON, Çağatay: “Emekliliğin Finansmanında Yeni Bir Kavram: Özel Emeklilik Fonu”, Finans Dünyası, Temmuz 1998.
- ERGENEKON, Çağatay: Özel Emeklilik Fonları-Şili Örneğinden Alınacak Dersler, İMKB, İstanbul, 1998.
- ERGENEKON, Çağatay: “Sosyal Güvenlik Sistemleri Bağlamında Özel emeklilik Uygulamaları: Türkiye’deki Gelişime Global Perspektifte Bir Bakış”, Milli Reasürans Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması, Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1998.
- ERGENEKON, Çağatay: “Takdire Şayan Bir Taslak..”, Globus, Nisan 2000.
- ERGENEKON, Çağatay: “Sosyal Güvenlik Fonları ve Sermaye Piyasaları”, İktisat Dergisi, Nisan 2000.
- GÜLOĞLU, Tuncay: “Yaşlılık ve Sosyal Güvenlik”, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, Yıl:3, S:9, Temmuz-Eylül 2000.
- GÜVEL, Enver Alper/GÜVEL, Afıtap Öndaş: Sigortacılık, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.
- GÜVEN, H. Sami: Sosyal Politikanın Temelleri, Ezgi Kitabevi, 3.Baskı, Bursa, 2001.
- GÜZEL, Ali: “Sosyal Güvenliğin Çağdaş Dinamikleri”, Toprak İşveren, S:43, Eylül 1999.
- GÜZEL, Ali-OKUR, Ali Rıza: Sosyal Güvenlik Hukuku, 9.Bası, Beta, İstanbul, Ekim 2003.
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI: 2002 Yılı Türkiye’de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor, Sigorta Denetleme Kurulu, 2003.
- KADERLİ, İsmail Hakkı: “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Çalışma Mevzuatı”, Globalleşme Hukuk Demokrasi Çalışma Hayatı, Öz İplik-İş Sendikası Eğitim Yayınları, 9-14 Ekim 1998, Antalya.
- KAHYA, Mehmet: “Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasalarındaki Etkinliği”, Reasürör, S:37, Temmuz 2000.
- KARADENİZ, Oğuz: “Sosyal Güvenlik Sisteminde Primli Sistemden Primsiz Sisteme Kaçış”, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, S:2, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur: “Sigortacılığın Tarihi”, Ekonomik Forum Dergisi, TOBB, Aralık 1994.
- KONGAR, Bilgi: “Özel Sigorta Şirketleri, Gelecek İçin Mutlu Bir Yaşamın Şartlarını Hazırlamak Amacıyla Vardır” İşveren, C:XXVIII, S:8, Mayıs 1990.

KORAY, Meryem: Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.

SÖZER, Ali Nazım: Sosyal Devlet Uygulamaları, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayınları No:8, İzmir, 1997.

SÖZER, Ali Nazım: “Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenlik Açısından Yeniden Yapılanmalarına İlişkin Bir Model Önerisi”, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kamu-İş, C:5, S:3, Nisan 2000.

SÖZER, Ali Nazım: “Sosyal Sigortalarda Yeniden Yapılanma ve Şili Modeli”, Sosyal Politika Tartışmaları III, Çeşme-İZMİR, 14-15 Mayıs 1998, T.Haber-İş Sendikası Yayınları No:20/2000.

SÖZER, Ali Nazım: “Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda İş Kazası Kavramı ve Unsurları”, Prof.Dr.Nuri Çelik’e Armağan II, İstanbul, 2001.

SÖZER, Ali Nazım: “Son Yasal Değişiklikler ve Emeklilik Sorunu”, Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2001.

TALAS, Cahit: Toplumsal Politika, 5.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.

TALAS, Cahit: Toplumsal Ekonomi, 7.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara-Haziran 1997.

YAZGAN, Turan: Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1981

İnternet kaynakları

<http://www.egm.org.tr>

<http://www.bes.org.tr>

<http://www.bireyselemeklilik.gov.tr>

<http://www.makalem.com>

<http://www.tsrsb.org.tr>